TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ ir PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 42

Balandis — Birželis

1938

TURINYS

1. Mirties bausmė Lietuvos baudžiamojoje teisėje — *Vytautas Jurgutis* 161
2. Apskundimo terminai civilinėse bylose — *J. Robinzonas* 182
3. Teisingumo Ministro teisė atleisti iš advokatų — *K. Šalkauskis* 187
4. Prancūzijos Valstybės Taryba — *Prof. Achille Mestre* 191
5. Sutuoktinių turtiniai santykiai įstatymais — *A. Tamošaitis* 202
6. Rašysenos ekspertyzėj pirminiai ir antriniai požymiai — *N. Radvila* 212
7. Liudytojų priesaika arba iškilmingas pasižadėjimas teismo posėdžiuose — *M. J. Adomaitis* 219
8. Skandinavų valstybių vedybinė teisė — *Dr. G. Rutenbergas* 222
9. Kokia tvarka turi būti persekiojamas valstybės tarnautojų įžeidimas — *K. Laucius* 234
10. Suimtųjų išlaikymo išlaidų ieškojimas — *J. Januška* 238
11. Prof. Petrui Leonui mirus — *Vaclovas Biržiška* .. 240
12. Advokatų tarybos pirmininką atsisveikinant — *V. Burkevičius* 252
13. Kalbos, pasakytos 1938 m. gegužės 14 d. laidojant prof. Leoną — *Teisingumo Ministro B. Masiulio, Rekt. prof. M. Römerio, Teisininkų draugijos pirmininko J. Gudauskio* 254
14. Apžvalga 261
15. Juridinės literatūros naujienos 265

Oficialinė dalis.

I. Respublikos Prezidento įsakymai 5

II. Teisingumo Ministro įsakymai 5

LTSR Valst. Respublikinė Biblioteka

92719

45 1285

TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ IR PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 42 | Balandis – Birželis | 1938 m.

Vytautas Jurgutis.

Mirties bausmė Lietuvos baudžiamojoje teisėje.

Mirties bausmė mūsų baudžiamojoje teisėje yra padariusi labai įdomią evoliuciją ir vienkart yra sutikusi nemažų interpretacinių sunkumų. Tebūnie leista paliesti čia jos problematiką.

1903 m. B. St. rusiškoji redakcija mirties bausmę skyrė keliais atvėjais III-me skyriuje ir vienu atveju IV skyriuje (108 str. 3 d., už kvalifikuotą valstybės išdavimą). B. St-ui įvesti įstatymas (1919.I.16, L. V. Ž. 2—3 nr.) visą III skyrių panaikino, be to, pertvarkydamas bausmių sistemą, paliko tik sunkiųjų darbų kalėjimo, paprasto kalėjimo, arešto ir pinigų baudos bausmes, nustatęs (3 §), kad „sunk. darbų kalėjimo bausmė skiriama vietoj", be kitų, ir „mirties bausmės..." Tad tasai pakeitimas palietė kaip tik B. St. 108 str. sankciją, joje įrašytą mirties bausmę pakeisdamas sunkiųjų darbų kalėjimu. Tuo būdu, 1919 m. sausio 16 d. įvestasis Lietuvoje galioti B. St. mirties bausmės nė vienam nusikaltimui neturėjo.

Bet taip neilgai pasiliko. Lietuvoje tuo laiku buvo nepaprasta padėtis, vyko nepriklausomybės karas. Tokiu metu panaikinti mirties bausmę būtų buvę labai drąsus eksperimentas. Antra vertus, panaikinus visą III skyrių, jame be kitų, su monarchine Rusijos santvarka susijusių nusikaltimų, buvo panaikinti ir straipsniai, baudžią m a i š t o nusikaltimus. Toji spraga turėjo būti kuo skubiausiai užkišta, nes neįmanomas da-

lykas būtų palikti nebaudžiamą tą didžiausią nusikaltimą valstybei, griaunantį pačią valstybės juridinę organizaciją.

Toji spraga buvo užkišta dviem įstatymais. Ypatingi Valstybės Apsaugos Įstatai (provizorinis tekstas 1919.III.5, L. V. Ž. 4 nr., ir Valstybės Tarybos patvirtinta redakcija 1919.IV.4, L. V. Ž. 5 nr.) nustatė, kad tose vietose, kur įvestas karo stovis, visa eilė 14 § sužymėtų nusikaltimų, daugiausiai liečią valstybės saugumą (taip, 1 punkte ginkluotas sukilimas), teisiami kariuomenės teismo ir gali būti svarbesniais atsitikimais baudžiami mirties bausme. — Be to, 1920.III.4 (L. V. Ž. 20 nr.) buvo paskelbtas „B. St-o papildymas ir pakeitimas", kuris keturiais atvejais nustato mirties bausmės sankciją: 1 § (už ginkluotą sukilimą, kurio kartu formuluoja ir sudėtį), 2 § (už ginkl. sukilimo pasikėsinimą), 8 § (už valstybės apsigynimo pajėgų mažinimą naikinant geležinkelius, telegr., telef. ir t. t.) ir 10 § (už nusikaltimus žmogaus gyvybei plėšiant arba grobiant).

Tuo būdu, 1920 m. pradžioje turime mirties bausmę kaip normalią sankciją B. St-o pap. ir pak. 1, 2, 8 ir 10 §§ ir karo stovio laikui nusikaltimams, sužymėtiems Ypat. valst. aps. įstatų 14 §.

1920.V.15 susirinko Steigiamasis Seimas. Jis keliais atvejais imasi spręsti mirties bausmės klausimą. Visų pirma — vienu pirmųjų savo aktų — 1920.V.28 d. (L. V. Ž. 35 nr.) išleidžia „įstatymą mirties bausmėm sustabdyti": „Kol bus priimtas amnestijos įstatymas ir Laikinoj Konstitucijoj bus išrištas mirties bausmių klausimas, vykinimas mirties bausmių sustabdomas".

Tų pačių 1920 metų birželio 10 d. (paskelbta ir įgijusi galios birželio 12 d., L. V. Ž. 37 nr.) priimta Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija, kurios 16 § atskiru sakiniu sako: „Mirties bausmė naikinama". Tasai nuostatas įrašytas į konstitucinių laisvės garantijų straipsnį, kurio I pastaboje sakoma: „Karo metu, taip pat gresiančiam pavojui pašalinti, konstitucinės garantijos įstatymų keliu gali būti sustabdomos".

Jas sustabdyti netrukus prireikė. Steigiamojo Seimo rinkimams karo stovis visoje Lietuvoje (išskyrus 30 klm. pasienio zoną, kariuomenę ir geležinkelius) 1920.III.4 d. (L. V. Ž. 20 nr.) buvo panaikintas. Kiek vėliau, St. Seimui jau susirinkus, naujos aplinkybės vėl privertė karo stovį įvesti. 1920.VII.23 d.

St. Seimo visais trimis skaitymais priimtas, vyriausybės pasiūlytas, toks „įstatymas karo stoviui įvesti“ (V. Ž. 41 nr.):

„Einant Laikinosios Konstitucijos 16 § I past., skelbiama visoje Lietuvoje karo stovis.

Nuo šio įstatymo vietose gavimo dienos konstitucinės garantijos sustabdomos ir įvedama mirties bausmė.

Karo stovį vykdant, įsakoma tvirtai laikytis Ypatingų Valstybės Apsaugos Įstatų“.

Tuo mirties bausmės evoliucija mūsų teisėje dar nepasibaigė. 1922.VIII.1 d. Konstitucija mirties bausmės klausimą dekonstitucionalizavo, t. y., į konstituciją jo nebeįrašė, palikdama spręsti paprastais įstatymais. Tas pat pasiliko 1928 m. ir 1938 m. Konstitucijose.

Iš tikrųjų, iš to laikotarpio turime du naujus įstatymus, nustatančius mirties bausmę. 1925.VI.26 buvo paskelbtas „B. St-o pakeitimas“ (V. Ž. 196 nr.), papildęs B. St-tą keliais naujais straipsniais, kurių 99 ir 453[1] skyrė mirties bausmę už politinį nužudymą (Resp. Prezidento, vyriausybės nario, seimo atstovo, kariuomenės vado, valstybės tarnautojo, einančio pareigas arba dėl jų ėjimo, ir už žmogaus nužudymą politiniais tikslais), — bet sekančiais 1926 m. (VII.31 d., V. Ž. 232 nr.) tie nauji straipsniai buvo panaikinti. — 1929.VI.25 (V. Ž. 304 nr.) išleistas „Organizacijų, sudarytų okupuotoje Lietuvoje ar svetimose valstybėse, dalyviams ir jų padėjėjams bausti įstatymas“, kur net trimis atvejais nustatoma mirties bausmė.

Jei kiti tos evoliucijos momentai nesukelia ypatingų interpretacinių sunkumų, tai vienas įstatymas — B. St-o papildymas ir pakeitimas — mirties bausmės sankcijos klausimu tebekelia abejojimų. Čia tebėra problema. Iš kur? — Iš to, kad tasai įstatymas išleistas *1920 m. kovo 4 d.*, o *1920 m. birželio 10 d.* Laikinoje Konstitucijoje, konstitucinių garantijų skyriuje, 16 §, skaitome nuostatą „mirties bausmė naikinama“, ir *1920 m. liepos 24 d.* įstatymas karo stoviui įvesti skelbia: „Konstitucinės garantijos sustabdomos ir įvedama mirties bausmė“. Nėra aišku, kas ištiko po viso to proceso mirties bausmę B. St-o pap. ir pakeitime — ar ji ten panaikinta, ar pasiliko?

Ilgesnį laiką praktikoje tas klausimas nebuvo aktualus, nes, esant karo stoviui, praktiškai B. St-o pap. ir pak. 1, 2, 8 ir 10 §§, numatą mirties bausmę, sutapo su atitinkamais Ypat. valst. aps. įstatų 14 § punktais, tuo būdu tie nusik. darbai, karo stoviui

esant, buvo visi teismingi Kariuomenės Teismui, ir mirties bausmę už juos galima buvo skirti, jei ne pagal B. St. pap. ir pak., tai pagal Ypat. valst. aps. įstatus. Bet 1928.X.26 d. (V. Ž. 287 nr.) Ypat. valst. aps. įstatų 14 § 6 punktas pakeičiamas — prie pirma buvusio teksto: „Už nusikaltimą prieš žmogaus gyvybę ir už žmogaus turto išplėšimą", dabar prirašyta naujas, siaurinąs tęsinys: „Jei tai padaryta politiniais tikslais arba jei tai sudaro pavojaus visuomenei (banditizmas)". Tuo būdu, jei iki tol visos B. St-o pap. ir pak. 10 § nusikaltimų bylos priklausė, karo stovio metu, spręsti Kariuomenės Teismui, tai nuo tol kompetencija pasidalino — ir karo stovio metu B. St-o pap. ir pak. 10 § nusikaltimų Kariuomenės Teismui liko teismingi tik tie, kurie turi savyje pavojaus visuomenei, banditizmo žymių, o visi kiti B. St-o pap. ir pak. 10 § nusikaltimai žmogaus gyvybei plėšiant arba grobiant, kuriuose nėra banditizmo žymių, teismingi bendriesiems (apygardos) teismams. Čia jau praktika iškėlė klausimą: ar gali apygardos teismas (arba Kariuomenės Teismas, jei jam teismingoje byloje kokį darbą galutinai kvalifikuoja tik B. St-o pap. ir pak. 10 §, be Ypat. valst. aps. įstatų 14 § 6 p.), spręsdamas tokią bylą, pagal B. St-o pap. ir pak. 10 § skirti mirties bausmę?

Suprantama, kad tas pat atsakymas, kurį čia formuluosime į tą klausimą, turės galios B. St-o pap. ir pak. visumai, visiems jo §§, kuriuose įrašyta mirties bausmės sankcija.

Vyr. Tribunolas tą klausimą išsprendė *teigiamai.* Turime tuo reikalu du sprendimus, kurių sumetimai vienas antrą papildo. Pacituosime juos čia ištisai.

Pirmas — V. Tr. 1934 m. liepos 13—16 d. baudž. kas. sprendimas („Teisės" priedo 88 nr.):

„Vyr. Tribunolas rado: ...tiesa, 1919.I.16 d. paskelbtajam Laik. Lietuvos Teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatyme (V. Ž. 2—3 nr.), „Baudžiamasis Kodeksas" skyriuje, buvo panaikinta mirties bausmė ir jos vieton už įmatomus Baudž. Kodekse nusikaltimus įvesta sunkiųjų darbų kalėjimo bausmė, bet tų pačių metų balandžio 4 d., Vyr. Žin. 5 nr., buvo paskelbti Ypatingieji Valstybės Apsaugos Įstatai, kurių 14-tu § vietose, paskelbtose karo padėtyje, vėl buvo įvesta mirties bausmė; taip pat mirties bausmė buvo įvesta ir paskelbtuoju 1920.III.4 d. B. St-o papildymu ir pakeitimu (V. Ž. 20 nr.), §§ 1, 2, 8 ir 10; — 1920.VI.12 d. Laikinojoje Lietuvos Valstybės Konstitucijoje (V. Ž. 37 nr.), V. skyriuje (apie pamatines piliečių teises arba apie konstitucines garantijas) 16 §-fe buvo pasakyta, jog „Mirties bausmė naikinama", *tačiau šis grynai deklaracinio*

pobūdžio nuostatas B. St-o papildymą ir pakeitimą galėjo liesti tik tol, kol nebuvo sustabdytos konstitucinės garantijos (pabr. aut.), o, tas *garantijas sustabdžius*, B. St-o papildymas ir pakeitimas *vėl pradėjo veikti pilnai su mirties bausme, nes pastarasis mirties bausmės panaikinimas buvo deklaruotas tik kaip konstitucinė garantija:* tos gi pat Konstitucijos 16 § nuostatai Y. V. A. Įst. 14 § nepalietė, nes tie įstatai veikė vietose, paskelbtose karo padėtyje; 1922.VIII.6 d. Lietuvos Valstybės Konstitucijos (V. Ž. 100 nr.) 107 str. panaikino visą 1920.VI.12 d. Laikinąją Lietuvos Valstybės Konstituciją: „Laikinoji Lietuvos Valstybės Konstitucija nustoja galios"; taigi, tuo pačiu nustoja galios ir Laik. Liet. Valst. Konstitucijos 16 § deklaruotoji konstitucinė garantija apie mirties bausmės naikinimą; naujoje gi 1922 m. Konstitucijoje panašios konstitucinės garantijos nėra, jos nėra ir dabartinėje — 1928.V.15 d. — Konstitucijoje; tad, *panaikinus Laikinąją Lietuvos Valstybės Konstituciją, vėl liko pilnoje galioje anksčiau išleistieji ir nepanaikintieji įstatymai, numatą mirties bausmę:* tai yra Ypatingieji Valstybės Apsaugos Įstatai ir B. St-o papildymas ir pakeitimas su 10 §-fu".

— ir antrasis baud. kas. sprendimas — V. Tr. 1937 m. balandžio 6 d. („Teisės" priedo 367 nr.):

„...(kasacijoje) atsikertama, kad veikiančiais Lietuvoje įstatymais, taikant BSt-o pap. ir pak. įst. 10 str., negalima skirti mirties bausmės, bet šis atsikirtimas nėra pagrįstas.

Šiuo klausimu Vyr. Tribunolas 1934 m. liepos 13—16 d. sprendime 88 nr. jau yra išaiškinęs, kad už BSt-o pap. ir pak. įst. 10 str. numatytus nusikaltimus teismai gali skirti mirties bausmę. *VTr. neranda pagrindo šiuo klausimu kitaip pasisakyti.* Kad Laikinosios Lietuvos Konstitucijos (V. Ž. 37 nr.) 16 str. *nuostatas „mirties bausmė naikinama" yra tik viena iš tame straipsnyje nurorytų konstitucinių garantijų,* matyti dar iš štai ko. Prie šio str. pastaba I nustato, kad karo metu, taip pat Valstybei gresiančiam pavojui pašalinti, konstitucinės garantijos įstatymų keliu gali būti sustabdytos. 1920 m. liepos 24 d. (V. Ž. 41 nr.) paskelbtas Įstatymas karo stoviui įvesti, kuriame, Laikinosios Konstitucijos 16 str. I pastaba, visoje Lietuvoje skelbiamas karo stovis, konstitucinės garantijos sustabdomos ir įvedama mirties bausmė. *Kadangi* Laikinosios Konstitucijos *16 str. I pastaba numato galimumą tik sustabdyti konstitucines garantijas, o apie mirties bausmės įvedimą nieko nesako,* Steigiamasis gi Seimas, remdamasis minėta pastaba, sustabdydamas konstitucines garantijas, įveda ir mirties bausmę, reikia prieiti išvadą, kad Laikinosios Konstitucijos autorius Steigiamasis Seimas Konstitucijos nuostatą „mirties bausmė naikinama" *suprato tik kaip vieną iš konstitucinių garantijų.* Įstatyme karo stoviui įvesti (V. Ž. 41 nr.) *turime autentišką Laik. Konst. 16 str. prasmės išaiškinimą.* Laikinoji Konstitucija, kaip rodo jos pavadinimas, turėjo tik laikiną pobūdį, ir jos nuostatai, ją vėliau panaikinus, nustojo galios, kas ir išreikšta Steigiamojo Seimo 1922 m. rugpiūčio 1 d. priimtosios Lietuvos Valstybės Konstitucijos 107 str. Ši Steigiamojo Seimo priimtoji Konstitucija, plačiai išdėsčiusi konstitucines garantijas, nei

šiame skyriuje, nei kurioje kitoje vietoje apie mirties bausmės panaikinimą visai nekalba. Apie mirties bausmės panaikinimą nekalba nei 1928 m. gegužės 15 d. Lietuvos Valstybės Konstitucija. Todėl liko galioje ir anksčiau išdėstytieji *nepanaikinantieji* įstatymai, numatantieji mirties bausmės sankciją. Dėl to ir 1926 m. gruodžio 31 d. įstatyme karo stoviui įvesti kalbama tik apie konstitucinių garantijų sustabdymą, neminint jau apie mirties bausmės įvedimą".

Svarbiausia Vyr. Tribunolo tezė: — Laik. Konst-jos 16 § nuostatas „mirties bausmė naikinama" buvęs tik „grynai deklaracinis" nuostatas, tebuvęs tik konstitucinė garantija. Kaip tai suprasti? Ar taip, kad šis deklaratyvus nuostatas pats vienas negali panaikinti įstatymuose prieš tos Kon-jos paskelbimą įrašytų mirties bausmės sankcijų, esąs tik lyg programa, reikalinga dar konkretizavimo atskirais įstatymais, įsakmiai panaikinančiais mirties bausmę kaip tik B. S-to pap. ir pak. atitinkamuose §§? — Jei taip būtų, tai kol bus išleisti tokie tą deklaratyvų nuostatą konkrečiai įgyvendinantieji įstatymai, ankstesni įstatymai su mirties bausme turėtų pilnai veikti. Pats Vyr. Tribunolas su tuo nesutinka, sakydamas, kad „šis grynai deklaracinio pobūdžio nuostatas B. S-to pap. ir pak. *galėjo liesti* tik ligi tol, kol nebuvo sustabdytos konstitucinės garantijos..." Įdomus to formulavimo prieštaravimas. Matyti, tas nuostatas nebuvo toks jau grynai deklaratyvus, nes, vis tik, karo stovio nesant, jis B. S-to pap. ir pak. „galėjo liesti". Kaip suprasti tas galėjimas liesti? Aišku, lietė ta prasme, kad veikiant nesustabdytam Laik. Kon-jos 16-am §, mirties bausmė B. S-to pap. ir pakeitimu *negalėjo būti skiriama.* Tat, tasai „deklaratyvus" nuostatas čia buvo pakankamai imperatyvus, kad neleistų skirti mirties bausmės, nors ji ir buvo anksčiau išleistame įstatyme įrašyta, pavertė čia tą mirties bausmės sankciją negyva raide, absoliučiai netaikytina.

Bet Vyr. Tribunolo tezėje taip buvę tik laikinai, tik tol, kol nebuvo sustabdytos konstitucinės garantijos. VTr-o tezėje matyti, kad tasai nuostatas, kaip konstitucinė garantija, tik „lietęs" anas sankcijas, bet jų nepanaikinęs, nes, konstitucines garantijas sustabdžius, „B.S-to pap. ir pak. vėl pradėjo pilnai veikti su mirties bausme", o vėliau, panaikinus pačią Laik. Kons-ją, „vėl liko pilnoje galioje anksčiau išleistieji ir nepanaikintieji įstatymai, numatą mirties bausmę". Mes į tos tezės kritiką grįšime žemiau, čia tik pažiūrėsime, koks buvo jos pagrindas, *kodėl* nepanaikino, o tik „lietė" Dėlto, kad nuostatas „mirties

bausmė naikinama" buvęs tik „konstitucinė garantija" ir kaip toks tik „grynai deklaracinis". Tad kaip toks, matyti, negalįs ankstyvesnių įstatymų, kad ir prieštaraujančių, pats panaikinti, tegalįs juos „liesti". Ar, iš tikrųjų, konstitucinės garantijos negali turėti jokios realios galios ir visada tėra tik deklaratyvūs pareiškimai? Iš VTr-o tezės atrodytų, kad taip. VTr-as, ypač antrasis, 367 nr. spr., tenori įrodyti, kad tasai nuostatas buvęs tik konstitucinė garantija, ir, matyti, taria, kad, tai įrodžius, tolesnė išvada jau savaime aiški (būtent: kaip konst. garantija tasai nuostatas pats nieko ankstyvesniuose įstatymuose nepanaikinąs). Bet su tuo negalima sutikti. Visų pirma, konstitucinių garantijų formulės nėra vien tik deklaratyvūs pareiškimai. Priešingai, prof. dr. M. Römerio mintimi tos kataloginės konstitucinės laisvės ir neliečiamybės garantijos yra kaip tik *„konstituciniai imperatyvai* įstatymų leidėjui, jo sudraudimo elementai". (M. Römeris, Lietuvos konstitucinė teisė, I dalis, 219 pusl.). Tie nuostatai imperatyviai draudžia įstatymų leidėjui išleisti prieštaraujantį kuriai tokiai konstitucinei garantijai įstatymą, toks įstatymas, kaip priešingas konstitucijai, neturės galios. Aišku, kad esant konstitucijoje nuostatui „mirties bausmė naikinama", nėra galima leisti naujų baudž. įstatymų, skiriančių mirties bausmę. Tad čia tokia konst. garantija anaiptol nėra grynai deklaratyvi. O tokios pat imperatyvios naikinančios galios tokie nuostatai turi ne tik ateityje išleisimiems įstatymams, bet, atsižvelgiant į atitinkamą kons-jos pereinamąjį nuostatą (šiuo atveju Laik. Konst. 3 §), ir tiems įstatymams, kurie buvo išleisti prieš tą konstituciją. Būtų nenuoseklu, jei toks nuostatas tegalėtų neleisti ateityje atsirasti prieštaraujančiam įstatymui, bet negalėtų panaikinti anksčiau išleistųjų. Jei naujo įstatymo mirties bausmės sankcija, kaip priešinga konstitucijai, iš viso negalėtų įgyti galios, tai ir senų įstatymų tokia pat sankcija, taip pat konstitucijai priešinga, tuo pačiu turi nustoti galios. — Antra vertus, jei kartais kai kurių konstitucinių garantijų formulavimas yra toks bendras, kad būtinai dar reikia išleisti atskirą įstatymą jos turiniui konkretizuoti, tai taip pat neretai tokios garantijos redakcija pačioje konstitucijoje yra tokia konkreti ir aiški, kad jokio jai vykdyti atskiro įstatymo gali ir nebūti. Ir net jei ankstesnis įstatymas tą dalyką būtų kitaip, priešinga prasme, tvarkęs, jis tuo pačiu bus nustojęs galios. Tokia visiškai konkreti ir reali

konstitucinė garantija yra, pvz., 1922 m. Konstitucijos 11 §, kurį atitinka 1928 m. Konstitucijos 12 § — „Suimtajam piliečiui turi būti neilgiau kaip per 48 valandas įteiktas nutarimas dėl jo suėmimo ir nurodytas suėmimo pagrindas. Negavęs šio nutarimo suimtasis tuojau paleidžiamas". Čia visai aišku, kad tas nuostatas yra vykdytinas, nors ir nebūtų paprastojo įstatymo, jį dar konkretizuojančio, arba nors ankstesnis paprastas įstatymas leistų suimtąjį laikyti ilgiau — toks įstatymas, jei būtų buvęs, nustotų galios, kaip konstitucijai priešingas.

Tuo būdu, konstitucinių garantijų nuostatai anaiptol nėra vien tik grynai deklaratyvūs, neturį realios galios pareiškimai. Priešingai, jie yra pakankamai imperatyvūs, kad pažeistų, atimdami galią, jiems prieštaraujantį paprastąjį įstatymą, vis vien išleistą prieš ar po tos kons-jos paskelbimo, ypač jei savo formulavimu yra pakankamai konkretūs ir aiškūs.

Čia kaip tik priklauso mums rūpimas Laik. Konstitucijos nuostatas „mirties bausmė naikinama". Jis buvo konstitucinė garantija, tik ne grynai deklaratyvi. Jis formuluotas visiškai konkrečiai ir vykdytinas nelaukiant dar kokio atskiro įstatymo. Mirties bausmė arba yra arba jos nėra. Jei konstitucijoje pasakyta „mirties bausmė naikinama", tai išvada iš to ankstesniems įstatymams galima tik viena: ji naikinama visur ten, kur buvo tuose įstatymuose įrašyta. Naikinama nelaukiant jokio atskiro, tą konstitucinį nuostatą vykdančio, konkrečiai nurodančio panaikinamus §§, įstatymo. Juk jei toks sakinys „mirties bausmė naikinama" būtų įrašytas ne konstitucijoje, bet šiaip paprastame įstatyme, jokiu būdu negalėtume tada pasakyti, kad tai tik gryna deklaracija, nepanaikinanti mirties bausmės iki tol veikusiuose įstatymuose — taip sakydami, prieštarautume aiškiai pareikštai įstatymų leidėjo valiai. Priešingai, tuo nuostatu kaip tik būtų mirties bausmė ankstesniuose įstatymuose panaikinta. Padėtis nepakitėja, jei tas nuostatas įrašytas ne į paprastą įstatymą, bet į aukštesnės rūšes įstatymą — konstituciją, kuriai paprastieji įstatymai yra subordinuoti. Vien tik todėl tai, kad įrašytas į konstituciją kaip konstitucinė garantija, tas nuostatas nepasidaro grynai deklaratyvus ir nerealus. Priešingai, jis ir čia pasilaiko visą savo imperatyvią naikinančiąją galią prieštaraujančių ankstesnių įstatymų atžvilgiu, ir dar įgyja tokios pat galios būsimųjų įstatymų atžvilgiu.

To teigimo nesugriauna nė to nuostato *vieta* Laik. Konstitucijos 16-ame §. Jis įdėtas į 16 § atskiru sakiniu ir tuo išskirtas iš kitų, iš tikro daugiau manifestacinių, neliečiamybės ir laisvės garantijų, surašytų pirmesniame to 16 § sakinyje. Tame sakinyje visiems Lietuvos piliečiams laiduojama asmens, buto ir korespondencijos neliečiamybė, bei tikybos, sąžinės, spaudos, žodžio, streikų, susirinkimų ir draugijų laisvė. Bet suprantama, kad „asmens neliečiamybė nenutraukia teisinio galimumo suimti nusikaltusį pilietį, kai įstatymas tai numato ir leidžia, arba kalinti jį teismo sprendimu" (M. Römeris, op. cit., 114 pusl.). Jei gyvybės „neliečiamybė" būtų buvusi, tarp kitų, įtraukta į tą patį sakinį, tai čia, iš tikrųjų, turėtume tokį daugiau deklaratyvų pareiškimą, ir tokia gyvybės neliečiamybė neprieštarautų tiems atsitikimams, kuriais baudžiamasis įstatymas numato teismo sprendimu skiriamą mirties bausmę (M. Römeris, loc. cit.). Bet taip šiuo atveju nebuvo — prof. M. Römeris kaip tik taria, kad nuostato „mirties bausmė naikinama" išskyrimą į atskirą sakinį, kad ir 16 § tekste, padaro tą nuostatą realų, turintį imperatyvios galios. Štai prof. M. Römerio žodžiai (ten pat): „Čia, iš tikrųjų, norėta pasiekti daugiau: apsaugoti gyvybė net prieš įstatymą ir teismą, gyvybės atėmimas *(mirties bausmė) visiškai išimti iš bausmių sistemos,* suvaržyti šiuo nuostatu patį paprastų įstatymų leidėją, ir *taip pat teismą, jei spręsdamas baudžiamąją bylą jis įstatyme šitokią baudžiamąją sankciją užtiktų*" (m. pabr.).

Dar daugiau — Laik. Konstitucijos nuostatas „mirties bausmė naikinama" palietė mirties bausmę ne tik ankstesniuose įstatymuose ir ne tik uždraudė ją ateičiai, bet, kartu su „Įstatymu mirties bausmėm sustabdyti", palietė ir paskirtąsias prieš tos Konstitucijos paskelbimą, vykdytinas mirties bausmes. Minėtas įstatymas mirties bausmės įstatymuose nebuvo panaikinęs ir jos skirti teismams neuždraudė, o tik sustabdė jos vykdymą, „kol bus priimtas amnestijos įstatymas ir Laikinoj Konstitucijoj bus išrištas mirties bausmių klausimas". 1920.V.28 d. Amnestijos įstatymas (V. Ž. 35 nr.) apėmė nevisus nusikaltimus, už kuriuos galėjo būti paskirta mirties bausmė. I punkto pastaboje nurodyta, kad nepaleidžiami nuo teismo ir bausmės tie, kurie yra nusikaltę agitacija ir veikimu priešininkų valstybių naudai. III punktas kriminaliniams nusikaltėliams mirties bausmę pakeitė sunkiųjų darbų kalėjimu,

bet pastaboje tuojau nurodoma, kad šis įstatymo punktas neliečia žmogžudžių, arkliavagių ir kt. (tad galėjo neliesti B. S-to pap. ir pak. 10 § paskirtų mirties bausmių). Ar pasidarė galima įvykdyti jau paskirtąsias mirties bausmes, paaiškėjus, kad paskelbtasis Amnestijos įstatymas jų neapėmė? Toli gražu dar ne — dar reikėjo palaukti, kaip bus mirties bausmės klausimas išspręstas Laikinojoje Konstitucijoje. Kokia to laukimo prasmė? Jei tą bausmę, vis vien, reikės įvykdyti nepriklausomai nuo to, kaip mirties bausmės klausimą, apskritai, išspręs Laik. Kons-ja, tai tas delsimas būtų tik nereikalingas žiaurumas nuteistųjų atžvilgiu. Įstatymų leidėjas, leisdamas tą sustabdantį įstatymą, tokio žiaurumo daryti nenorėjo. Tas mirties bausmėms sustabdyti įstatymas St. Seimo buvo skubotai priimtas viename posėdyje visais trimis skaitymais, kaip tik turint galvoje vieną konkretų tuojau vykdytinos mirties bausmės atsitikimą. Tą įstatymą svarstant, vienas atstovas, patyręs, kad projektuojamoji amnestija to nuteistojo nepaliesianti, pasakė tokius žodžius: „Man neaišku, kas bus, jei (tas nuteistasis) nepaeis po jokiu amnestijos straipsniu? Aš, kaipo gydytojas manau, kad jis tik ilgiau kankinsis“. Gal būti, amnestija to nuteistojo ir nepalietė. Bet reikėjo dar laukti Laik. Konstitucijos. Kokia prasmė būtų laukti, jei, vis vien, kaip spręs konstitucija, tą paskirtąją bausmę reikės įvykdyti? Matyti, įstatymo čia liepiama palaukti ta mintimi, kad jei Laik. Kons-ja pasisakys prieš mirties bausmes, tai tuo pačiu nebegalės būti nė tos anksčiau paskirtosios bausmės įvykdytos. Jei taip, tai tikrai buvo prasmės dar palaukti. O Laik. Konstitucijoje skaitome nuostatą: „mirties bausmė naikinama“. Būtų nežmoniška, tiek laukus ir taip mirties bausmės klausimą Laik. Konstitucijoje išsprendus, anas atidėtąsias bausmes dabar, vis tik, įvykdyti (kad ir raidiškai aną įstatymą interpretuojant — esą dabar jau suėjęs tas laikas, kuris buvo įstatymo įsakytas palaukti). Aišku, kad tai būtų priešinga ne tik konstitucijos dvasiai, bet ir jos raidei. Tai pakankamai įrodo, kad anas Laik. Konstitucijos nuostatas „mirties bausmė naikinama“ ir čia nepasiliko grynai deklaratyvus, o kaip tik ir anas jau paskirtąsias prieš tą konstituciją paskelbiant mirties bausmes galutinai padarė nevykdytinas.

Tuo būdu, ir teorinė analizė, ir V. Tr-o negriežtas pripažinimas („galėjo liesti”) veda į vieną ir tą pačią išvadą: — esant Laik. Konstitucijoje nuostatui „mirties bausmė naikinama“ ir

nepaskelbus pagal 16 § I pastabą karo stovio, mirties bausmė pagal B. S-to pap. ir pakeitimą *negalėjo būti skiriama*, nes, kaip matėme, ir kaip toliau dar turėsime progos patikrinti, toji sankcija B. S-to pap. ir pakeitime buvo ano konstitucinio nuostato panaikinta.

Tiesa, Vyr. Tribunolas su tuo nesutinka. Jo teze, toji bausmė negalėjo būti skiriama, tik kol buvo nesustabdytos konstitucinės garantijos, — „o tas garantijas sustabdžius, B. St-o pap. ir pakeitimas vėl pradėjo pilnai veikti su mirties bausme". Tuo būdu, V. Tr-o teze turime tokią konstrukciją — iki konstitucinių garantijų sustabdymo B. St-o pap. ir pak. veikęs nepilnai, nes mirties bausmė negalėjusi būti skiriama, o, tas garantijas sustabdžius, vėl pradėjo pilnai veikti, su mirties bausme, nes anas „mirties bausmės panaikinimas buvo deklaruotas tik kaip konstitucinė garantija". Baigdami V. Tr-o mintį, galime pasakyti, kad tasai panaikinimas nieko B. St-o pap. ir pakeitime nepanaikinęs, o tik šalia to įstatymo pastatęs kliūtį jam pilnai, su mirties bausme, taikyti, toji kliūtis suspendavusi tuo tarpu, kol anos garantijos bus sustabdytos, mirties bausmės skyrimą pagal B. St-o pap. ir pakeitimą. Konst. garantijas sustabdžius, tuo pačiu ir ta kliūtis išnykusi. — Pažiūrėsime, kiek toji konstrukcija atitinka Laik. Konstitucijos nuostatus. Čia turime koliziją tarp vieno tos kons-jos nuostato („mirties bausmė naikinama") ir anksčiau išleistojo įstatymo. Tai kolizijai išsiaiškinti, turime kreiptis į Laik. Kons-jos 3 §, kurio tekstas toks: „Veikusieji iki šios Konstitucijos paskelbimo dienos įstatymai, kurie šiai Konstitucijai neprieštarauja, palieka galioje". Tad tie, kurie prieštarauja, tos galios nustoja. Laik. Kons-ja težino čia du galimumus, griežtai priešingus, aut-aut: arba ankstesnis įstatymas, neprieštaraudamas naujajai konstitucijai, pasilieka veikti ir toliau, jos pripažintas ir sankcionuotas, arba, tai konstitucijai prieštaraudamas, jis tuo pačiu nustoja galios, t. y. panaikinamas (suprantama, nebūtinai visas, bet tik toje dalyje, kuri konstitucijai prieštarauja, kiek toji dalis leidžias iš įstatymo išskiriama jo nesugriaunant — mūsų atveju, B. St-o pap. ir pak. nustojo galios tik sankcijos dalyje, būtent, buvo panaikinta, kaip konstitucijai priešinga, jo mirties bausmės sankcija — tai nėra čia susiję su viso įstatymo panaikinimu, nes jo dispozicijos ir toliau paliko galioje, pasiliko ir sankcija, bet tik pakeista, bendromis bausmių keitimo taisyklėmis, į tokią,

kokia konstitucijos leidžiama — tos taisyklės, tai arba B. St. 53 str., nustatąs, kaip iš mirties bausmės pereinama į sekančią iš eilės bausmę esant lengvinančioms aplinkybėms, arba, iš analogijos, kuri čia leistina, sunk. darbų kalėjimas, pagal 1919.I.16 d. „Baudžiamojo Kodekso“ įstatymo 3 §, kur panašiu mirties bausmės panaikinimo atveju ji buvo pakeista kaip tik sunk. darbų kalėjimu). — Kito galimumo, kaip tik prieštaraujančio įstatymo panaikinimą, Laik. Kons-ja nežino. Laik. Kons-jos 3 § nuostatui yra nežinomas ir svetimas laikinis suvaržymas, lyg suspendavimas, įstatymo galios — įstatymas arba palieka galioje, arba panaikinamas tiek, kiek jis kons-jai priešingas. Be to, visas tas surūšiavimas į pasiliekančius galioje neprieštaraujančius ir nustojančius galios prieštaraujančius įstatymus padaromas galutinai, neatšaukiamai, pačią konstitucijos įsiteisėjimo dieną, pačiu jos įsigaliojimo momentu. Tuo būdu, V. Tr-o tezė, kad B. St-o pap. ir pak., laikinai mirties bausmės sankcijos atžvilgiu suspenduotas, sulaikius konstitucines garantijas vėl pradėjęs veikti pilnai, nesiderina su Laik. Konstitucijos 3 §, pagal kurį reikėtų kaip tik tarti, kad mirties bausmės sankcija B. S-to pap. ir pakeitime, kaip aiškiai prieštaraujanti konstituciniam nuostatui, buvo galutinai panaikinta pačiu tos Laik. Konstitucijos įsigaliojimo momentu.

Įdomu, kaip Laik. Kons-jos 16 § santykį su ankstesniais įstatymais yra svarstęs pats St. Seimas. Vyriausybė buvo pasiūliusi papildyti Laik. Kons-jos 16 §-fą III-čia pastaba tokio turinio: „Kol bus išleisti įstatymai piliečių laisvei ir nelečiamybei laiduoti, Konstitucijos garantijos vykdomos einant veikusiais iki šios Konstitucijos paskelbimo dienos įstatymais“. Tasai pasiūlymas, padarytas tai Kons-jai jau veikiant, buvo svarstomas 1920.VII.2 d. St. Seimo posėdyje (St. Seimo darbai, 1920 m., 189—190 pusl.). Vyriausybė pasiūlymą motyvavo tuo, kad paskelbtosios 16 § laisvės nėra absoliučios, bet leidžiamos įstatymų apibrėžtose ribose, — „nors ir paskelbta... streikų laisvė, bet tas nereiškia, kad leidžiama streikuoti gaisro metu ar kareiviui į mūšį einant“. Todėl, kol nesama naujų įstatymų, reikią paaiškinti, kad tebegalioja seni, „nors ir priešingi“. — St. Seimas pripažino tą pasiūlymą *nesvarstytiną*, paaiškindamas tai tokioje rezoliucijoje:

„St. Seimas, išklausęs Ministerių Kabineto sumanymą prie Laik. Konstitucijos 16 § pridėti, kaipo III pastabą, žodžius: „Kol bus išleisti

įstatymai piliečių laisvei ir neliečiamybei laiduoti, Konstitucijos garantijos vykdomos, sekant iki šios Konstitucijos paskelbimo dienos veikusiais įstatymais", — randa, kad Ministerių Kabineto siūlomąjį Konstitucijos papildymą turi savy Konstitucijos trečiasis paragrafas ir pirmoji šešioliktojo paragrafo pastaba".

Dėl tos St. Seimo rezoliucijos galios reikia čia pažymėti, kad ji tebuvo tik Seimo nuomonė, paaiškinimas, kodėl pasiūlytą Laik. Kons-jos papildymą laiko nesvarstytinu. Toji rezoliucija nebuvo įstatymas, nebuvo ir autentiška interpretacija, ir iš jos jokiu būdu negalima padaryti tos išvados, kad St. Seimas čia buvo pripažinęs mirties bausmę B. St-o pap. ir pakeitime nepanaikintą. St. Seimas čia tenurodė, kad ankstesnių įstatymų santykį su Laik. Kons-ja reikia interpretuoti pagal pačios tos kons-jos nuostatus ir kad tokiai interpretacijai svarbūs 3 § ir 16 §, o I pastaba tenurodė interpretacijos metodą, ne išvadas. Tą pasiūlymą svarstant, anas kons-jos nuostatas apie mirties bausmės panaikinimą nebuvo tiesiog liečiamas, tas klausimas per visą svarstymą nė žodžiu paminėtas nebuvo. Kalbėta apie tas laisves ir neliečiamybes, kurios surašytos 16 § pirmame sakinyje. Tos laisvės, savaime aišku, yra reikalingos artimesnės reglamentacijos įstatymuose, jos negali būti absoliučios. Čia visiškai tikslingas St. Seimo nurodymas į Laik. Kons-jos 3 §, paliekantį galioje tuos ankstesnius įstatymus, kurie kons-jai neprieštarauja. Kadangi anos laisvės ir neliečiamybės, pačia jų prigimtimi, turi būti apibrėžtos, įstatytos į tam tikras ribas, tai galima sutikti, kad ankstesni įstatymai, kurie tokias ribas nustato, kons-jai neprieštarauja, nes pati konstitucija arčiau tų ribų nenužymi. Galima tik nesutikti, kad pasiliktų galioje tokie ankstesni įstatymai, kurie net normaliu laiku, kai konstitucinės garantijos nėra sustabdytos, *visiškai* kurią tų laisvių panaikina, pvz., visiškai draudžia bet kokį streiką, visiškai neleidžia rengti susirinkimų (žiūr. M. Römeris, op. cit., 219 pusl.).

Bet tas ankstesnių, laisves apibrėžiančių, įstatymų palikimas galioje negali liesti to paties 16 § nuostato apie mirties bausmės naikinimą. Matėme, kokią reikšmę turi ta aplinkybė, kad anas nuostatas neįrašytas į kitų „neliečiamybių" tarpą, bet išskirtas iš jų į atskirą sakinį. Tai teikia šiai konstitucinei garantijai daugiau realaus pobūdžio. Jei būtų įdėtas į kitų „neliečiamybių" tarpą, būtų, kaip ir jos, daugiau reliatyvi, galima įstatymais apibrėžti tam tikromis ribomis, tam tikrais atve-

jais įstatymai galėtų leisti gyvybę atimti teismo sprendimu, kaip bausmę už nusikaltimą. Priešingai, išskirtas į atskirą sakinį, nuostatas „mirties bausmė naikinama“ kategoriškai draudžia gyvybės atėmimą vartoti kaip bausmę tiek ateičiai naujiems baudžiamiesiems įstatymams, tiek panaikina tokią bausmę, kur jos būta ankstesniame įstatyme. Tai visiškai aišku, ir iš viso būtų sunku rasti tam reikalui kategoriškesnį, absoliutesnį formulavimą, kaip tą trumpą, aiškų, griežtą, nekompromisinį, neslepiantį savyje jokio dviprasmiškumo ir anaiptol negrynai deklaratyvų sakinį „mirties bausmė naikinama“. Čia, skirtingai nuo anų laisvių, apskritai, negali būti vidurio, čia tegali būti alternatyva arba-arba: arba mirties bausmė yra, arba jos nėra. Už tat nėra reikalo, kaip ten, dar skyrium įstatymu precizuoti to panaikinimo ribas: jei mirties bausmė naikinama, tai jos nelieka, jokių ribų čia nėra, jos visiškai nelieka. Iš tikrųjų, būtų absurdas sakyti, kad konstitucinė garantija „mirties bausmė naikinama“ yra vykdoma iki šios Konstitucijos paskelbimo dienos veikusiais įstatymais... leidžiančiais tą mirties bausmę... Čia mirties bausmės naikinimo nuostatą vykdytume... bausdami mirties bausme. Atrodo, tai būtų tik pikta ironija iš Konstitucijos įrašytos „garantijos“.

Už tat nurodymas į 3 § santykį su 16 § I pastaba liečia ir mirties bausmę. Čia pasakoma, kad palieka galioje visi ankstesni įstatymai, numatą konstitucinių garantijų suvaržymus ypatingam, karo stovio laikui. Laik. Kons-ja pati leidžia tokiu laiku konstitucines garantijas įstatymu sustabdyti *neaprėžtai,* nedarydama jokių rezervų, už tat visi ankstesni įstatymai, tokiam *karo stovio laikui* numatą bet kokių suvaržymų, palieka ištisai galioje, kaip neprieštaraują konstitucijai. Tai liečia ne tik anas laisves ir neliečiamybes, bet ir mirties bausmę, nes mirties bausmės draudimas, įrašytas į Laik. Kons-jos 16 §, prie kurio buvo pridėta tokia I pastaba, buvo konstitucinė garantija ta prasme, kad galėjo būti sustabdoma karo metu, taip pat gresiančiam pavojui pašalinti. Tuo būdu, ir Laik. Konstituciją paskelbus, paliko galioje Ypat. Valst. Apsaugos Įstatai *visai,* su mirties bausme 14 §. Bet suprantama, tik tam atvejui, kai įstatymu konstitucinės garantijos yra sustabdytos. Priešingai, kiti, normalūs, ne karo stovio laiko, įstatymai, numatą mirties bausmę, toje savo sankcijoje buvo galutinai panaikinti kaip

priešingi Konstitucijai ir jokiu būdu nebegalėjo atsigauti, net konstitucines garantijas įstatymu sustabdžius.

Vyr. Tribunolas, laikydamas konstitucinį mirties bausmės naikinimo nuostatą bejėgiu ir neefektyviu, tą tezę ypač remia faktu, kad jis įrašytas į konstitucinių garantijų straipsnį. Mes jau matėme, kad vien dėl to tasai nuostatas nepasidarė grynai deklaratyvus. Turime dar pažiūrėti, kokiu reikalu, kuriuo tikslu nuostatas „mirties bausmė naikinama“ buvo įrašytas ne kitur, o kaip tik į tą 16 §, ir kokių išvadų leistina daryti iš tos jo vietos Laik. Kons-jos tekste. Čia turime kreiptis į tos kons-jos svarstymo istoriją. O čia pamatysime įdomų dalyką (žiūr. St. Seimo Darbai, 1920.V.31 d. posėdis, 69 pusl.). Socialdemokratai pasiūlė pridėti paragrafą „Mirties bausmė naikinama“. Vienas atstovas pasiūlė pataisą — įdėti tą tekstą ne atskiru paragrafu, bet į 16 § pabaigą. Tik su ta sąlyga ir krikščionys demokratai sutiko už tą nuostatą balsuoti. Tad toji to nuostato vieta atsirado kaip kompromisas, abiem pusėms padarius nuolaidų. Kas būtų buvę, jei tas nuostatas būtų įrašytas atskiru paragrafu ir kodėl tas jo vietos klausimas kad kiek būtų nulėmęs iš viso jo priėmimą į Kons-jos tekstą? — Mat, nuo vietos čia priklauos didžiausias juridinis skirtumas. Jei būtų įrašytas atskiru §, tas nuostatas būtų panaikinęs mirties bausmę visam laikui, tiek normaliam, *tiek karo stovio metui*. Būtų jo panaikinta mirties bausmė ne tik B. S-to pap. ir pakeitime, bet ir Ypat. valst. aps. įstatuose. Priešingai, įrašius tą nuostatą į 16 § atskiru sakiniu, padėtis tuo atžvilgiu pasikeitė. Normaliam, ne karo stovio laikui, jam pasiliko visa jo privalomoji galia. Bet 16 § turi priedą I pastabą, kuri leidžia karo metu, taip pat gresiančiam pavojui pašalinti, konstitucines garantijas sustabdyti. Jei mirties bausmės naikinimas yra įrašytas į konstitucinių garantijų tarpą, tai tuo pačiu mirties bausmė *leidžiama* tam laikui, kai tos konstitucinės garantijos bus sustabdytos, suprantama, leidžiama specialių tokiam laikui įstatymų ribose. Tad mirties bausmė panaikinama ramiam normaliam laikui, išbraukiama iš normalaus laiko įstatymų, bet paliekama Ypat. valst. aps. įstatuose. Tik tą vieną išvadą tegalima daryti iš to nuostato vietos kons-jos tekste. Toji vieta susiaurino jo pritaikymo ribas, bet nesumažino jo turinio.

Iš viso, kas aukščiau išdėstyta, galima padaryti, atrodo, pagrįstą išvadą, kad Laik. Konstitucijos 16 § nuostatas „mirties

bausmė naikinama", *iš tikrųjų tą bausmę B. St-o papildyme ir pakeitime panaikino.* Toliau turėsime pažiūrėti, ar galėjo toji, kartą panaikinta, bausmė vėl tame įstatyme atsirasti.

Čia svarbiausias momentas yra 1920.VII 24 d. įstatymas karo stoviui įvesti. V. Tr-o sprend. 88 nr. pakanka tik paprasto konstitucinių garantijų sustabdymo, kad B. St-o pap. ir pak. „vėl pradėtų veikti pilnai su mirties bausme". O tas 1920.VII.24 d. įstatymas čia padarė dar daugiau — ne tik konstit. garantijas sustabdė, bet ir įsakmiai parašė „ir įvedama mirties bausmė". Į tą aplinkybę atkreipė dėmesio antrojo, 367 nr., V. Tr-o sprendimo sumetimai. Jie čia įžiūri kaip tik patvirtinimą tezės, kad „16 § nuostatas „mirties bausmė naikinama" yra tik viena iš tame straipsnyje nurodytų konstitucinių garantijų". Ir laiko tą sakinį „ir įvedama mirties bausmė" autentišku išaiškinimu Laik. Kons-jos 16 § prasmės, kuriuo Laik. Kons-jos autorius St. Seimas jį kaip tik supratęs *tik* kaip vieną iš konstitucinių garantijų. O jei taip, tai V. Tr-o tezės mintimi, kuriai sustiprinti čia tik vienas naujas argumentas pateikiamas, sulaikius tą garantiją, pašalinus tą kliūtį, mirties bausmė ir į B. St-o pap. ir pakeitimą grįžusi pilnai.

Čia kreipiamasi į tai, ką norėjęs tokia to karo stoviui įvesti įstatymo redakcija išaiškinti St. Seimas. Spėjama, kad jis čia norėjęs pateikti autentišką aiškinimą 16 § nuostato „mirties bausmė naikinama" deklaratyvios konstitucinės garantijos prasme. Peršasi savaime mintis pasižiūrėti to įstatymo svarstymo, gal, jis mes šviesos į jo autoriaus, St. Seimo, mintį? Bet dar prieš tai, jau dabar, galime pažymėti, kad St. Seimui nebuvo praktiško reikalo daryti *tokį* autentišką aiškinimą. Mat, karo stovį įvedus, nebuvo praktiško reikalo pripažinti kaip tik B.St-o pap. ir pak. mirties bausmės sankcijoms efektyvią, atgaivintą galią, kadangi jį visai atstojo Ypat. valst. aps. įstatai, kuriuose tada (esant senajai 14 § 6 p. redakcijai) buvo pakartoti *visi* nusikaltimai iš tų, už kuriuos B. St-o pap. ir pak. buvo numatęs mirties bausmę. Tad, karo stovį įvedant, B. St-o pap. ir pakeitimą, mirties bausmės sankcijos atžvilgiu, visai atstojo Ypat. valst. aps. įstatai gal, su tuo tik niuansu, kad Ypat. valst. aps. įstatai leidžia skirti mirties bausmę „svarbesniais atsitikimais", o B.St-o p. ir pak. 1 § numato tvirtą mirties bausmės sankciją, kuri, tačiau, mažiau svarbiais atsitikimais, bendromis B.St-o 53 str. taisyklėmis, gali būti ir sumažinta. Tad, nors

metodas skirtingas, bet praktiškos išvados tos pačios. — O subtilia juridine autentiškos interpretacijos teorija St. Seimas tada neturėjo laiko užsiiminėti. Tai parodo ir to įstatymo svarstymas. Jis buvo vyriausybės pasiūlytas 1920.VII.23 d. (St. Seimo Darbai, 1920 m., 250—254 pusl.), ir iš karto buvo tame pat posėdyje priimtas skubotai visais trimis skaitymais, tokia redakcija, kokią pasiūlė vyriausybė. O kaip tik dėl sakinio „ir įvedama mirties bausmė“ vyriausybės vardu krašto apsaugos ministeris visai išsamiai paaiškino: „Mūsų Laikinoj Konstitucijoj yra pažymėta apie mirties bausmę, bet žinant, kad žmonės kartais blogai supranta konstituciją, dar kartą čia primenam, kad kurie užsitarnaus, tie ir bus nubausti“ (254 pusl.). Čia, kaip matome, siekiama ne juridinės autentiškos interpretacijos, bet visiškai praktiško dalyko. Juristams ir be to sakinio aišku, kad, karo stovį įvedus, Laik. Kons-ja mirties bausmę, Ypat. valst. aps. įstatų ribose, leidžia. Bet žmonės gali to ir nežinoti. Jie težino, kad Laik. Kons-ja mirties bausmę yra panaikinusi. 16 § I pastabos jie nebūtinai bus pastebėję, tuo labiau nebūtinai supratę. Už tat reikia jiems įsakmiai priminti, kad karo stovio įvedimas yra vienkart ir mirties bausmės įvedimas tam karo stovio laikui. Iš paties įst. karo stoviui įvesti matyti, kad čia, mirties bausmė įvedama tik specialių įstatymų, Ypat. valst. aps. įstatų 14 §, numatytiems nusik. darbams. Trečioje pastraipoje tiesiog pasakoma: „Karo stovį vykdant, įsakoma tvirtai laikytis Ypat. valst. aps. Įstatų“.

Bet jokiu būdu čia nematyti, kad tuo nuostatu „ir įvedama mirties bausmė“ čia būtų grąžinta Laik. Kons-jos panaikinta B. St-o pap. ir pak. mirties bausmės sankcija. Karo stovį, kuris, vis tik, manyta būsiant laikiną, nuėmus, B. St-o pap. ir pak. mirties bausmė, vis vien, nebūtų galėjusi galioti, nes Konstitucijoje nebebūtų anas mirties bausmės naikinimo nuostatas (juk tuo laiku, 1920.VII.23 d., dar tik vienas mėnuo nuo Laik. Kons-jos priėmimo, dar sunku buvo spėti, kad konstitucinis mirties bausmės draudimas bus iš nuolatinės kons-jos išbrauktas, pati toji nuolatinė kons-ja tebuvo paskelbta tik 1922.VIII.1 d., t. y., daugiau kaip po 2 metų).

Tiesa, įvedus karo stovį, pasidarė galima už nusikaltimus, sužymėtus B. St-o pap. ir pak. 1, 2, 8 ir 10 §§, skirti mirties bausmę. Kariuomenės teismui pasidarė galima skirti mirties bausmę ir už visą eilę kitų nusikaltimų, ne tik tokių, už kuriuos

kada nors, kaip B.St-o 108 str., įstatymas buvo numatęs mirties bausmę, bet ir tokių, kuriems šiaip niekados mirties bausmės B. St-e numatyta nebuvo. Ar tai reiškė, kad karo stovio įvedimas į visus įstatymus, skirtus aniems nusikaltimams bausti, įrašė mirties bausmės sankciją? — Ne. Tie įstatymai — B. St-o pap. ir pak. 1, 2, 3, 8, 10 §§, B. St-o 108, 109 ir t., 129—131 str., ir t. t., ir t. t. — pasiliko tokie kaip buvę, nepakeisti nei jų dispozicija nei jų sankcija. Bet, karo stovį įvedus, jie Kariuomenės Teismo taikomi *kartu su Ypat. valst. aps. įstatų 14 § atitinkamais punktais.* Padidinta iki mirties bausmės sankcija yra Ypat. valst. aps. įstatų, ne pačių tų įstatymų, sankcija. Taikant tuos įstatymus skyrium, be Ypat. valst. aps. įstatų 14 §, tegalima iš jų skirti bausmę jų ligšiolinės, prieš karo stovio įvedimą buvusios, karo stovio įvedimu nepakeistos sankcijos ribose. Ir karo stovio metu, dargi, pats Kariuomenės Teismas juos taiko šiaip su jų normaliomis sankcijomis ir tik gali, fakultatyviai, išimtiniais, svarbesniais atsitikimais peržengti jų normalios sankcijos maksimumo ribas ir, Ypat. valst. aps. įstatų 14 paragrafu, bausmę didinti iki mirties bausmės įskaitytinai. Tuo būdu, karo stovio įvedimas į visus tuos baudž. įstatymus mirties bausmės sankcijos neįrašė, paliko nepakeistas jų ligšiolines sankcijas, tik šalia jų pastatė Ypat. valst. aps. įstatų 14 §-o fakultatyvų sankcijos padidinimą iki mirties bausmės. B. St-o pap. ir pakeitimas nieku šiuo atžvilgiu nebuvo išskirtas iš kitų B. St-o straipsnių, paliečiamų Ypat. valst. aps. įstatų 14 §. Už tat neatrodo, kad tik į B. St-o pap. ir pak. 1, 2, 8, ir 10 §§ karo stovio įvedimas 1920.VII.24 d. yra grąžinęs savarankišką, nuo Ypat. valst. aps. įstatų 14 § nepriklausomą, mirties bausmės sankciją, nes juk iki to karo stovio paskelbimo dienos ir pagal B. St-o pap. ir pak. tuos §§ nebuvo galima mirties bausmės skirti. Tokią savarankišką mirties bausmės sankciją į B. S-to pap. ir pakeitimą grąžinti įstatymas tegalėjo, *tik įsakmiai tai pasakęs.*

O tokiam reikalui, t. y., norint visai grąžinti į B.St-o pap. ir pak. mirties bausmę ten, kur ji buvo pirmiau, *būtų buvęs reikalingas Laik. Kons-jos pakeitimas.* — Jei tik St. Seimas būtų pakeitęs savo principinį nusistatymą dėl mirties bausmės, apie kurios naikinimą jis buvo įrašęs Laik. Kons-joje, jis būtų, žinoma, galėjęs labai lengvai mirties bausmę vėl leisti. Ypač kad čia turime ir seimą nepaprastą, ir konstituciją. Seimas bu-

vo steigiamas, o konstitucija laikina, provizorinė. St. Seimas nebuvo paprastas konstitucinis seimas, kurio visa įstatymų leidimo veikla turi tilpti galiojančios ir jam privalomos kons-jos ribose ,o pačią tą kons-ją gali keisti tik tam tikra, joje pačioje nustatyta, tvarka. Čia padėtis kita — St. Seimas turėjo pilną suvereninę aukščiausią steigiamąją galią, o toji provizorinė laikinoji kons-ja tebuvo tik jo paties laisva valia apibrėžusi jo funkcionalinės galios ribas. Tą provizoriumą St. Seimas galėjo pats, „kaip jam vienam patinka keisti, papildyti, panaikinti (kaip ir kuria tvarka jis tatai gali daryti — tas nepasakyta, bet ir sakyti nereikia, nes jis yra kaip tik suvereninės galios reiškėjas ir, kaip toks, nėra jokios tvarkos reikalingas", M. Römeris, op. cit., 105 pusl.). Iš tikro, Laik. Konstitucija nebuvo nustačiusi jokios specialios jai keisti tvarkos. Tad ir dėl mirties bausmės St. Seimas *galėjo* savo nusistatymą pakeisti, gal, paprastu įstatymu, ir net įsakmiai nepasakęs, kad tuo Laik. Konstituciją keičia, tiesiog kitaip išspręsdamas tą patį klausimą — pakaktų, kad nežiūrėdamas Laik. Kons-jos nuostato „mirties bausmė naikinama", į naujai leidžiamą įstatymą įrašytų mirties bausmės sankciją. Pasakysime — juk kaip tik aname karo stoviui įvesti įstatyme yra aiškiai pasakyta „ir įvedama mirties bausmė". Taip, bet anas karo stoviui įvesti įstatymas, be to, dar įsakmiai yra pats pasakęs, kad yra išleidžiamas tos Laik. Kons-jos ribose, o ne jai pakeisti. Pirmoji pastraipa aiškiai sako: „Einant Laik. Kons-jos 16 § I pastaba...". Tad visas tas įstatymas, paties seimo valia, yra išėjęs Laik. Kons-jos ribose, jų neperžengdamas, tos kons-jos nei tiesiogiai nei tarpiškai nekeisdamas. Taigi, ir mirties bausmė tuo įstatymu yra įvedama tik tose ribose, kur toji Laik. Kons-ja tai leido, būtent, tik tam laikui, kol konst. garantijos bus sustabdytos, ir tik tiems atvejams, kurie yra numatyti nepanaikintuose Ypat. valst. aps. įstatuose. Tas pat matyti ir iš debatų įstatymą svarstant. Į opozicijos priekaištą, pozicijos kalbėtojas (Krupavičius) atsikerta: „Pasakyti, kad konstitucija burbulas... negalima, — ...einant jos 16 § I pastaba, karo padėtis gali būti įvesta ypatingose valstybės gyvenimo valandose. Vadinasi, karo padėtį įvesdami prieš konstituciją neinam ir jos nepakeičiam burbulu" (St. Seimo darbai, 1920 m., 252 pusl.).

Dargi, jei karo stoviui įvesti įstatymo sakinys „ir įvedama mirties bausmė" būtų tikrai panaikinęs Laik. Kons-jos nuos-

tatą „mirties bausmė naikinama“, ir tai dar negalėtume daryti išvados, kad mirties bausmė buvo vėl sugrąžinta į tuos B. St-o pap. ir pakeitimo §§, kur ji buvo anksčiau. Toks kons-jos pakeitimas, vis tik, neatstatytų tuo pačiu anksčiau panaikintųjų mirties bausmės sankcijų. Bendra taisykle, įstatymai neveikia atgal, o norint iš tos taisyklės padaryti išimtį, reikia tai įsakmiai arba bent pakankamai aiškiai pačiame įstatymo formulavime išreikšti.

Taip pat nebuvo Laik. Kons-ja pakeista ir 1920.XII.31 d. (V. Ž. 54 nr.) paskelbtuoju, Mažojo Seimo priimtu, B. St-o papildymo ir pakeitimo papildymu, kuris įdėjo į B. St-o pap. ir pak. 8 §-ą antrąją dalį, prasidedančią žodžiais: „Ta pačia bausme baudžiamas yra...“ Nors pirmojoje to 8 § dalyje, tą įstatymą 1920.III.4 d., prieš Laik. Kons-ją, paskelbus ir buvo įrašyta sankcija „nuo 4 metų sunkiųjų darbų kalėjimo iki mirties bausmės”, bet jei Laik. Kons-jos toji sankcija, kiek lietė mirties bausmę, buvo pakeista, tai tik ta pakeistoji sankcija, be mirties bausmės, buvusi tame 8 §-e, įrašant į jį antrąją dalį, taikytina tai antrajai daliai „tos pačios bausmės“ titulu. Jokiu būdu negalima sakyti, kad naujas papildymas į antrąją dalį įrašęs mirties bausmę — tai būtų didesnė bausmė kaip pirmoje dalyje, tad, nebe „ta pati bausmė“. Be to, čia bausmės klausimas įsakmiai nespręstas, o antra — tas įstatymas negalėjo mirties bausmės klausimo išspręsti nesutinkamai su Laik. Kons-ja, nes buvo priimtas Mažojo Seimo, kuriam „Mažojo Seimo sudarymo įstatymu“ (1920.X.25) St. Seimas tebuvo pavedęs leisti „einamuosius“ įstatymus, tad, ne konstitucinius, ne konstituciją keičiančius (M. Römeris, op. cit., 129 pusl.).

Tiesa, netrukus buvo panaikinta visa ta Laik. Konstitucija, paskelbus nuolatinę 1922.VIII.1 d. Konstituciją. Vyr. Tribunolas abiejuose sprendimuose primygtinai pabrėžia, kad 1922.VIII.1 d. Konstitucijos 107 str. Laik. Konstituciją panaikino, pacituojamas to 107 str. tekstas, pabrėžtinai sakoma, kad „Laik. Konstitucija, kaip rodo jos pavadinimas, turėjo tik laikiną pobūdį, ir jos nuostatai, vėliau ją panaikinus, nustojo galios. Nurodoma, kad abi vėlesniosios Konstitucijos „apie mirties bausmės panaikinimą visai nekalba“, ir daroma išvada: „Todėl liko galioje ir aukščiau išdėstytieji nepanaikintieji įstatymai, numatantieji mirties bausmės sankciją“. Mes jau aukščiau sakėme, kad mirties bausmės sankcija B. St-o pap. ir

pak. netenka laikyti likus nepanaikinta. Vis tik, čia dar turime pažiūrėti, kokią reikšmę galėtų turėti ta aplinkybė, kad pati Laik. Kons-ja vėliau buvo panaikinta, o jos nuostatas „mirties bausmė naikinama" nebuvo paimtas į vėlesniąsias konstitucijas.

1922.VIII.1 d. Konstitucijos 107 §, panaikinęs Laikinąją Konstituciją, neišbraukė, vis tik, jos nuostatų visiškai, be pėdsakų, iš mūsų pozityviosios teisės, nepadarė tos Laik. Kons-jos niekados nebuvusią. Liko juridiškai reikšmingas faktas, kad toji konstitucija buvo ir turėjo galios, ir neviskas išnyko, ją 107-uoju naujos Konstitucijos paragrafu panaikinus. Non omnis moriar... 107 § Laik. Kons-ją tik dekonstitucionalizavo, tepanaikino ją *kaip konstituciją*, tik ją degradavo, *nepanaikindamas* jos en bloc, tik ją subordinuodamas naujajai (M. Römeris, op. cit., 452 pusl.). Pirmesniuoju, 106 §-u „iki tol veikusi rašytoji konstitucija taip pat, kaip įstatymas, ir tąja pačia sąlyga, kaip kad visi seni įstatymai, vadinasi, kiek jos nuostatai neprieštarauja naujai išleistajai konstitucijai, *palieka galioje*" (M. Römeris, ten pat, 451—452 pusl.). Tie nuostatai tik nustoja buvę konstituciniai, tampa paprastuoju įstatymu, ir gali būti paprasta įstatymų leidimo tvarka keičiami. Susidūrę su *naujai* išleistu įstatymu, kurio dispozicijos bus jiems priešingos, jie bus prieš jį bejėgiai, bet, kol tokio naujo įstatymo nėra, jie patys tebėra galiojąs įstatymas.

Taikydami tą bendrą tųdviejų konstitucijų santykio analizę specialiam mums čia rūpimam klausimui, visų pirma, konstatuojame, kad Laik. Kons-jos 16 § nuostatas „mirties bausmė naikinama" *neprieštaravo* naujajai 1922.VIII.1 d. konstitucijai. Neprieštaravo dėl to, kad 1922.VIII.1 d. Konstitucija to klausimo nėra kita prasme išsprendusi, ji tik, kaip pats V. Tr-as pripažįsta, „nei šiame skyriuje nei kurioje kitoje vietoje apie mirties bausmės panaikinimą, visai nekalba", tad konstitucija palieka tą klausimą atvirą, leisdama įstatymuose jį spręsti vienokia ar kitokia prasme ir, vis vien, kaip būtų išspręstas, dabar konstitucijai neprieštaraus. Užtat tuo laiku jį sprendęs Laik. Kons-jos 16 § nuostatas „mirties bausmė naikinama" nebuvo naujajai kons-jai priešingas ir *pasiliko galioje,* tik dekonstitucionalizuotas, paprastojo įstatymo titulu. Tuo būdu, Laik. Kons-ją panaikinus, ne tik automatiškai nesugrįžo mirties bausmė į B. St-o pap. ir pakeitimą, bet pats tas nuostatas

„mirties bausmė naikinama“ turėjo veikiančiojo įstatymo galią tol, kol naujas įstatymas neišsprendė to klausimo kitaip, įvesdamas mirties bausmę. Taigi, V. Tr-o tezė, kad panaikinus Laik. Kons-ją „tuo pačiu nustoja galios ir Laik. Lietuvos Valstybės Konstitucijos 16 § deklaruotoji konstitucinė garantija apie mirties bausmės naikinimą; naujoje gi 1922 m. Konstitucijoje panašios garantijos nėra, jos nėra ir dabartinėje — 1928.V.15 d. — Konstitucijoje; tad, panaikinus Laikinają Lietuvos Valstybės Konstituciją, vėl liko pilnoje galioje anksčiau išleistieji ir nepanaikintieji įstatymai, numatą mirties bausmę: tai yra... (be kitų)... ir B. St-o pap. ir pakeitimas su 10 §-fu", — čia netinka. Iš to fakto, kad tasai nuostatas nebebuvo įrašytas į 1922.VIII.1 d. ir į vėlesniąsias Konstitucijas, tegalima padaryti tik vieną išvadą, tą būtent, kad „mirties bausmės klausimas paliekamas konstitucinio paprastų įstatymų leidėjo nuožiūrai“ (M. Römeris, op. cit., 240 pusl.), kad tas klausimas gali būti ateityje sprendžiamas paprastu įstatymų leidimo keliu.

Visa, kas aukščiau išdėstyta, teikia pagrindo padaryti tokią galutiną išvadą: *mirties bausmė Baudžiamojo Statuto papildymo ir pakeitimo 1, 2, 8 ir 10 §§-se 1920.VI.10 d. Laikinosios Konstitucijos buvo panaikinta, ir joks vėlesnis įstatymų leidimo aktas nėra jos į tuos B. St-o pap. ir pak. paragrafus grąžinęs.*

Šiuo rašiniu norėjau prisidėti prie išsiaiškinimo tos, vienos pačių sudėtingiausių, mūsų baudžiamosios teisės problemų. Jei darau interpretacijos klaidų, tariuosi, jos neliks nepastebėtos ir bus iškeltos. Tuo jos kaip tik padėtų dalyką išaiškinti.

———/———

J. Robinzonas.

Apskundimo terminai civilinėse bylose.

Civilinės teisenos įstatymas teismo organų sprendimams, nutarimams ir veiksmams apskųsti nustato įvairius terminus: 3 dienų terminą (Civ. teis. įst. 389, 504, 674 str. str.), 7 dienų terminą (Civ. teis. įst. 161^{15}, 161^{16}, 167, 588, 1118, 1219, 1406, 1739 str. str., anksčiau — dar 1205 str. ir kit.), 14 dienų terminą (Civ. teis. įst. 151, 235 (neveikia), 218, 586, 596, 727, 757, 760, 785, 963, 1202, 1204, 1205, 1418, 1433 str. str., 1400

str. I past. III pried. 38 § ir kit.), vieno mėnesio terminą (Civ. teis. įst. 162, 748 str. str.) ir dviejų mėnesių terminą (Civ. teis. įst. 191, 796 str. str.). Ar šitoks įvairumas yra reikalingas ir, atsižvelgiant į skundžiamąjį objektą, pagrįstas? Idealus būtų vienodas apskundimo terminas visiems atvejams, nes tatai žymiai palengvintų orientavimąsi skundų padavimo reikalu; bet tenka skaitytis ir su reikalu kai kuriais atvejais duoti ilgesnį terminą sudėtingesniems klausimams ir terminą kiek galint sutrumpinti tais atvejais, kai skundžiamasis veiksmas nereikalauja didesnio įsigilinimo ar pats klausimas yra toks, kad jį reikia išspręsti kuo greičiausiai.

Pažvelgus į Civ. teis. įst. nustatytus terminus, krinta į akį kad trumpiausias terminas visiškai teisingai nustatytas skundams prieš tokius procesinius teismo veiksmus, kurių sustabdymas kliudo bylos eigai (skundai dėl nušalinimų — 674 str., skundai dėl liudytojų klausimėjimo — 389 str. — ir dėl įrodymų tikrinimo — 504 str.). Neaišku, kodėl skundams dėl atsisakymo nušalinti apylinkės teismų bylose taikomas septynių dienų terminas (Civ. teis. įst. 167 str.), nors, aplamai, šiose bylose terminai yra trumpesni, negu bendruose teismuose. Sunku rasti šiam skirtumui kitą pateisinimą negu tą, kad apylinkės teismų bylose norėta laikytis kiek galima vienodų terminų.

Civ. teis. įst. nustato skirtingas tvarkas apylinkės teismams ir bendriems teismams. Nežiūrint šių skirtumų, įstatymas apeliaciniams ir kasaciniams skundams numato vienodus terminus — vieno mėnesio (Civ. teis. įst. 162 ir 748 str. str.) arba dviejų mėnesių (Civ. teis. įst. 191 ir 796 str. str.). Vienodas 14 dienų terminas nustatytas ir atsišaukimui į užakinius sprendimus (Civ. teis. įst. 151 ir 727 str. str.). Todėl atskiriems skundams apylinkės teismų bylose įstatymas numato (Civ. teis. įst. 167 str.) 7 dienų, o bendrų teismų bylose — 14 dienų terminą (Civ. teis. įst. 785 str.). Ši taisyklė išlaikyta visuose atsitikimuose: dėl ieškinio prašymų grąžinimo — 268 str., apeliacinių skundų grąžinimo — 757 str., termino neatstatymo — 780 str., t. y., ir tais atvejais, kur, be bendros 785 str. taisyklės, terminas atskirai nustatytas. Šiuo atveju padarytos 2 išimtys — skundams, duodamiems prieš nutarimus, atmetusius atsimetimą dėl teismingumo nebuvimo, taikomas 7 dienų terminas bendrų teismų bylose (Civ. teis. įst. 588 str.), lygiai kaip ir apylinkės teismų bylose, o skundams dėl atsisakymo nušalinti

—3 dienų (Civ. teis. įst. 674 str.). Šios išimtys padarytos, matyti, todėl, kad šiuo atveju teismas, Civ. teis. įst. 588 str., gali sustabdyti tolesnę bylos eigą, o, Civ. teis. įst. 676 str., nušalintas teisėjas negali vykdyti savo funkcijų.

Tenka pasakyti, kad II knygos taisyklės, liečiančios atskirų skundų padavimo laiką, yra gana nevykusiai išdėstytos. Civ. teis. įst. 783 str. nusako, kuriais atvejais galima duoti atskirus skundus; šie atvejai pačiame tekste yra išvardyti skliausteliuose. 784 str. nurodo davimo tvarką ir 785 str. — terminą: skundas duodamas per dvi savaites, nebent įsakmiai būtų nustatytas kitas terminas. Pasirodo, tačiau, kad pačiame Civ. teis. įst. dėl kai kurių 783 straipsnyje išvardytų atskirų skundų rūšių nurodytas tas pats 14 dienų terminas, būtent — 757 ir 780 str. str., kas atrodo visiškai nereikalinga. Civ. teis. įst. 267 straipsnyje nurodytasis skundas (kuris įeina į 166 str. išvardytus atsitikimus) kažkodėl 783 str. neminimas; galima tarti, jog dėl šiam skundui duoti termino reikėjo įterpti atskirą taisyklę, bet tada kam kartojamas tas pats terminas apeliacijos grąžinimo ir teisenos atnaujinimo reikalu? Dėl šių neaiškumų, matyti, jau seniai iškilo du klausimai: a) ar atskiri skundai teleidžiami 783 str. nurodytais atvejais ir b) ar visiems atskiriems skundams, nesant įsakmiai nustatytos išimties, taikomas 14 dienų terminas? Į pirmą klausimą buvo duotas teigiamas atsakymas Senato spr. 72/542, 76/202, 1909/88; dėl antrojo rusų Senato bendr. susir. savo 1901/17 nutarimu išaiškino, kad 239 str. numatytiems atsitikimams dviejų savaičių terminas netaikomas, nors 239 str. 783 straipsnyje įsakmiai minimas ir dėl jo niekur termino atžvilgiu išimties nepadaryta. Tas nutarimas pagrįstas savaime teisinga mintimi, kad trumpas 14 dienų terminas nustatytas vien tik išvengti nereikalingo bylos vilkinimo, kas tėra galima tais atvejais, kai byla eina; tais gi atvejais, kai tam tikru teismo organo veiksmu visos bylos eiga nutraukiama ar bylai, aplamai, neduodama eigos, nėra pagrindo varžyti bylininkus trumpais terminais. Deja, šitos taisyklės Civ. teis. įst. nesilaiko, būtent, skundams dėl ieškinio nepriėmimo (Civ. teis. įst. 166 ar 268 str. str.) taikomas trumpas 7 ar 14 dienų terminas, kas išdėstytų sumetimų akivaizdoje būtų neteisinga. Reikia, todėl, abejoti, ar 14 dienų termino netaikymas 239 str. atitinka įstatymo raidę, juo labiau, kad Civ. teis. įst. nežino atskirų skundų, kuriems duoti nebūtų jokių terminų.

Teismo organų veiksmų apskundimo reikalas iškyla tačiau ne vien tik tais atvejais, kai šie veiksmai daromi ryšium su ieškomąja tvarka sprendžiamomis bylomis. Yra trys kitos didelės šios rūšies grupės: a) vykdomoji teisena, b) apsaugos bylosena ir c) atskira teisena. Dėl pirmųjų dviejų bylų rūšių Civ. teis. įst. jokių skirtumų tarp apylinkių teismų ir bendrųjų teismų bylų nedaro; tatai vykdomosios teisenos atžvilgiu įsakmiai nusakyta Civ. teis. įst. 159 str., o apsaugos bylosena sudaro atskirą IV Civ. teis. įst. knygą. Atskiroji teisena numatyta tiktai II knygoje (Civ. teis. įst. 566 ir sek. str. str.), bet ji, 80 str., taikoma ir apylinkės teismuose.

Apskundimo laikas vykdomoje bylosenoje reguliuojamas Civ. teis. įst. 963, 1118, 1202, 1204, 1205 ir 1219 str. str. Šiuose straipsniuose yra du terminai — 7 dienų (Civ. teis. įst. 1118 ir 1219; sena redakcija — 1205 str.) ir 14 dienų (Civ. teis. įst. 963, 1202, 1204, 1205 str. str.). Šie terminai, kaip jau minėta, liečia taip pat apylinkės teismų sprendimus (ž. Vyr. Tr. spr. 1928 m. Nr. 441)[1]. Kodėl skundams dėl įkainojimo (Civ. teis. įst. 1118 str.) ir pinigų padalinimo (Civ. teis. įst. 1219 str.) numatytas trumpesnis, negu kitais atvejais, terminas? Matyti, įstatymo leidėjas laiko šiuos skundus mažiau sudėtingais, negu kitus, nes kitaip jiems reikėtų (ypač atsižvelgiant į Civ. teis. įst. 1203 str. įsakmią normą) taip pat paskirti 14 dienų terminą. Prie šios rūšies skundų reikia priskirti taip pat skundus, numatytus Ipotekos įst. 360 str. ir duodamus per 14 dienų.

Dėl apsaugos bylosenos Civ. teis. įst. yra šie termino nuostatai: 1405, 1418, 1421, 1433, 1445, 1460^{6}, 1460^{11} ir 1460^{21} straipsniuose. Civ. teis. įst. 1405 str. nukreipia į 167 str., t. y., nustato 7 dienų terminą; 1418 str. nusiunčia į 1202 str., 1433 str. — į 963 str., 1445, 1460^{6} ir 1460^{11} — į 785 str., t. y., šie straipsniai numato 14 dienų terminą. Civ. teis. įst. 1421 ir 1460^{21} numato atskirus ir apeliacijos skundus, iš ko daroma išvada, kad apskundimui taikomi nuostatai, numatytieji sprendimams apskųsti (Senato Civ. Dep. Spr. 73/292), ergo, ir jiems numatytieji terminai patiems sprendimams ir atskiriems teismo veiksmams apskųsti. Visame IV knygos I skyriu-

---

1) Vyr. Trib. sprendimai cituojami pagal Toliušio ir Požėlos leidinius ligi 1933 m. teismų reformos ir pagal priedus prie „Teisės" vėlesniam laikui.

je („mirusio asmens įpėdinių šaukimas ir jo turto apsaugojimas“) tėra vienas termino nurodymas, būtent, 1405 str., kuris kalba apie teismo įsakymus turto apsaugojimo reikalu. Kuris gi terminas taikomas skundams dėl teismo nutarimo įpėdinystės pripažinimo reikalu? Rusų Senatas laikosi nuomonės, kad visiems apsaugos bylosenoje leidžiamiems nutarimams taikomas 7 dienų terminas (ž. jo spr. 72/885 ir 78/30), net jei nutarimas liestų nuosavybės teisių pripažinimą įsisenėjusiu valdymu. Vyr. Tribunolo kasacinių sprendimų dėl termino, taikomo nutarimams įpėdinių patvirtinimo reikalu apskųsti, nėra, bet 1927 m. sprendimo 527 Nr. išaiškinta, kad teismo nutarimo surašyti mirusio turtą vykdymas skundžiamas Civ. teis. įst. 963 ir 1433 str. str. nustatytu laiku — per dvi savaites, nors 1433 str. kalba apie įgytų turtų įvedimą valdymam (Civ. teis. įst. 1424 str.), o ne apie palikimo surašymą. Šis sprendimas neduoda pagrindo laikyti, kad skundams įpėdinystės teisių pripažinimo bylose būtų taikomas kitas, negu Civ. teis. įst. 1405 str. numatytasis terminas, nes šis straipsnis, nesant kitoniško, turi būti taikomas visoms pagal Civ. teis. įst. 1401—1408 str. str. sprendžiamoms byloms. Todėl Vyr. Tribunolas savo 1936 m. sprendimu Nr. 419 išaiškino, kad nutarimas, liečiąs pripažinimą nuosavybės teisių įsisenėjusiu valdymu, prilygsta sprendimui ir gali būti skundžiamas apeliacijos tvarka ir apeliacijos skundui paduoti nustatytuoju laiku. Kadangi Civ. teis. įst. dėl nuosavybės teisių įsisenėjusiu valdymu pripažinimo procedūros nieko nepasakyta, tai skundams šiose bylose galima taikyti ir apsaugos bylosenos ir ginčo bylosenos tvarką. Nors Civ. teis. įst. apeliacijas žino tiktai ginčo bylose, bet tiek Senatas (ž. jo spr. 75/575), tiek Vyr. Tribunolas (1929 m. spr. Nr. 579) pripažino, kad kasacijos skundams prieš antrosios instancijos nutarimus taikomas tas pats terminas, kaip ir prieš sprendimus[2]); tęsiant toliau šią analogiją, galima apeliacijos terminą taikyti visose bylose, kurios liečia ne atskirus ginčo bylos klausimus, o savarankiškus reikalus, t. y., praplėsti Civ. teis. įst. 1421 ir 1460[2] str. str. taisyklę kitoms analoginėms byloms, dėl kurių Civ. teis. įst. nenustato kitų terminų.

A t s k i r a b y l o s e n a taikoma ne vien Civ. teis. įst. 566—692 str. numatytais atvejais, bet daugelyje kitų (ž. Isa-

---

[2]) Įdomu pastebėti, kad Ipotekos Įst. 361 str. įsakmiai numato kasacinę tvarką ir 2 mėnesių terminą.

čenko, III t., 1—5 pusl.). Neliesdami šioje vietoje skirtumo tarp atskiros bylosenos ir atskirų bylų (skundai dėl notarų veiksmų, žyminio mokesčio reikalai ir t. t.), turime nurodyti, kad dėliai šių skundų Civ. teis. įst. yra numatyti apskundimo terminai, kitai daliai terminai yra nustatyti kituose įstatymuose (Notariato įstatyme, naujam. Žym. mok. įst. ir kitur). Bendra termino taisyklė turi būti ši — jeigu bet kuri bylosena eina atskiros bylosenos tvarka ir atitinkamame įstatyme nėra numatytas kitas terminas, šiose bylose turi būti taikomi terminai, Civ. teis. įst. numatytieji atskiriems skundams. Vyr. Tribunolo sprendimu 1928 m. 441 Nr. išaiškinta, kad Civ. teis. įst. 785 str. numatytas 14 dienų terminas taikomas visiems skundams prieš pirmos instancijos nutarimų vykdymo eigą, skundžiant tiek teismo antstolio veiksmus, tiek apylinkės teismo nutarimus dėl veiksmų; šį savo sprendimą Vyr. Tribunolas remia 159 str. Nevisai aišku, kodėl pasiremta 159 str., nes Civ. teis. įst. 785 str. kalba apie atskirus skundus, o 159 str. — apie sprendimų ir nutarimų vykdymą. Iš esmės gi šis sprendimas atitinka aukščiau išdėstytąją taisyklę, būtent, visais atskiros bylosenos ar atskirų bylų atvejais, kai nėra kito termino, taikomas Civ. teis. įst. 167 ar 785 str. numatytasis, žiūrint, kurio pirmosios instancijos teismo (apylinkės ar apygardos) veiksmas skundžiamas: Civ. teis. įst. visais atvejais, liečiančiais apylinkės teismus, taiko neilgesnį kaip 14 dienų, o trumpesnį 7 dienų terminą (ž. Civ. teis. įst. 161^{15}, 161^{16}, 1739 str. str.); šis trumpesnis terminas taikomas ir skundams dėl kasacijos skundo apylinkės teismų bylose nepriėmimo (Vyr. Tribunolo 1933 m. spr. 594 Nr.) ir dėl kasacijos termino neatnaujinimo (1933 m. spr. 17 Nr.).

———/———

K. Šalkauskis.

Teisingumo Ministro teisė atleisti iš advokatų.

Teismų santv. įstatymas numato, kad advokatas gali būti:

a) atleistas iš advokatų,

b) pašalintas iš advokatų,

c) atimtos už nusikaltimą advokato teisės.

Šalinamas iš advokatų nubaustas drausmės tvarka Advokatų Tarybos ar Teisėjų Drausmės Teismo (TSĮ. 303, 377, 395

str. 5 p.). Išbraukiamas iš advokatų sąrašo advokatas baudžiamojo teismo sprendimu netekęs teisės būti advokatu (TSĮ. 303 str.).

Pašalintas iš advokatų ir praradęs teisę būti advokatu tiesiog išbraukiamas Apeliacinių Rūmų pirmininko iš advokatų sąrašo be jokio kito atleidimo akto.

Visais kitais atvejais teisingumo ministras atleidžia iš advokatų (299 str.).

Tarp atsitikimų, kai teisingumo ministras atleidžia iš advokatų, numatyti du atsitikimai, kurie atskirai stovi nuo kitų atsitikimų ir pasižymi savo neaiškumu. Teismų santv. įst. 301[1] str. nuostatu, „Advokatas ligi nėra dar ištarnavęs advokatu trejų metų,

a) dėl teisinės pagalbos teikimo naudos, arba

b) dėl advokato vardo orumo gali būti ir be pareiškimo atleistas iš advokatų“.

Įstatymas taip suredaguotas lyg pagalbos naudingumas ir vardo orumas yra pagrindas atleisti iš advokatų. Įstatymo turinys, matyti, yra priešingas, bet neaiški ir bloga yra įstatymo redakcija. Įstatymas, žinoma, kalba apie atleidimą, kai advokatas teikia nenaudingą teisės atžvilgiu pagalbą arba advokato vardas pasidaro neorus.

Šis įstatymas buvo suredaguotas ir išleistas atskirai nuo Teismų Santvarkos Įstatymo. Jis prieštarauja šio įstatymo bendrai dvasiai, o ypač proceso įstatymams.

Jis neišlaiko kritikos dėl statomų įstatymui pagrindinių reikalavimų. Teisės norma gali reguliuoti žmogaus elgimąsi, veiklą, bet niekuomet ne žmogaus valią, jausmus ir t. t., nes tai yra visai nepasiekiamas įstatymui dalykas. Pvz., C. įst. X t. 106 str. kalba apie vyro ir žmonos pareigas vienam antrą mylėti. O 107 str. nurodo, kad „žmona turi savo vyrą mylėti, gerbti, būti prisirišusi“, Bet šioms hipotezėms atitinkamų dispozicijų nei tame pačiame įstatyme, nei kitur nerandame. Nėra įstatymo, kur būtų pasakyta, kad nemylėjimas yra baudžiamas ar padaro kokių kitų nemalonių padarinių.

Ir tai visai suprantama, nes:

a) žmogaus jausmus sunku ištirti ir neabejotinai tiksliai bei tikrai nustatyti, ir b) įstatymų leidėjas gali veikti žmogaus pasielgimą, bet jo jausmus, nusistatymą vargu galima paveikti. Tai yra svetima įstatymams sritis. Nė vienas įstatymas dar

nepriverté neapkenčiamą, ar tik nemylimą žmogų pamilti. Tai nėra įstatymo uždavinys, tai yra dorovės, tikybos sritis, bet ne teisės norma.

Kad palenktų tam tikru būdu žmogų elgtis arba nesielgti, įstatymas dispozicinėje dalyje nustato nemalonių rezultatų už veiksmus, priešingus nustatytoms įstatymų hipotezinėje dalyje pasielgimo taisyklėms.

Įstatymo suformuluotose sąvokose „dėl pagalbos teikimo naudos arba dėl advokato vardo orumo', draudžiamo veiksmo nėra. Įstatymas čia nenustatė to veiksmo, kuris yra pageidaujamas, ir teisingumo ministras, atleisdamas ką iš advokatų, tai daro savo nuožiūra.

Kitaip atrodo ta TSĮ vieta, kuri leidžia drausmės tvarka bausti advokatą. Advokatas baudžiamas už netinkamą advokato pareigos ėjimą ir už nesuderinamus su advokato garbe veiksmus ir pasielgimus. Visai aišku, kad smerktini blogas profesinis darbas ir negarbingas elgimasis. Stengiamasi palenkti advokatą tinkamai veikti.

Tenka konstatuoti, kad tam tikrą panašumą turi tiek drausmės normos, tiek Teisingumo Ministeriui normos atleisti iš advokatų. Sugretinę abi sąvokas: iš vienos pusės, „atleidimą dėl teisinės pagalbos teikimo naudos" bei „pašalinimą už netinkamą pareigos ėjimą" ir, iš kitos pusės, atleidimą „dėl advokato vardo orumo" bei pašalinimą „už nesuderinamus su advokato garbe veiksmus", lyg randame panašumo, tačiau iš karto matyti ir skirtumas, kuris apsireiškia tuo, kad įstatymas Teisingumo Ministrui neduoda jokio aiškaus kriteriumo atleisti iš advokatų.

Tokiu būdu, taikydamas šį įstatymą, Teisingumo Ministras visuomet gali sulaukti priekaištų, kad jis savavališkai šalina iš advokatų, o sena vokiečių teisine patarle savivalė pažeidžia teisę.

3. Mūsų įstatymai, kaip sakėme, žino drausmės įstaigų „pašalinimą iš advokatų", baudžiamojo teismo sprendimu „advokato teisės atėmimą" ir Teisingumo Ministro „iš advokatų atleidimą". Kadangi visi trys įstatymai nustato vienodus padarinius: visai analogines sankcijas, atėmimą teisės advokatauti, tai teisingumo ministro funkcija turi drausmės ar bau-

džiamąjį pobūdį, bet dėl įstatymo neaiškumo sunku tai tiksliau nustatyti.

Įstatymas nesako, ar reikia patraukti kaltinamąjį advokatą tieson, jei reikia, tai kaip tai padaryti; ar reikalingas koks tardymas ir nutarimas. Neaišku, kaip tai vykdoma. Žodžiu, procesinių normų svarstomam klausimui nėra. Todėl atimdamas iš advokato teisę advokatauti, ministras gali neprisilaikyti jokių taisyklių, vien paskelbdamas, kad jis yra pašalintas.

Kadaise ir teismai galėdavo spręsti bylas iš gaunamo įspūdžio ir vadovautis vien savo įsitikinimais. Tuo metu teisėjas galėdavo spręsti, neturėdamas pareigos rašyti savo sumetimus. Dabar toli mes esame nuo tų laikų. Dabar sprendimas ir jo sumetimai yra vienetas, arba sumetimai yra sprendimo integralinė dalis. Nesant sumetimų, sprendimas turi būti panaikintas.

Leidus teisingumo ministrui spręsti tokius reikalus, kurie susiję net su atėmimu teisės advokatauti, be įpareigojimo atlikti tardymą, motyvuotą sprendimą surašyti, sprendžiame šį klausimą taip, kaip viduriniais amžiais, o tai yra stačiai priešinga mūsų dabartinėms proceso taisyklėms.

Mūsų civilinio ir baudžiamojo proceso įstatymams yra svetimas suteikimas teisės spręsti be išdėstymo sumetimų, kurių tikrumą galima būtų patikrinti. Net Vyr. Tribunolo sprendimai, kurie toliau neskųstini, rašomi su motyvais bei sumetimais, kad kiekvienas galėtų patikrinti jų teisingumą.

Kiekvienam, kas šį įstatymą svarsto, turi ateiti į galvą klausimas, kodėl, kiekvieno piliečio likimą sprendžiant, laikomasi visų teisingumo garantijų, o advokatams tos garantijos nėra, jie per tris metus nuo paskyrimo gali būti pašalinti iš advokatų korporacijos.

Todėl lengva padaryti išvadą, kad svarstomasis įstatymas yra netaisyklingai sudarytas ir prieštarauja mūsų pagrindiniams proceso dėsniams.

———/———

Prof. *Achille Mestre.*

Prancūzijos Valstybės Taryba.

(Skaityta Lietuvos Teisininkų Draugijoj 1937.IX.6).

Kai prieš kelis metus Cambridge'o Teisių Fakultetas pakvietė mane pas save kelioms paskaitoms, aš buvau labai nustebintas, kad tema, kurią jie mane prašė skaityti, buvo — Prancūzijos Valstybės Taryba. Anglų teisininkai man paaiškino, kad tradicinis anglų prietaras prieš Napoleono įkurtas institucijas, prancūzų administracinio teismo sistemą ir Prancūzijos Valstybės Tarybą jau seniai išnyko. Esą toji sistema, einant kuria paprastieji teismai yra kompetentingi visiems bet kokios rūšies ginčams spręsti, jau daugiau nebetenkina dabarties teisinės sąmonės reikalavimų, ir suinteresuotieji negauna taisyklingai teikiamos reikalingos teisinės pagalbos, pagaliau ir pati prancūzų administracinio teismo institucija, būdama lanksti, niuansuota, praktiška anglams atrodanti verta daug didesnio susidomėjimo. Ir tiesa, juk Prancūzijos Valstybės Tarybos administracinių ginčų sprendimo pretorinė konstrukcija primena teisėjo kuriamos teisės klasikinius precedentus, kurių tiek daug buvo realizuota Anglijoj.

Toks iš anapus La-Manche'o nusimanančių toje srityje palankumas Bonaparto kilmės institucijai, kurios išsiplėtojimas buvo galimas tik grynai specifinių prancūziškų veiksnių dėka, kaip, pav., galių ir funkcijų atskyrimas, man atrodo labai charakteringas. Šiandien jau ne be tie laikai, kai klasikinio liberalizmo žydėjimo gadynėje, prancūzai su pavydu stebėjo Anglijos administracines institucijas, į kurias ilgai buvo žiūrima, kaip į teikiančias individualinei autonomijai vienintėliai sėkmingas garantijas. Tai buvo tada, kai vienas prancūzų rašytojas išleido knygą įspūdinga antrašte: „Kuo reiškiasi anglo-saksų pranašumas?" Tada ir patys anglų autoriai, didžiuodamiesi tais privalumais, kuriuos jų nuomone turėjo vienos vieningos teisės visiems bendras taikinimas, su aiškia panieka žiūrėjo į administracine privilegija paremtas prancūzų institucijas ir į neišvengiamai netobulą jų administracinio teisingumo sistemą, nes administracija toje sistemoje buvo kartu teisėjas ir šalis. Tik XIX šimtmečio gale, didysis anglas Dicey buvo vienas iš pirmųjų, kuris teisingai vertino prancūzų administracinių

ginčų sprendimo sistemą, taip, kaip ji buvo Valstybės Tarybos išplėtota. Anot jo, tai buvusi ne privilegijos organizacija, bet girtina pastanga laiduoti piliečiams maksimumą garantijų, suderinamų su valdžios autoriteto apsaugojimu.

Šio rašinio tikslas ir bus iškelti: 1. kas yra Valstybės Taryba, 2. koks yra jos vaidmuo Prancūzijos teisiniame gyvenime, 3. kokią galima sudaryti nuomonę apie šią instituciją.

I.

Valstybės Taryba buvo Bonaparto įkurta VIII metais tik kaip diktatorinės valdžios patariamasis organas ir jos bendradarbis įstatymų leidimo darbe.

Einant VIII metų konstitucija, įstatymų iniciatyvos teisė priklausė vien vyriausybei. Konsulų iškelti įstatymų projektai galėjo būti pateikti Įstatymų Leidimo organui priimti tik po to, kai jie buvo Valstybės Tarybos užgirti. Valstybės Taryba buvo sudaryta ne vien tiktai iš teisininkų, bet ir iš kitų įžymių žmonių, mokslininkų, kariškių, administratorių. Šiame dideliame organe įstatymų projektai būdavo svarstomi ypatingai rimtai ir nuodugniai. Tačiau Valstybės Taryba tos įstatymų ruošimo funkcijos neteko 1814 metais, Burbonų monarchijos atstatymo metu, ir tebuvo laikinai ją atgavusi Antros Imperijos laikais (1852—1870). Šiandien vyriausybė tebeturi teisę pavesti apsvarstyti Valstybės Tarybai įstatymų projektus, prieš juos įteikdama Atstovų Rūmams, tačiau praktikoje ji ta galimybė niekad nesinaudoja. Tai yra labai apgailėtina, nes Valstybės Tarybos įnašas įstatymų ruošime, be abejojimo, juos pagerintų. Nereikia užmiršti, jog Valstybės Tarybai priklauso garbė, kad Imperijos kodifikacija, pradedant Civiliniu Kodeksu (1804) ir baigiant Baudžiamuoju (1810), pasižymi nuostabiai aiškia forma.

Valstybės Taryba yra sudaroma ypatingu būdu, kurio dėka, greta profesinių teisininkų, joje randame asmenis, aktyviai dalyvavusius administraciniame gyvenime ir įgijusius praktiško gyvenimo patyrimo. Norintieji patekti į Valstybės Tarybą turi išlaikyti sunkius konkursinius egzaminus. Juos išlaikę ir konkursą laimėję yra skiriami II-os eilės Valstybės Tarybos referentais (auditeurs). Tiksliomis tarnybos taisyklėmis tie referentai vėliau yra skiriami I-os eilės referentais, paskui bylų

pranešėjais (maître de requêtes) ir pagaliau — valstybės patarėjais. Tačiau valstybės patarėjų vyriausybė taip pat gali paskirti asmenį, kuris anksčiau ėjo atsakingas aukštas pareigas veiklioje administracijoje, pav., buvusį prefektą.

Tiktai vieni valstybės patarėjai turi sprendžiamąjį balsą ir balsuoja, kai tenka spręsti administracinį ginčą ar suteikti nuomonę. Kiti Tarybos nariai bendradarbiauja, reikšdami savo nuomonę žodžiu ar įteikdami pranešimus.

Valstybės Tarybos nariai yra skiriami bei atšaukiami Ministerių Kabineto dekretu. Jie skiriami neribotam laikui, tačiau jų nepašalinamumas nėra garantuotas. Faktinai, nuo pat III-os Respublikos įkūrimo, praktikoje nebuvo nė vieno atsitikimo, kad kuris nors valstybės patarėjas būtų iš pareigų atšauktas. Tas nepašalinamumo principo neužfiksavimas būdavo dažnai kritikuojamas ir kaikuriems, ypač seniau, sudarė pagrindą manyti, kad atšaukiami teisėjai negali būti nepriklausomi. Tačiau praeities ir dabarties patyrimas rodo, kad teisėjų nepašalinamumas, pats savaime būdamas, be abejojimo, brangintina ir vertinga garantija, tam tikromis sąlygomis gali būti pakeistas kitokiomis priemonėmis. Valstybės Taryba, nors ir sudaryta iš formaliai pašalinamų valdininkų, sukūrė jurisprudenciją, kuri kartais rodo didesnį nepriklausomumą, negu jurisprudencija Kasacinio Teismo, sudaryto iš nepašalinamų teisėjų. Šį rezultatą Valstybės Taryba yra pasiekusi dėl palengva susikūrusios stiprios ir saikingos tradicijos, dėl susidariusio joje „esprit de corps", kas patikrina šio didžiojo organo padarytiems sprendimams pagarbą, reiškiamą ne vien tiktai piliečių, bet ir administracijos.

Hauriou savo „Précis de Droit Administratif" mėgsta pabrėžti, kad Valstybės Tarybos darbui yra naudingas dalyvavimas jos posėdžiuose įvairaus amžiaus žmonių, būtent, referentų vidutiniškai 25 metų amžiaus, bylų pranešėjų — 45 metų ir valstybės patarėjų — 50 metų amžiaus. Priešingai, Kasaciniame Teisme vidutinis dalyvaujančių amžius yra žymiai aukštesnis. Tas Valstybės Tarybos sprendimas teikia ypatingą naujoviškumo pobūdį, juose dažnai rasime drąsios iniciatyvos naujiems principams nustatyti.

Valstybės Tarybos organizacija yra sudėtinga. Taryba šiandien susideda iš trijų administracinių sekcijų ir vienos ginčų sekcijos. Administracinės sekcijos reiškia nuomones; ginčų

sekcija sprendžia bylas. Čia negalime plačiau nurodyti tas įvairias formas, kuriomis reiškiasi ginčų sekcijos veikimas, kurioje visada dalyvauja referentai, bylų pranešėjai ir patarėjai. Tai sekcijai tenka spręsti labai daug bylų, todėl ji dar yra padalinta į pasekcijas. Kai kurios pasekcijos ruošia bylas, kurias vėliau sprendžia sekcijos pilnatis. Vienas iš svarbiausių Valstybės Tarybos teisenos principų yra tas, kad bylos tardymas ir jos ruošimas yra atliekamas paties teisėjo, kuris, kaip administratorius, pilnai nusimanydamas kilusiam klausime, gali pačioje administracijoje ieškoti ginčui išspręsti reikalingų elementų.

Tarybos vaizdui papildyti nurodysiu, kad greta administracinių sekcijų nuolatinio personalo yra dar t. v. nepaprastieji valstybės patarėjai, kuriais skiriami aukšti valdininkai, paprastai departamentų direktoriai. Jie, eidami savo tiesiogines pareigas ir kartu dirbdami Valstybės Taryboje, įneša į ją administratoriaus patyrimą, labai naudingai papildantį teisinę kitų Valstybės Tarybos narių nuovoką.

II.

Kaip jau buvo minėta, nuo 1870 metų Valstybės Taryba nedalyvauja įstatymų ruošimo ir leidimo darbe. Šiandien ji teturi dvi funkcijas: patariamąją ir administracinių ginčų sprendimo, t. y. administracinio teismo.

A. Pradžioje tos dvi funkcijos nebuvo aiškiai viena nuo kitos atskirtos. Vyriausybė visuomet turėjo ir turi teisę atsiklausti Valstybės Tarybos nuomonės dėl visų dalykų, dėl kurių ji rastų tikslinga į ją kreiptis. Formaliai, vyriausybė niekad nėra verčiama pasielgti atitinkamai gautai iš Valstybės Tarybos nuomonei, bet kartais vyriausybė yra įstatymo įpareigota atsiklausti Valstybės Tarybos nuomonės; taip yra, pav., dėl viešosios administracijos reglamentų, kurie yra leidžiami Valstybės Galvos. Iki 1872 metų Valstybės Tarybos administracinių ginčų sprendimo funkcija nebuvo atskirta nuo nuomonių reiškimo funkcijos ta prasme, kad formaliai administracinis teisingumas buvo vykdomas paties Valstybės Galvos s a v o t a r y b o j e. Prieš spręsdamas jam pateiktus administracinius ginčus, Valstybės Galva atsiklausdavo Valstybės Tarybos nuomonės ir jau susidariusiu įpročiu faktinai visuomet nuspręsdavo atitin-

kamai šios aukštos institucijos nuomonei. Be abejojimo, tuomet būdavo sakoma, „d e k r e t a s V a l s t y b ė s T a r y b o j e“, bet ne „Valstybės Tarybos sprendimas“, tačiau sprendimą faktinai formuluodavo pati Taryba, kurį prezidentas, karalius ar imperatorius visuomet paskelbdavo savo vardu. Tai buvo t. v. rezervuoto teisingumo sistema.

1872 m. gegužės mėn. 24 dienos įstatymo 9 straipsny pasakyta: „Valstybės Taryba administracinius ginčus sprendžia suvereniai“. Tuo būdu, einant šiuo įstatymu, rezervuoto teisingumo sistema buvo pakeista deleguotu teisingumu. Nuo to laiko jau ne Valstybės Galva sprendžia savo taryboje, bet pati Valstybės Taryba suvereninio teismo titulu. Tas labai žymus formalus pakeitimas praktiškai didelės reikšmės neturėjo, nes, kaip jau buvo minėta, ir ankščiau Valstybės Galva visada nuspręsdavo pagal Valstybės Tarybos nuomonę, dabar gi sprendžia pati Valstybės Taryba. Tuo pačiu buvo atskirtos dvi funkcijos: veikliosios administracijos ir administracinio teisimo.

B. Spręsdama administracinius ginčus, Valstybės Taryba turi tris pagrindinius uždavinius:

1 Valstybės Taryba yra bendrosios teisės teisėjas (juge de droit commun) administraciniuose santykiuose pirmoje ir paskutinėje instancijoje, t. y. Valstybės Taryba sprendžia visus administracinius ginčus, išskyrus įsakmiai įstatymo pavestus kitam teismui spręsti. Ši bendroji Valstybės Tarybos kompetencija nebuvo nustatyta kuriuo nors įstatymu, bet buvo pačios Valstybės Tarybos pretorinės jurisprudencijos evoliucijos vaisius. Lyg tas senovės filosofas įrodinėdamas judėjimą beeidamas, Valstybės Taryba nustatė savo kompetenciją, bespręsdama administracinius ginčus.

Taigi, Valstybės Taryba turi teisę spręsti ginčus dėl visų administracinių dalykų, išskyrus įsakmiai įstatymų nustatytas išimtis. Tokiu būdu susidarė jos kompetencija spręsti bylas, liečiančias viešosios administracijos atsakomybę. Tik 1934 metų įstatymas-dekretas suteikė Prefektūrų Taryboms kompetenciją spręsti ginčus dėl bendruomenių, departamentų ir vietos viešųjų institucijų administracinės atsakomybės.

2. Valstybės Taryba taip pat yra apeliacinis teisėjas 22 tarpdepartamentinių Prefektūrų Tarybų sprendimams. Tos tarybos, einant įstatymu, sprendžia administracinius ginčus, kylančius dėl tiesioginių mokesčių, viešųjų darbų, savivaldybių

rinkimų, viešojo turto pardavimo ir nuo 1934 m. antrinių administracinių viešųjų asmenų atsakomybės. Valstybės Tarybai taip pat priklauso spręsti apeliaciniai skundai dėl Kolonijų Ginčų Tarybų nutarimų. Tų tarybų vaidmuo kolonijose atitinka Prefektūrų Tarybų vaidmeniui Prancūzijoje.

3. Valstybės Taryba yra pagaliau kasacinis teismas paskutinėse instancijose specialių administracinių teismų sprendimams. Tokie teismai yra, pav., Atskaitomybės Teismas (Cour des Comptes), įsteigtas Napoleono 1807 m. spręsti dėl visų viešų pajamų mokesčių inspektorių atskaitomybės, taip pat Revizijos Tarybos, kurioms priklauso spręsti naujokų tinkamumas karo tarnybai.

Valstybės Tarybos sprendimas yra galutinis, principe tėra galima prašyti bylą persvarstyti tais atvejais, kai pilietis buvo teisiamas už akių (pati administracija niekad negali būti teisiama už akių), arba yra dar galima revizija, tais atsitikimais, kai po sprendimo yra sužinoti nauji ir tikri faktai, kurie buvo nežinomi sprendimo metu. Kasacijos atveju Valstybės Taryba tenaikina paskutinioje instancijoje padarytą sprendimą, tačiau ji pati bylos nesprendžia; byla yra grąžinama arba minėto Atskaitomybės Teismo kitam skyriui arba kitai Revizijos Tarybai.

*

* *

Valstybės Tarybos jurisprudencija plačiai išsiplėtojo. Ši jurisprudencijos evoliucija įvyko dėl Valstybės Tarybos pretorinės galios, kuri jai leido papildyti įstatymą ir išimtinais atsitikimais pataisyti jo nuostatus, aiškiai netikrus ar neteisingus.

Čia man užtektų nurodyti tos Valstybės Tarybos pretorinės galios tris charakteringus pavyzdžius: jos jurisprudenciją dėl netaisyklingų administracinių aktų naikinimo, dėl viešosios administracijos atsakomybės ir dėl nenumatytų įvykių (imprévision) interpretacijos.

A. Steigiamasis Seimas 1790 metais spalių mėn. 7—14 d., aplinkybių verčiamas, išleido įstatymą, kuriame nustatė, kad: „Skundai dėl kompensacijos yra duodami karaliui — viešosios administracijos šefui“. Šis, išoriniai kuklus, tekstas 19-ame šimtmety Valstybės Tarybos buvo išplėstas, kol galuti-

nai virto pagrindu dabartiniams skundams dėl galios peržengimo, įgalinęs pradžioje Valstybės Galvą taryboje, o nuo 1872 m. Valstybės Tarybą naikinti visus bet kokius administracinius aktus, išskyrus sutartis, nežiūrint kokio administracijos organo jie būtų padaryti.

Tuo pagrindu Valstybės Taryba šiandien naikina administracinius aktus dėl šių keturių priežasčių: nekompetentingumas, formos trūkumai, įstatymo laužymas ir galios iškreipimas; pastarasis reiškiasi tuo, kad darydama aktą administracija turėjo galvoje kitą tikslą, negu tą, kuriam jai buvo suteikta teisė tą aktą padaryti.

Skundai teikiami nemokamai ir jie gali būti įteikti be advokato. Skųstis galima ne vien dėl sulaužytos teisės, bet ir dėl įžeisto intereso. Šios dvi aplinkybės, žinoma, labai daug prisidėjo prie to, kad šiuo teisiniu keliu pradėta plačiai naudotis.

Administracinis aktas yra naikintinas su retroaktyvinėmis pasekmėmis; tas panaikinimas yra absoliutus, e r g a o m n e s: panaikinus kokį administracinį aktą, niekas daugiau neturi teisės juo remtis, į tą aktą žiūrima, kaip į niekad nebuvusį.

Šitos teisenos ne tik teisinė, bet ir politinė reikšmė yra labai didelė. Šiuo keliu kiekvienas suinteresuotas gali pasiekti bet kurio neteisėto administracinio akto panaikinimo, vis tiek, ar tai būtų Valstybės Galvos viešosios administracijos reglamentas ar kurio miestelio burmistro paprastas policinės priemonės įsakymas; tuo būdu yra nuraminamas administracinės galios sauvaliavimo sukeltas pasipiktinimas. Ši administracijos veikimo teisėtumo patikrinimo priemonė buvo teisingai lyginama su „atsargumo saugikliu", skirtu sprogimams perspėti, kurių priežastim galėtų būti augąs piliečių nepasitenkinimas.

B. Administracinė teisė nežino panašaus administracinės atsakomybės formalaus ir bendro dėsnio, kurį randame Civ. Kodekso 1382 str.: „Kas dėl savo kaltės kitam padaro žalą, tas turi ją atlyginti". Konfliktų Tribunolas savo garsiame 1873 metų sprendime „Blanko" byloj, įsakmiai nurodė, kad šis nuostatas principe yra visiškai netaikintinas valstybės atsakomybei, kuri nesanti nei bendra, nei absoliuti, bet turinti s a v a s t a i s y k l e s, kurios kinta pagal viešąsias tarnybas, nes tenka derinti valstybės ir privačių asmenų teises.

Tokiu būdu, atsakomybės atžvilgiu administracinė doktrina yra daug lankstesnė ir labiau niuansuota, kaip civilinė doktri-

na. Šiandien šioje srity Valstybės Tarybos jurisprudencija yra priėjusi tokių išvadų: a) kiekviena tos ar kitos administracinės tarnybos kaltė įpareigoja valstybę, departamentą, bendruomenę, viešąją įstaigą (établissement public) atlyginti jos veikimu privatiems asmenims padarytą žalą; b) kaltės dydis yra nustatomas pagal tarnybų rūšis: pav., yra sunkiau pripažįstama policijos atsakomybė, kuriai reikalinga didesnė veikimo laisvė ir policijos agentų griežtumas; c) reikia skirti tarnybos kaltę nuo asmeninės valdininko kaltės, pastarąją sudaro jau ne be valdininko kaip tokio apsileidimas, bet žmogaus silpnybių ir aistrų sukelti veiksmai; d) už tarnybos kalte padarytą žalą principe atsako vien administracinė žinyba, kuriai priklauso valdininkas, už asmeninę kaltę — pats valdininkas; e) kartais atsitinka, kad tame pačiame veiksme yra kartu ir asmeninės ir tarnybos kalčių elementai, taip būna, pav. kai yra pagrindo manyti, kad pati tarnyba yra buvusi asmeninės kaltės priežastis; tais atsitikimais yra dvejopa atsakomybė ta prasme, kad ir administracijai ir jos valdininkui asmeniškai galėtų būti kartu uždėta prievolė atlyginti padarytą žalą. Tačiau jurisprudencija šiuo atveju išgalvojo įdomių priemonių išvengti dvigubo padarytų nuostolių atlyginimo, kad nukentėjęs negautų didesnio atlyginimo už jam padarytą žalą.

Ši jurisprudencija, būdama labai lanksti, gerai apsaugo privatinius interesus, kurie visad gali būti administracijos veikimu įžeisti. O įžeistiems interesams ji patikrina pilną ir teisingą padarytos žalos atitaisymą, kartu tačiau numatydama ir atsargumo priemones, kad tas privatiems asmenims padarytos žalos atitaisymas nevirstų nepakeliama našta administracijai ir valstybės iždui. Todėl Valstybės Taryba visuomet reikalauja įrodyti administracijos kaltę; principe nėra administracijos atsakomybės be kaltės ir labai dažnai galima užtikti Valstybės Tarybos sprendimus, atsisakančius pripažinti administracijos atsakomybę, „turint galvoje, kad prašytojas neįrodo jokios tarnybai priskirtinos kaltės..." Tiktai visai išimtinais atsitikimais administracijai yra uždedama prievolė atlyginti nuostolius, nors jos veikime ir nėra rasta jokios kaltės, taip, pav., yra dėl nuostolių padarytų viešaisiais darbais ar tų, kurie Valstybės Tarybos manymu, įvyko dėl „išimtino kaimynystės riziko" ar dėl išimtinų rizikų.

C. Nesant įsakmių įstatymo nuostatų, Valstybės Taryba sukūrė negalimų numatyti įvykių teoriją (théorie de l'imprévision), kurios tikslas buvo neleisti subankrotuoti viešųjų tarnybų koncesininkams, kai aplinkybės, kurių nebuvo galima numatyti sutartį sudarant, iš pagrindų pakeitė koncesinės sutarties sąlygas. Štai vienas pavyzdys: viena gazo bendrovė 1910 metais pasižadėjo 40 metų laikotarpy tiekti gazą vienos bendruomenės gyventojams po 15 santimų už kūbinį metrą. Toji sutartis tarp bendruomenės ir gazo koncesininko buvo sudaryta, turint galvoje tam tikrą anglies kainą ir jos svyravimą. Bet dėl Didžiojo Karo ir jo pasekmių anglies kaina pakilo dešimteriopai ir daugiau. Ar taip pasikeitus sąlygoms bendrovė gali būti priversta tiekti gyventojams gazą sena kaina iki 1950 metų?

Einant „pacta sunt servanda" taisykle, atrodytų, kad taip. Tačiau Valstybės Taryba ir toliau laikydamasi dėsnio, kad sutartis yra ją sudariusioms šalims įstatymas, sako, kad „aplinkybės, kurių visiškai nebuvo galima numatyti, suardė sutarties lygsvarą", ir kad tuo būdu yra išeita iš sutarties ribų ir patekta į „užsutartinę" sritį. Taigi, bendrovei, kuri vienašališkai negalėjo pakeisti savo sutarties nuostato, pripažinta teisė gauti iš kitos šalies atlyginimą, kuris pilnai padengtų bent tą nuostolio dalį, kuris susidarė toliau tiekiant gyventojams gazą seniau nustatytomis sąlygomis. Dėl šios jurisprudencijos administracijai teko teisingo atlyginimo našta, kurios tikslas buvo neleisti galutinai subankrotuoti bendrovėms dėl staigių nenumatytų nuostolių.

Tikrumoje bendruomenės ir kiti administraciniai junginiai, turėdami galvoje galimus teismo sprendimus dėl nuostolių atlyginimo, apsigalvodavo ir suprasdami, kad būtų netikslu, kad 1937 metais gazo kaina liktų ta pati, kaip 1910 metais, jie laisvu noru sutikdavo, kad kainos būtų pakeltos.

Šie sėkmingi rezultatai leido koncesininkams išvengti tikro nusigyvenimo ir įgalino toliau teikti gyventojams patarnavimus normaliomis sąlygomis, be visiems žalingų bankrotų.

III.

Tie įvairūs pavyzdžiai, kurių galima būtų lengvai daugiau nurodyti, leidžia mums įvertinti Valstybės Tarybos, kaip teisingumo ir socialinio nuraminimo organo, reikšmę ir nuopelnus.

Tačiau, nežiūrint į tai, administracinio teisingumo institucija ilgai buvo smarkiai kritikuojama. Jai buvo prikišama ypač: 1. komplikacijos, susidarančios dėl dviejų gretimų kompetencijų buvimo, būtent, civilinių ir administracinių teismų; 2. trūkumas pašalinamų teisėjų nepriklausomybės; ir 3. esminė sistemos kliauda, kad toje administracinio teisimo sistemoje administracija lieka kartu teisėjas ir šalis.

Į tuos priekaištus tenka atsakyti štai ką:

1. Susidarančios dėl dviejų gretimų jurisdikcijų komplikacijos yra neginčytinos ir ieškovui dažnai kyla sunki problema, būtent, kas yra kompetentingas bylą spręsti. Bet visų pirma reikia pastebėti, kad tas nepatogumas Prancūzijoje yra neišvengiamas, nes dėl istorinių ir politinių priežasčių revoliucinių įstatymų leidėjų nustatytas galių atskyrimas, uždrausdamas paprastiems teismams „svarstyti bet kokius administracijos aktus", išskyrė tuos aktus iš bendrosios teisės teismų kompetencijos. Todėl kyla klausimas, ar administracija, kuri, einant prancūzų dėsniu, negali būti teisiama paprastuose teismuose, visai nebus teisiama, ar ji bus teisiama pačioje administracijoje sudaryto teismo. Pasirodė, kad visais atžvilgiais yra kur kas naudingiau steigti atskirus administracinius teismus ir jiems pavesti spręsti administraciją liečiančius ginčus, negu kad palikti administracijos veikimą nekontroliuojamą jokio teismo. Šiuo atžvilgiu jau teko nurodyti nepatogumus, kurie šiandien iškyla sprendžiant tą problemą Anglijoje, kur, einant tradiciniu anglų dėsniu, administraciniai teismai nėra pripažinti ir administracija yra pavesta bendrosios teisės jurisprudencijai. Dėl to labai dažnai susidaro tokia padėtis, kad individai neturi pakankamų garantijų tiek dėl neteisėtų administracinių aktų naikinimo, tiek dėl administracinių junginių atsakomybės.

Be to, kompetencijos konfliktams spręsti Prancūzija 1872 m. gegužės 24 d. įstatymu įkūrė specialų teismą, taip vad. Konfliktų Tribunolą, kurio uždavinys yra spręsti, ar ginčas priklauso spręsti paprastajam teismui, ar administraciniam teismui. Konfliktų Tribunolas yra sudarytas pusiau iš valstybės patarėjų, pusiau iš Kasacinio Teismo teisėjų; valstybės patarėjus renka Valstybės Taryba, Kasacinio Teismo teisėjus — Kasacinis Teismas. Konfliktų Tribunolo posėdžiams gali pirmininkauti Teisingumo Ministras; paprastai jis pirmininkauja balsams pasidalijus.

2. Be abejojimo, administracinių teismų teisėjas, išskyrus Atskaitomybės Teismo teisėjus, nėra nepašalinamas, bet aš jau buvau nurodęs, kad Valstybės Taryboje susidariusi „esprit de corps“ tradicija tam tikra prasme atstoja formalinį teisėjų nepašalinamumo trūkumą. Valstybės Tarybą teisingai galima būtų priskirti prie tų Montesqieu brangių „tarpinių organų“, kuriuose aristokratinis elementas yra įsiterpęs demokratinių elementų tarpe ir kurie, man atrodo, yra būtini pačiai demokratijai. Mano nuomone, normaliomis sąlygomis gali gyvuoti vien saikingos valdžios, kuriose skirtingi ir prieštaraujantis elementai vienas kitą atsveria; tas, gal, teisingai davė pagrindo pastebėti, kad demokratijai nėra didesnio priešo už demokratiją. Organizuojant ir tvarkant institucijas, nereikia per daug pasitikėti absoliučia logika.

3. Be abejojimo, Valstybės Taryba yra administracinis organas, ir tam tikru atžvilgiu tiesa, kad administracija yra pati sau teisėjas. Bet dėl naudos, kuri yra gaunama iš administracinio teisingumo, tenka pakelti su juo susijusius nepatogumus, kurie, be to, yra žymiai sušvelninti ginčų administracijos funkcijos atskyrimu nuo veikliosios ar svarstomos administracijos funkcijos. Valstybės Taryba, kaip ir Prefektūrų Tarybos, faktinai yra savo teisminėse funkcijose giliai išsispecializavę organai. Tiesa, Valstybės Taryba, vyriausybei užklausus, taip pat duoda nuomones, bet teisė teisti paprastai yra suteikta vien Tarybos ginčų sekcijai ar pasekcijoms. Antra vertus, paties administracinio teisingumo funkcionavimui yra naudinga, kad Valstybės Tarybos nariams pavedama ne vien teismo funkcijos, bet ir grynai administracinės, nes tokiu būdu jie nenustoja ryšio su administraciniu gyvenimu ir administracinėje praktikoje kylančiais sunkumais.

*

* *

Tokia, kokia ji yra, Valstybės Taryba prancūzų tautai yra atnešusi daug naudos ir turi didelių nuopelnų. Nuostabu, kad vyriausybė ir viešoji administracija, kurios tos aukštos jurisdikcijos dažnai yra kietokai cenzūruojamos, visada pasiduoda jos sprendimams, kurie kitokiu būdu negalėtų būti įvykdyti, nes Valstybės Taryba negali duoti veikliajai administracijai įsa-

kymų. Tai rodo Valstybės Tarybos didelį autoritetą, kurį šis aukštasis organas įsigijo dėl savo išminties, saikingumo ir griežtumo. Šitaip Prancūzijoje buvo suderinta administracijos galia ir piliečio teisės. Galima sakyti, kad Bonaparto nukaltas despotizmo įrankis, laikui bėgant, virto stipriausiu prancūzų laisvių laiduotoju.

Vertė *Žakevičius Stasys.*

———/———

A. Tamošaitis.

Sutuoktinių turtiniai santykiai įstatymais.

Be kitų labai svarbių klausimų, Tarptautinėje teisės savaitėje, kuri įvyko 1937 m. liepos 19—24 d. Paryžiuje, buvo svarstomas ir sutuoktinių turtinių santykių klausimas, kaip jis įvairių šalių įstatymais yra išspręstas arba išspręstinas. Šį klausimą iškėlė Prancūzijos teisininkų organizacija, pavadinta Société d'études législatives, kuri pranešėju paskyrė prof. Georges Ripertą. Šiuo klausimu kongresui buvo pateikta vienuolika specialių pranešimų[1]).

Prof. Ripert, reziumuodamas specialiuose pranešimuose ir kongrese pareikštas mintis, konstatavo, jog visi pranešėjai pabrėžę, kad jų kraštuose veikianti tokia teisinė šio klausimo santvarka, kuri geriausiai atitinkanti jų gyventojų reikalavimus, ir kad bet kokia tos santvarkos modifikacija būtų sunki ir nenaudinga. Toliau prof. Ripertas pareiškė nuomonę, kad sutuoktinių turtiniai santykiai nelabai lengvai pasiduodą įstatyminei reglamentacijai dėl to, kad tuos santykius labai veikią iš senų senovės susidarę papročiai, sutuoktiniams suteiktoji teisė savo turtinius santykius sutvarkyti savo nuožiūra, įvairūs klasių interesai ir paties turto paįvairėjimas.

Šiandien sutuoktinių turtinių santykių problema jau yra visiškai ne tokia, kokia ji buvo anksčiau, kada būtina sutuokti-

---

1) Anglijos — prof. Allemes; Belgijos — prof. Marcq ir p-lė Gevers; Kanados — prof. Fabre - Surveyer, Čili — dekanas prof. Alessandri Rodriguez, Prancūzijos — p. Jousselin, Olandijos — prof. Van Brakel, Italijos — prof. Tedeschi, Rumunijos — rektorius prof. Soîcesco; Švedijos — prof. Malmar; Šveicarijos — prof. Richard ir Čekoslovakijos — prof. Sedlaček.

nių bendrą gyvenimą ir fatalinį jų turtų sujungimą stengtasi suderinti su noru išsaugoti šeimoje turtą, ypač nuosavybę, kuri, labiausiai nekilnojamojo turto nuosavybė, vaidino labai didelį politinį ir socialinį vaidmenį. Ypač moralinė krikščioniškos santuokos idėja vertė pripažinti sutuoktinių turto visišką bendrumą. Šiandien jau daug mažiau branginamas turtų išsaugojimas šeimoje. Turtų didelis judėjimas, mums atrodo, jau nebesuderinamas su begaliniu tam tikrų turtų saugojimu šeimoje. Sutuoktinių tarpusavio dovanojimai, mums atrodo, labiau girtinas, negu peiktinas dalykas. Antra vertus, mes ir visišką sutuoktinių turto atskyrimą nebe taip branginame, nes dažnai ta griežta teisinė turtų separacija gyvenime yra visiškai neįmanoma.

Reikia pripažinti, kad santuoka nebeteko savo senosios galios. Iš vienos pusės, dėl polaisvio leidimo persiskirti santuoka įgijo nepastovumo pobūdį, kurį dar kiek sukomplikavo sutuoktinių, virtusių priešininkais, turto likvidacija. Iš antros pusės, išnykus vyro valdžiai žmonos asmeniui, nebepateisinama nė jo teisė žmonos turtui. Kiekvienas sutuoktinis pats administruoja savo turtą, kad galėtų geriau apsaugoti savo asmens nepriklausomybę.

Tačiau, jei sutuoktinių turtiniai santykiai apimtų tik šeimos ūkio pareigų reglamentaciją, santuokai tebesant, ir našlio (ev. našlės) aprūpinimą, vargu galima būtų pateisinti tokį komplikuotą sutuoktinių turtinių santykių įstatyminį institutą. Kad galėtume pasakyti, kuris režimas — separation de biens arba communauté conjugale — yra geresnis, reikia pasižiūrėti, ką mano patys sutuoktiniai apie jų krašte nustatytą įstatyminį turtinių santykių režimą.

Nors sutuoktinių nenoras savo turtiniams santykiams taikyti jų krašte veikiantį režimą nėra vienintelė daugelio sutarčių buvimo priežastis, vis dėlto, tiksli sutarčių statistika galėtų daug padėti. Deja, mes tos statistikos turime per maža.

Sutuoktinių turtų atskirumas tūlam teisininkui atrodo moderniu režimu. Tais laikais, kada tik vyras santykiavo su išoriniu pasauliu, o žmona tik namų reikalais būdavo užimta, šis režimas buvo laikomas nenaudingu žmonai. Šiandien, kada ir žmona dažnai verčiasi savarankišku darbu, šis režimas, atrodo, geriau apsaugoja žmonos nepriklausomybę.

Anglijoje, kur kadaise buvo labai kietas režimas žmonos atžvilgiu, šiandien jau leidžia sutuoktinių turtų atskirumą, nes jau įvyko moteries visiška emancipacija. Anglija savo tvarka patenkinta ir nieko geresnio nepageidauja.

Italija taip pat patenkinta savo režimu, kuris yra sutuoktinių turtų atskirumas. Po karo Italijoje daromos sutuoktinių turtiniams santykiams tvarkyti sutartys, kuriomis sutuoktiniai savo turtus sujungia, beveik visiškai išnyko. Net pasiūlymas, kuriuo sutuoktiniams norėta leisti savo turtus sujungti, buvo išbrauktas iš projekto tuo sumetimu, kad turtų sujungimas galįs sudaryti pavojaus ištekėjusios moteries nepriklausomybei, kurią ji įgijo 1917 m.

Tik sutuoktinių turtų atskirumo dėka, Rumunijai gana lengvai pasisekė panaikinti ištekėjusios moteries neveiksnumą. Kad ir labai plačiai praktikuojama kraičio sistema, bet jos aštrumus pamažu švelnina sutuoktinių turtų atskirumas, kuris, suvienodinant Rumunijos civilinius įstatymus, numatoma padaryti legaliniu visos valstybės sutuoktinių turtinių santykių režimu.

Vokiečių civiliniai įstatymai, nustatydami sutuoktinių turtų sujungimą, norėjo suderinti vyro, šeimos ūkio vedėjo, valdžią su žmonos nepriklausomybe, kuriai apsaugoti įstatymai numatė tam tikrą kategoriją rezervuotų turtų, kuriais pati žmona laisvai disponuoja.

Šį režimą priėmė ir Šveicarija, kurios teisininkai tvirtina, kad rezervuotieji turtai gerai apsaugoja žmonos nepriklausomybę. Tuose kantonuose, kur šio režimo prieš išleidžiant federalinius civilinius įstatymus dar nebuvo, ištekančios moterys perdėm darydavusios sutartis, kuriomis sutuoktinių turtus atskirdavę.

Net sutuoktinių turtų sujungimo šalys turėjo nusileisti naujajai tų turtų atskirumo idėjai. Prancūzijoj 1907 m. liepos 13 d. išleistas įstatymas dirbančiai motinai suteikė visas teises jos darbu įgytam turtui, kuris, kad ir įeidamas į bendrąją šeimos turto masę, sudaro teisiškai atskirą turtą ir žmonos yra disponuojamas. Belgijos 1932 m. liepos 20 dienos įstatymas, paveiktas Prancūzijos 1907 m. įstatymo, paskelbė dirbančios žmonos rezervuoto turto dėsnį. Taip pat Čilės 1925 m. kovo 12 d. ir 1934 m. gruodžio 19 d. įstatymai pripažino rezervuotą žmonai turtą. Pagaliau, Olandijos 1930 m. reformos projektas

stengiasi suteikti žmonai teisę kelti bylą apsaugoti savo turto daliai, esančiai bendroje šeimos turto masėje.

Ar čia nurodytos pastangos nepasibaigs svarbia ir didele reforma? Atrodo, kad gana sunku suderinti žmonos visišką veiksnumą ir nepriklausomybę su jos priklausomybe vyrui, kuris administruoja šeimos turtą. Rezervuoti turtai bendrame šeimos turtų junginyje labai sukomplikuoja turtinius sutuoktinių santykius. Be to, čia trūksta ir logikos. Jei žmonai leidžiama laisvai disponuoti jos uždirbtu turtu, tai kodėl jai neleisti disponuoti jos kitokiu būdu įgytu turtu, sakysim, paveldėtu turtu; antra vertus, jei žmonai leidžiama laisvai disponuoti savo turtu ir visiškai panaikinamas jos neveiksmumas, tai ar lieka dar bet koks šeimos turtas?

Mūsų gadynėje daug kenčiama dėl labai ilgos ir sunkios šeimos turto likvidacijos. Dar gerai, jei šeimos turtą reikia likviduoti paveldint, t. y., vienam sutuoktiniui mirus, bet, dėja, gana dažnai likviduoti reikia dėl persiskyrimo. Žinoma, lengviausia likviduoti, kada sutuoktinių turtai yra atskiri, nes tada kiekvienas pasiima savo, ir viskas baigta.

Reikia taip pat atsiminti, kad labai sunku nustatyti visus turto pakitimus, įvykusius nuo santuokos sudarymo iki jos panaikinimo. Beveik neįmanoma supaisyti visų nusavinimų, įgijimų, pralobimų ir kt. Tuo tarpu keičiasi ne tik turto forma, bet ir jo vertė. Šiandien nebeužtenka, kaip kadaise būdavo, administruoti pavestąjį turtą taip, kaip bonus paterfamilias; šiandien reikia labai sekti ekonominę konjunktūrą ir tinkamu laiku nusavinti ir įgyti. Jei kiekvienas sutuoktinis administruoja ir disponuoja savo turtu, tai nėra jokio atsiskaitymo ir jokios atsakomybės.

Atrodo, kad naujieji papročiai verčia įstatymų leidėją rūpestingai atskirti sutuoktinių turtus, kad kiekvienas sutuoktinis galėtų visiškai laisvai savo turtą administruoti, juo naudotis ir disponuoti. Atrodo, kad tą įdėją stipriai paremia modernioji santuoka ir turtų forma.

Turtų visiškas atskirumas, be abejojimo, labai skaudžiai paliečia našlį (ev. našlę), kada mirusiojo sutuoktinio įpėdiniai nutraukia tuos faktu pagrįstus laisvo bendradarbiavimo santykius, kurie buvo susidarę abiem sutuoktiniams tebegyvenant. Teisinis turtų atskirumas neužkerta kelio faktiškai tais turtais bendrai sutuoktiniams naudotis. Vieno sutuoktinio mirtis gali

atimti antram sutuoktiniui galimumą naudotis tuo, kuo jis visą laiką naudojosi. Ypač didelis pavojus yra tais atvejais, kada nėra vaikų ir kada vaikai yra jau visiškai suaugę ir gyvena visai savarankiškai, turėdami net savo šeimas ir dėl to dažnai negalėdami paremti savo tėvų taip, kaip tai reikėtų padaryti. Čia nurodytam pavojui išvengti seniau būdavo vartojami sutuoktinių tarpusavio pasižadėjimai, kuriais pergyvenusiam sutuoktiniui būdavo garantuojama tam tikra turtinė padėtis. Tiesa, sutuoktinių dovanojimai ir testamentai šiam pavojui prašalinti mažiau tinka dėl to, kad juos galima atšaukti. Modernioji teisė ir be sutuoktinių tarpusavo pasižadėjimų apsaugoja našlį (ev. našlę) tuo, kad ji suteikė jam (ev. jai) teisę paveldėti savo sutuoktinį, net nepaisant tiesiosios linijos įpėdinių buvimo, o dar labiau šalutinių linijų įpėdinių buvimo; tuo tarpu 1804 metų Prancūzijos civilinis kodeksas, o su juo ir daugelio kitų kraštų civiliniai įstatymai dar neleido našliui paveldėti savo sutuoktinį, palikusį net šalutinės eilės įpėdinių, kurie gaudavo palikimą. Teisė paveldėti sutuoktinį yra pagrįsta preziumuojamu mirusiojo sutuoktinio noru atlikti savo pareigą, materialiai aprūpinant savo sutuoktinį.

Kai kuriuose kraštuose našliui yra suteikta vadinamoji rezervuotoji palikimo dalis, kuri yra pagrįsta ne kuo kitu, kaip sutuoktinių tarpusavio pagalbos pareiga. Tuose kraštuose, kur tokios rezervuotosios dalies nėra, sakysime, Prancūzijoje, ją atstoja alimentų prievolė, kuri nepasibaigia net debitoriaus (sutuoktinio) mirtimi.

Kadangi seniau santuoką panaikindavo beveik išimtinai tik sutuoktinio mirtis, tai sutuoktinių turtinių santykių trūkumus galėdavo, palyginti, lengvai prašalinti paveldėjimo teise. Tačiau dabar jau per vėlu apie tai kalbėti, nes santuoka dabar dažnai panaikinama persiskyrimu. Todėl dabar tenka jau pasirūpinti persiskyrusių sutuoktinių turtiniais reikalais. Žinoma, alimentinė prievolė iš dalies gali aprūpinti varge atsidūrusį sutuoktinį. Dėja, tas aprūpinimas tik vargais negalais gaunamas, tik per dideles pastangas, tik su antstolių pagalba vykdomas teismo sprendimas, kuriuo priteistas būtinasis pragyvenimo minimumas.

Reikia iškelti klausimą, ar pats savaime sutuoktinių turtų atskirumas yra jau visiškai tobulas režimas ir ar pats faktas, kad ieškoma tam režimui pataisų, nesukelia tam tikrų abejoji-

mų jo verte. Gali būti, kad tais atvejais, kada abudu sutuoktiniai yra lygūs išsilavinimo ir ypač turto atžvilgiais, nėra jokių nepatogumų, jei kiekvienas sutuoktinis pats atlieka visus savo reikalus ir jei jokie piniginiai reikalai nedrumsčia šeimos ūkio. Tačiau, ar dažnai taip laimingai pasitaiko?

Dažniausiai, net tais atvejais, kada santuokos sutartimi nustatomas sutuoktinių turtų atskirumas, iš tikrųjų, ši sutartis nevykdoma, nes paprastai vyras ima abiejų sutuoktinių turtus administruoti, tuo tarpu žmona rizikuoja prarasti dalį savo turto, o niekada ji savo turto padidėjimu nepasinaudoja. Prancūzijos pranešėjas prof. Savatier gana ryškiai įrodė, kad turtų atskirumas, kuris, iš karto atrodo, labai saugoja žmoną, dažnai būna jai pavojingas.

Bendras sutuoktinių turtas stipriai suriša sutuoktinius. Šiaip ar taip, nėra gera, kada tarp sutuoktinių nėra bendro intereso jų darbo ir turto srityje. Dėl čia nurodytų sumetimų tos šalys, kurių įstatyminis režimas nėra sutuoktinių turtų atskirumas, labai abejoja, ar turtų atskirumas, kuris yra egoistinių interesų režimas, nesilpnintų sutuoktinių tarpusavio ryšių ir nedemoralizuotų pačios santuokos.

Kalbant apie sutuoktinių turtų bendrumo režimo šalis, reikia pasakyti, kad beveik visose šalyse šį režimą gerokai pakeitė turto, kurį turi sutuoktiniai, pasikeitimas. Prancūzijos ir Belgijos legalinis režimas numato kilnojamojo turto ir įgijimų bendrumą. Šiuo aprėžimu norėta išvengti visų turtų bendrumo. Nekilnojamieji turtai, kurie istoriškai buvo laikomi svarbesniu turtu, pasiliko atskiri. Vadinasi, išskyrus sutuoktinių nekilnojamuosius daiktus, įgytus prieš susituoksiant, visa kita sujungta.

Nekilnojamųjų ir kilnojamųjų daiktų skirtumas šiandien nebeturi tos socialinės reikšmės, kurią jis kadaise turėjo. Todėl šiandien visai nesuprantama, kodėl vieniems daiktams taikomas vienoks, o antriems kitoks režimas. Antra vertus, nelygus sutuoktinių kilnojamųjų ir nekilnojamųjų daiktų paskirstymas dažnai gali būti nelygybės šaltinis.

Tuo būdu šis režimas yra nepageidaujamas turtingiems sutuoktiniams. Šis režimas nesudaro jokių pavojų sutuoktiniams beturčiams, kurie nieku nerizikuoja ir kurie nebijo savo menkos vertės kilnojamuosius daiktus atiduoti į bendrąją šeimos turto masę. Visi kiti sutuoktiniai, specialiais susitarimais

palikdami tik įgijimų bendrumą, savo kilnojamųjų daiktų neatiduoda į bendrąją turto masę. Kai kuriuose kraštuose įstatymų leidėjas palengvina sutuoktiniams atsiimti savo įneštus kilnojamuosius daiktus. Nors pagal Prancūzijos Code civil nuostatus sutuoktiniai beveik negali atsiimti savo įneštų kilnojamųjų daiktų, bet 1924 m. balandžio 29 d. įstatymas šį dalyką žymiai palengvino.

Be abejojimo, didelis nepatogumas yra darymas sutarčių, kuriomis sutuoktinių kilnojamieji daiktai būtų apsaugoti nuo jų sujungimo su antrojo sutuoktinio tokiais pat daiktais. Iš specialių įvairių šalių pranešimų matyti, kad Prancūzijoje sutarčių, kuriomis siekiama išvengti esamųjų kilnojamųjų daiktų sujungimo, skaičius, palyginus su visų santuokų skaičium, yra kiek didesnis, negu kitose šalyse. Šį reiškinį prof. Ripertas aiškina tuo, kad Prancūzijos buržuazinis kilnojamasis turtas vaidinąs didesnį vaidmenį, negų kitų šalių, kad, palyginti didelio kilnojamojo turto turėtojas negalįs tenkintis legaliniu režimu, kuriuo aprėžiamos jo turto teisės. Tokių sutarčių būtų kur kas daugiau, jei tokių sutarčių nereikėtų apmokėti fisko naudai imamais mokesčiais ir notarų honorarais. Žinoma, negalima pateisinti tų mokesčių, kuriuos sutuoktiniai turi mokėti tik dėl to, kad jie nori išvengti blogos taisyklės pritaikymo; be to, įstatymo taisyklė turi būti gera visiems gyventojams, o ne tik neturintiems turto, nors jų būtų ir daugiausia.

Iš Belgijos pranešėjų matyti, kad taip pat ten, kaip ir Prancūzijoje, sutuoktiniai savo sutartimis stengiasi išvengti turtų sujungimo ir kad sutuoktiniai bendru jų turtu nori palikti tik tai, ką jie įgyja jau susituokę.

Olandijos įstatyminis režimas numato sutuoktinių esamųjų turtų sujungimą. Įdomus yra dalykas, kad, pasak Olandijos pranešėjo, sutarčių, kuriomis tvarkomas sutuoktinių turtas, skaičius, palyginti, esąs labai mažas, nes jis tesudarąs vos 5% visų santuokų. Tačiau pranešėjas čia pat nurodo, kad tokios sutartys esančios daromos visais tais atvejais, kai susituokiantieji turi turto. Iš čia reikia padaryti išvadą, kad Olandijoje kraitis, palyginti, mažai praktikuojamas. Santuokos sutartimis susituokiantieji dažniausiai palieka arba pelno ir nuostolių bendrumą, arba vaisių ir pajamų bendrumą. Paprastai pasilieka kiekvienas sutuoktinis sau visa tai, ką jis turėjo susituokdamas ir ką dovanai jis įgyja jau susituokęs. Apskri-

tai, ir čia sutartimis nustatomas režimas yra artimas Prancūzijos ir Belgijos tokiam pat režimui.

Iš Čilės pranešėjo matyti, kad ten įstatyminis režimas numato įgijimų bendrumą.

Iš to, kas buvo pasakyta apie šalis, kurių įstatymai numato sutuoktinių turto bendrumą, jau galima padaryti išvadą, kad čia yra reikalinga reforma, aprėžianti to režimo pritaikymą, būtent, paliekant tik įgijimų sujungimą. Nors čia praktikoje atsirastų daug sunkumų įrodyti, kas įgyta jau susituokus ir kas — dar nesusituokus, vis dėlto, šių sunkumų, atrodo nereikėtų paisyti vien dėl to, kad susituokiantieji, numatydami eventualų reikalą vėliau atsiskaityti, gali lengvai sudaryti savo turtų sąrašus arba kitokiais įrodymais apsirūpinti.

Labai charakteringas turtų bendrumo režimo požymis yra vyrui suteikiamoji galia — teisė bendrajam sutuoktinių, iš dalies ir žmonos atskirajam turtui. Čia, nors yra trys atskiri turtai, jų administracija yra vieninga. Tačiau vyro išimtinė teisė užkerta kelią žmonai pasireikšti juridiniame gyvenime. Kam reikalingas žmonai veiksnumas, jei ji negali atlikti juridinių aktų, net savo asmeninį turtą administruoti?

Prancūzijoje aukščiau nurodytąją vyro galią iš dalies aprėžia hipotekos teisė. Tais atvejais, kada vyras turi nekilnojamojo turto ir kada, esant santuokai, įgyjamas nekilnojamasis turtas, žmona, savo turtinėms teisėms apsaugoti turėdama legalinę hipoteką vyro čia nurodytiems turtams, aprėžia vyro disponavimo teisę, nes jis, be žmonos sutikimo, negali tų turtų nusavinti ir apsunkinti. Deja, žmonos sutikimas reikalingas tik tada, kada yra nekilnojamojo turto. Visą kitą turtą administruoja ir juo disponuoja vyras vienas. Nekilnojamojo turto disponavimo aktų, palyginti, yra maža, o beveik visą ekonominį gyvenimą sudaro kilnojamojo turto apyvartos.

Į Prancūzijos pranešėjo Jousselin pasiūlymą vyro dominavimą šeimoje pakeisti sutuoktinių lygybe ir suteikti žmonai bent efektyvios kontrolės teisę vyro daromiems turtiniams aktams, kad tuo būdu būtų garantuota žmonai tam tikra nepriklausomybė, prof. Ripertas žiūri neigiamai, nes, jo nuomone, ši reforma esanti nenaudinga ir iš viso negalima. Iš dviejų asmenų sudarytame socialiniame junginyje antanta yra arba labai paprasta ir lengva, arba visai negalima. Jei žmona neatsisako nuo savo teisių ir nesuteikia vyrui teisių laisvai admi-

nistruoti turtą, tai lieka tik persiskirti arba atsiskirti. Nustatyti, kad tam tikri turtiniai aktai galioja tik abiem sutuoktiniams sudarius drauge, yra ne kas kita, kaip pritaikyti vyrui tą aprėžimą, kuris iki šiol buvo taikomas tik žmonai. Vadinasi, vietoje vieno neveiksnaus sutuoktinio bus du neveiksnūs sutuoktiniai, o tai ne tik nepagerins žmonos teisinės padėties, bet dar pasunkins šeimos turtų tvarkymą.

Pagrindinė sutuoktinių turto yda yra ta, kad čia sudaromas bendras turtas, o nesukuriamas teisinis asmuo, kuris būtų to turto subjektas. Tai yra dėl to, kad sutuoktinių junginys yra dar primityvios formacijos. Vyras, nors jis yra tik paprastas to junginio narys, laikomas ponu ir šeimininku tol, kol laikosi pats junginys. Tokio režimo palaikymas užkerta kelią būtinai žmonos emancipacijai.

Nepaisant visų šio režimo ydų, pagrindinė jo idėja yra teisinga. Šeimos ūkį sudaro produkcijos, įgijimų ir suvartojimo ekonominis rikiavimas. Visiškas sutuoktinių turtų atskirumas yra priešingas praktikai, nes jis egzistuoja tik teoretiškai. Jei šis režimas pasirenkama, tai atsisakoma nuo teisinių priemonių tvarkyti bendrajam turtui, kuris atsiranda nepaisant įstatymo arba už jo ribų. Vadinasi, reikia paieškoti priemonių, kuriomis galima būtų santuokos junginio bendrumo idėją suderinti su žmonos nepriklausomybe.

Šveicarijos santuokų įstatymų projekto autoriai, priimdami vokiečių režimą, kuriuo sujungiami vyro ir žmonos turtai, tvirtina, kad šis režimas sudarąs tikrą ekonominį vienetą. Tačiau šis režimas, gerokai pagrįstas vyro viršenybe, koriguojamas pripažinimu žmonai teisių rezervuoti sau atskirą turtą ir galimumu tą režimą pakeisti jau esant santuokai, yra labai painus. Gal būt, kad šis režimas yra priimtinas toms šalims, kuriose jis jau senai praktikuojamas, bet jį, atrodo, sunku būtų prigydyti kitose šalyse. Šį tvirtinimą labai paremia praktika Ženevos kantono, kur jis jokiu būdu neprigyja, nes šio kantono sutuoktiniai, darydami specialias sutartis, vis pasirenka turtų atskirumo, o ne šį įstatyminį režimą.

Švedijos 1920 m. birželio 11 d. įstatymas pateikia kitą suderinimo pavyzdį. Šiuo įstatymu kiekvienas sutuoktinis pasilaiko savo turtą ir drauge turi tam tikrų santuokinių teisių antrojo sutuoktinio turtui, kuris nėra pastarojo grynai asmeninis turtas. Kiekvienas sutuoktinis pats administruoja savo

turtą, bet jis turi tą turtą administruoti rūpestingai, kaip geras šeimininkas. Panaikinant santuoką, sutuoktinis gauna pusę sutuoktinio turto. Santuokinį turtą sudaro visas turtas, kurį sutuoktinis, įeidamas į santuoką, turėjo ir kurį jis įgyja vėliau. Sutuoktinio asmeniniu turtu laikoma visa tai, ką jis sutartimi rezervavo ir ką jis ta sąlyga gavo. Nors šis režimas atrodo gana patrauklus, tačiau jame glūdi vienas didelis nepatogumas, dėl to, kad nusavinti ir hipotekuoti santuokinį turtą galima tik abiem sutuoktiniams sutinkant. Kai reikalaujama abiejų sutuoktinių sutikimo, tai susiduriama su tais pačiais sunkumais, kurie jau buvo nurodyti, kalbant apie bendrojo turto administravimą.

Prancūzijos 1932 m. birželio 23 d. reformos projektas eina dar toliau: jis sukuria naują įstatyminį režimą, būtent, dalyvavimo įgijimuose režimą. Ši idėja paimta iš prekybinės teisės. Jei santuoka sudaro tam tikrą socialinį junginį, tai kodėl tam junginiui nepritaikyti kurios nors bendrovės tipo, paimto iš prekybinės teisės? Jei sutuoktiniai būtų laikomi sui generis bendrovės nariais, tai kiekvienas sutuoktinis tuo pačiu turėtų teisę vesti bendrovės reikalus ir gauti dalį jos pajamų. Galima būtų kiekvienam sutuoktiniui leisti savo turtinius reikalus tvarkyti, ir pasiliktų nepažeista pagrindinė turto bendrumo idėja: nė vienas sutuoktinis negalėtų pralobti, nepralobindamas kartu ir antrojo sutuoktinio. Santuoką panaikinus, vienas sutuoktinis turi atsiskaityti su antruoju ir visą turtą padalyti.

Prieš Prancūzijos pranešėjo Jousselin pareikštą priekaištą čia nurodytam projektui dėl šio projekto siūlomos sistemos painumo prof. Ripertas iškelia šitokius argumentus: 1) pripažindamas sistemos painumą, mano, kad tie painumai nėra tokie dideli, kurių negalima būtų nugalėti; 2) pats sutuoktinių turtų bendrumo režimas sudarąs nemažiau painumų. Tiesa, Ripertas pripažįsta, kad projektas nepasiūląs jokių priemonių, kuriomis galima būtų priversti sutuoktinį gerai administruoti savo turtą bendram sutuoktinių labui, tačiau, prof. Riperto nuomone, tai esą nė neįmanoma, nes negalima esą sutuoktinių nepriklausomybę suderinti su kontroliuojamu turto administravimu.

Prof. Ripertas, reziumuodamas visas pareikštąsias mintis, daro šias išvadas:

1) Atrodo, kad bet koks įstatymo sukurtas režimas negali tikti visiems visuomenės sluoksniams; todėl visur įstatymai

turi leisti sutuoktiniams daryti sutartis, kuriomis jie nusistatytų sau pageidaujamą ir tinkamą režimą.

2) Jei civiliniai įstatymai nebūtų paremti teisės subjektų lygybe, tai galima būtų įstatymais nustatyti įvairius režimus, pritaikytus sutuoktinių socialinei padėčiai, pvz., žemdirbiui ir pirkliui negali tikti tas pats režimas. Kadangi šiais laikais civilinei teisei nėra socialinių kategorijų arba profesinių klasių, tai tenka nustatyti vieną įstatyminį režimą.

3) Šiaip ar taip, reikėtų sutuoktinių turtinių santykių režimą padaryti lankstesnį ir susituokiantiems prieinamesnį. Reikėtų įstatymais nustatyti įvairius režimus, kad susituokiantieji galėtų vieną iš jų pasirinkti. Čia būtų išvengta tų apsunkinimų, kuriuos susituokiantiems sudaro specialių sutarčių darymas ir ypač imami mokesčiai iždo ir notarų naudai. Užtektų pasirinktą režimą įrašyti į santuokos aktų knygas, ir tretieji asmenys galėtų žinoti tikrąją šeimoje esančio turto teisinę padėtį. Tiesa, šitokia reforma galėtų užgauti kai kuriuose šalyse esančiąją notarų monopolinę teisę, bet tai, nepaisant notarams reiškiamos pagarbos, neturėtų būti stabdis naudingai ir praktiškai reformai.

———/———

N. Radvila.

Rašysenos ekspertyzėj pirminiai ir antriniai požymiai.

(Dėl dipl. biol. A. Vaitkevičiaus straipsnio „Kaip turi būti daromos teisinės rašynos ekspertyzės").

Paduodamas „Teisės" 39 Nr. trumpą rašysenos analizės schemą, pažymėjau, kad ne tiek sunku rašyseną išanalizuoti, kiek rašysenos požymius teisingai įvertinti.

Nuo to, kaip bus įvertinti rašysenos požymiai, priklausys ir ekspertyzės išvada arba nuomonė. Dažnai mums - ekspertams pasitaiko tokių atsitikimų, kad, padarę rašysenos analizę, gauname lygiai panašumo ir skirtumo požymių. Jei skirtumo ir panašumo požymius tokiais atsitikimais lygiai vertintume, tai nebūtų galima prieiti kokią nors išvadą. Tuo kritišku momentu noromis nenoromis reikia atsižvelgti į rašysenos požymius ne kiekybės, bet kokybės atžvilgiu. Reikia požymius ver-

tinti: vienus laikyti svarbesniais, kitus mažiau svarbiais. Kitaip sakant, reikia įsigilinti, kurie rašysenos požymiai gali būti rašysenoje lengviau pakeičiami, kurie sunkiau. Čia jau mes pradedame rašysenos požymius klasifikuoti kokybės atžvilgiu į pirminius ir antrinius. Visi šie požymiai, kurie žmogaus valiai lengviau pasiduoda iškreipti, vadinami antriniais, kurie sunkiau — pirminiais.

Suskirsčius rašysenos požymius į pirminius ir antrinius, jau ekspertizėje visai kitaip analizė vyksta, negu mano duotoji schema rodo. Dažnai esti taip, kad, esant gana dideliam kiekiui antrinių požymių, nusveria mažesnis kiekis pirminių požymių. Todėl nėra ko kartais stebėtis ekspertize, kurioje, esant keliems panašumo ar skirtumo požymiams, ekspertas reiškia gana griežtą nuomonę ir visai neatsižvelgia į skirtumo ar panašumo priešingus požymius.

Aš savo pateiktoje schemoje padaviau kartu pirminius ir antrinius rašysenos požymius vien tam, kad būtų aiškesnis mūsų juristams bendras rašysenos ekspertizės vaizdas. Tačiau ta schema ekspertams jau turi būti kitokia. Požymiai turi būti suskirstyti į pirminius ir antrinius.

Tiek aną schemą, tiek ir šių požymių skirstymą nerašau aš pats iš savo galvos, bet remiuosi žymiausių grafologų ir rašysenos ekspertų nustatyta klasifikacija ir požymių vertinimu. Aš čia pasitenkinsiu trumpai nurodydamas, kurie yra svarbiausi pirminiai požymiai. Paduodamas pirminius požymius, nurodysiu, kur galima apie juos pasiskaityti ir giliau pažinti. Tie ekspertai ir juristai, kurie įsigilins į mano paduotus šaltinius, galės turėti visiškai aiškų vaizdą apie rašysenos požymių vertę ir kartu ekspertizės vertę.

Čia žemiau paduodu pirminius rašysenos požymius.

1. Rašysenos subrendimo laipsnis.

Rašysenos subrendimo laipsnis mums parodo žmogaus sugebėjimą rašyti. Sugebėjimas rašyti yra glaudžiai susijęs su žmogaus psichofiziniu pasiruošimu tam darbui. Gali puikiausiai įsivaizduoti rašomas raides, bet jei tavo ranka nesugebės įsivaizduojamo vaizdo parašyti popieriuje, tu būsi beraštis. Čia neužtenka įsivaizduoti, bet rašymo centrai, kurie yra smegenyse, turi būti suderinti su rankos judesiu, kuris realizuoja raidės vaizdą popieriuje. O tą psichofizinį judesį — rašyseną

netaip lengva žmogui sukurti. Tam reikia nemaža laiko (vyksta pamažu) ir energijos. Kaip sunku pramokti rašyti ir pasiekti aukštą raštingumo laipsnį, mes galime matyti iš pradedančių mokytis rašyti, su kokiu įtempimu jie tai daro. Kadangi aukštas raštingumo laipsnis yra gana sunkiai pasiekiamas, darant ekspertizes, jis turi, kaip rašysenos požymis, didelę reikšmę. Kartais užtenka tik vieno to požymio, ir galima pasakyti, ar tokio raštingumo laipsnio žmogus gali parašyti tam tikra rašysena ar ne. Šitą rašysenos požymį pripažįsta visi grafologai gana svarbiu ir plačiausiai jį nušviečia R. Sandekas savo „Eksperimentalinėje grafologijoje", tik jo visai nepripažįsta. A. Vaitkevičius, kuris sako, kad „negali būti kalbos apie rašysenos subrendimo laipsnį".

2. Rašysenos greitumo laipsnis.

Ypatingą reikšmę turi, tarp kitų pirminių rašysenos požymių, rašysenos greitumo laipsnis. Nė nuo vieno kito požymio tiek daug nepriklauso kiti rašysenos požymiai, kaip nuo greitumo. Todėl nieko stebėtino, jei R. Sandekas r. greitumo požymį dalina į visą eilę pirmininių ir antrinių greitumo laipsnio požymių, ir jo „Eksperimentalės grafologijos" didžiausią veikalo dalį (apie 70 pusl.) užima tas požymis. Jis eksperimento keliu mums puikiai yra parodęs (mikro fotogramomis ir filma), ką reiškia rašysenoje greitumas, ir jo išvedžiojimus, visi grafologai pripažįsta, tik A. Vaitkevičius sako, kad „rašymo greitumas, rašysenas lyginant, reikšmės neturi". Rašysenos greitumo laipsnis neišvengiamai veikia šiuos pirminius požymius: raidžių sujungimo laipsnį, raidžių formą ir konstrukciją, rašysenos puošnumą, raidžių sujungimo formą, raidžių brūkšnių storumą arba plunksnos spaudimą, raidžių palinkimo kampą, ir visą eilę antrinių požymių, kaip: ženklų dėjimą, raidžių elementų rašymą ir t. t. Rašysenos greitumo laipsnis turi ypatingą reikšmę ne tik ekspertui, bet ir tiems teismo organams, kurie paima rašysenos palyginamąją medžiagą — rašysenas. Jei aiškinamoji rašysena yra rašyta greitai, o paimta palyginamoji rašysena lėtai rašant, tai tokia palyginamoji rašysena turi labai mažą vertę, nes visada, lėtai rašydamas, žmogus savo rašyseną sugebės labiau iškreipti, kaip greitai rašydamas. Greitai rašydamas, kiekvienas rašo beveik mechaniškai natūraliai, o lėtai rašydamas, savo valios dėka, gali gana žy-

miai pakeisti rašyseną. Štai dėl ko tokią didelę reikšmę turi rašysenos ekspertizėje rašysenos greitumo laipsnis ir kodėl jį visi grafologai tiek daug vertina.

3. Raidžių forma ir konstrukcija.

Kiekviena raidė turi savo nustatytą formą, ir kiekvienas, kuris mokinosi raides parašyti, turi žinoti raidės formą ir jos parašymą arba konstruavimą. Tačiau čia yra vienas ypatingas reiškinys, kuris atsispindi kiekvieno žmogaus rašysenoje — tai raidžių formos ir konstrukcijos originalumas. Nors visi vaikai mokosi vienodas raides rašyti, bet jų raidės tiek savo forma, tiek sudarymo būdu viena nuo kitos skiriasi. O ypatingai ryškiai tas skirtumas pasireiškia, kaip vaikai ima greitai ir laisvai rašyti. Tada atsiranda pas kiekvieną vaiką savotiška raidžių forma ir konstrukcija. Tai parodo, kad yra žmoguje kaž kokia vidinė jėga, kuri nustato raidės formą ir konstrukciją. Ir kas svarbu, kad tų raidžių formas ir konstrukcijas ne taip lengvai gali žmogus pakeisti. Pvz., juk daug kas norėtų rašyti gražias raides, turėti gražų raštą, bet, nežiūrint didžiausių pastangų, jis to neįgyja, o kitas asmuo, visai nesistengdamas, labai gražias raides rašo. Kadangi raidžių forma ir konstrukcija daugiau ar mažiau kiekvienam žmogui yra originali, r. ekspertizėje šis požymis turi didelę reikšmę visiems ekspertams, tik A. Vaitkevičius sako, kad „rašysenas lyginant, visai nesvarbu raidžių forma“, o „terminas, konstrukcija“, rašyseną lyginant, visai netikslu vartoti“. Kadangi raidės nėra beformis kūnas ir visa rašysena susideda tik iš raidžių, apie tai gana rimtai kalba savo veikale „Experimentale Graphologie“ R. Sandekas.

4. Raidžių sujungimo forma.

Pagrindinės raidžių sujungimo formos yra šios; girlandinė, arkadinė, kampinė ir siūlinė. Bet iš minėtų pagrindinių formų dar yra sudaromos mišrios formos. Kiekvienas žmogus raidžių sujungimo formas pasirenka pagal savo dvasios ypatybes, ir tas požymis gana charakteringas asmens rašysenai. Tačiau šis požymis gali būti ne per sunkiausiai pakeičiamas, kada norime iškreipti savo rašyseną. Ypač į tai daro nemaža įtakos rašysenos greitumo laipsnis. Apie raidžių sujungimo

formą galima rasti kiekviename grafologijos veikale nemažą straipsnį.

5. Raidžių sujungimo laipsnis ir rašymo impulsas.

Raidžių sujungimo laipsnis yra labai susijęs su rašymo impulsu, todėl aš šiuos požymius ir jungiu kartu. R. Sandekas mano, kad raidžių sujungimo laipsnis yra greitumo laipsnio požymis, o L. Klagė mano, kad greitumo laipsnis yra visai savarankiškas požymis, todėl jis jį ir nagrinėja skyriumi. Tokios pat nuomonės laikosi ne tik L. Klage, bet ir N. Sylvus savo „Lehrbuch der Wissenschaftlichen Graphologie“ ir Mendelsonai „Der Mensch in der Handschrift“ ir kiti grafologai.

6. Rašysenos individualumo laipsnis.

Ne tiktai raidės yra rašomos kiekvieno žmogaus individualiai, bet ir visa rašysena turi individualumo laipsnį. Ir tas individualumas rašysenos pas kiekvieną žmogų turi tam tikrą laipsnį. Vieno žmogaus rašysena yra gana originali savotiška, nė kiek nepanaši į kito rašyseną, kito panašesnė į mokyklinę arba kaligrafinę rašyseną. Todėl šis požymis ir yra laipsniuojamas. Prof. A. Kangeris ir kiti grafologai mano, kad rašysenos individualumo laipsnis yra gana svarbus ekspertizėje, o dipl. biologas A. V. sako, kad „negali būti kalbos apie rašysenos individualumo laipsnį“.

7. Rašysenos didumas ir raidžių didumo santykiai.

„Teisės“ 39 Nr. nurodžiau, pasiremdamas R. M. Mayerio („Gerichtliche Schriftuntersuchung“) ir L. Klagės duomenimis, kad raidės turi tokius ir tokius absoliutinius dydžius ir kad raidės trijose zonose tarp savęs turi tokius santykius, o A. V. sako, kad „rašysenas lyginant yra klaidinga milimetrais matuoti raides“. Šitas raidžių didumo ir santykių žinojimas yra būtinas kiekvienam ekspertui, nes čia pasireiškia žmogaus asmens — rašysenos tam tikra individualumo charakteringa žymė. Ypatingai svarbu raidžių didumo santykiai.

8. Plunksnos ir plunksnakočio laikymas ir spaudimas.

Plunksnakočio laikymas ir plunksnos spaudimas yra labai vienas su kitu susiję. Plunksnakočio laikymas toliau nuo

plunksnos reikalauja didesnės spaudimo jėgos, kaip arčiau laikant. Plunksnos vienodas spaudimas daug greičiau vargina žmogų, kaip ritmingas plunksnos spaudimas. Todėl plunksnos ir plunksnakočio laikymas priklauso nuo žmogaus energijos ir jo įpratimo. Nors plunksną kiekvienas žmogus kitaip laiko, tačiau, tai darydamas, jis to nejaučia — automatiškai paima ir rašo. Plunksnakočio laikymas labai atsiliepia į raidžių zonas. Kurie laiko plunksnakotį arti plunksnos ir pirštus sulenkia pradėdami rašyti — tų automatiškai turi išeiti virš eilutės pusilgės raidės ilgesnės, kaip žem. eilutės pusilgės raidės. Ir atvirkščiai tiems, kurie laiko plunksnakotį toliau nuo plunksnos.

9. Rašysenos harmoningumas, laisvumas, gyvumas ir ritmingumas.

Šie požymiai reikšmingi ekspertizėje tais atvejais, kai ekspertui reikia nustatyti, ar rašysena turi dirbtinumo žymių ar yra natūralinė. Visi minėti požymiai gali daugiausia pasirodyti natūralinėje rašysenoje. Jei tų požymių nėra, tada reikia manyti, kad rašysena yra ne natūrali, bet dirbtinė. Į tai atkreipia savo dėmesį prof. A. Kangeris, L. Klagė ir R. Sandekas.

10. Pagražinta ir suprastinta rašysena.

Pagražinta rašysena yra tokia, kur pagrindiniai raidžių brūkšniai arba elementai turi daug šalutinių įvairių sraigių — spiralinių formų brūkšnių, kurie rašysenas puošia. Vieni žmonės mėgsta labai daug prirašinėti tokių nereikalingų rašto brūkšnių, o kiti visai be jų apsieina arba parašo tik pačius elementariausius raidės brūkšnius. Tokios rašysenos, kurios turi tik pačius elementariausius raidžių brūkšnius, vadinasi suprastintomis rašysenomis. Apie tai yra gana daug parašęs L. Klagė ir broliai Mendelsonai (Der Mensch und der Handschrift).

11. Raidžių horizontalinis ir vertikalinis išlaikymas rašto eilutėje.

Tas požymis daugiausia padeda ekspertui nustatyti, ar rašysena yra natūrali ar ne, ar ji rašyta įprastose sąlygose ar ne.

12. Erdvės suvokimas.

Erdvės suvokimo sąvoką ekspertai ir grafologai supranta kaip rašysenos išdėstymą popieriuje arba rašomame lauke. Čia turima galvoje ne tik raidžių erdvės užėmimas, bet ir žodžių, eilučių ir viso rašto. A. V. sako, kad toji sąvoka neatitinka rašysenos esmės, nes „raštas užima tam tikrą plotą, bet ne tūrį“. Šiandien jau nėra nė vieno grafologo ir rašysenos eksperto, kuris drįstų pasakyti, kad rašysena užima plotą, o ne tūrį. Tokio elementaraus dalyko, kad raidės yra ne plokščios, bet kubiniai kūnai, jau šiandien niekas neginčija, ir visi žino, kad raidės turi tris, o ne du matavimus. Todėl ekspertai ir grafologai, kalbėdami apie rašomąjį lauką, visada vartoja žodį erdvės suvokimas. Apie tai galima paskaityti R. M. Mayerio, Mendelsonų ir kitų veikaluose.

13. Eilutės formos ir kryptys.

Kokios yra eilutės formos, trumpai paminėjau savo ankstesniame straipsnyje, o čia tik tiek pasakysiu, kad šis rašto požymis nevisų grafologų skiriamas prie pirminių požymių, bet dažnai jis ekspertizės praktikoje turi didelę reikšmę, todėl aš jį palikau prie pirminių požymių. Apie šį požymį galima rasti beveik visuose grafologiniuose veikaluose parašyta.

14. Raidžių siaurumas ir platumas.

Siaurumas ir platumas matuojamas raide „n“. Jei raidė „n“ yra platesnė kaip aukštesnė rašysenoje, tai tokia rašysena laikoma ištęstų, plačių raidžių, jei raidė aukštesnė, kaip platesnė, tada skaitoma rašysena siaura. Pagal raidžių siaurumą ir suspaudimą rašysenos skirstomos į suspaustas ir išplėstas. Apie tai plačiau pasiskaityti galima pas L. Klagę ir kitus.

15. Raidžių palinkimo kampas.

Prie pirminio požymio yra skiriamas ir raidžių palinkimo kampas, bet šis požymis, norint pakeisti savo rašyseną, dažniausiai yra mėginamas. Raidžių palinkimo kampas lengvai pakeičiamas: tik reikia pasukti kiek popierių arba ranką, ir gaunamas visai kitas raidžių palinkimo kampas. Todėl šį požymį, ekspertizes darant, nereikia laikyti labai svarbiu.

Tai tiek šiuokart dėl pirminių rašysenos požymių.

Nurodydamas pirminius rašysenos požymius, citavau A. Vaitkevičiaus nuomonę, pareikštą Kr. Žurnale Nr. 20. Jei kas yra skaitęs ištisai jo straipsnį, tas, tur būt, nustebs ne tik dėl tokio spaudoje neįprasto tono, bet ir dėl jo nenusimanymo šioje srityje. Visas straipsnis parašytas, nepaminėjus nė vieno rašysenos žinovo vardo, nenurodžius šaltinių, nenagrinėjus mano nurodytų rašysenos požymių, bet visus iš karto atmetė ir savo autoritetu remdamosi „pasmerkė" mane, kaip klaidingą ekspertą.

———/———

M. J. Adomaitis.

Liudytojų priesaika arba iškilmingas pasižadėjimas teismo posėdžiuose.

Reikalas svarbus ir opus. Svarbus, nes didelė teismo darbo dalis su ja rišama; opus, nes yra susijęs su tikyba, ir vienoks ar kitoks jo traktavimas ir tarp tikinčiųjų bei netikinčiųjų atbalsį randa.

Nenorėčiau liesti kieno nors įsitikinimų. Norėčiau tik pasvarstyti, ar pasiekiama ta nauda, kurios iš priesaikos teismo darbe laukiama, ir ar be jos negalima būtų tų pačių rezultatų pasiekti.

Su priesaika glaudžiai susietas ir iškilmingas pasižadėjimas, kuris, bendra nuomone, vartojamas netikinčiųjų, nes šiems priesaika, kaip tikybinis aktas, esanti nepriimtina.

Neliesiu plačiau, kiek tokia pažiūra į priesaiką ir iškilmingą pasižadėjimą yra teisinga. Tačiau noriu pastebėti, kad tikintiesiems ir iškilmingas pasižadėjimas visiškai priimtinas. Kuo tikybai priešingas iškilmingas pasižadėjimas? Juk tikyba irgi tik teisybės reikalauja.

Kalbėdamas šioje vietoje trumpumo dėliai, visur minėsiu tik priesaiką. Tačiau primenu, kad visa, kas bus pasakyta apie priesaiką, lygiai taikoma ir iškilmingam pasižadėjimui, išskyrus, žinoma, tikybinę priesaikos pusę.

Priesaika vartojama kaip priemonė priversti liudytojus sakyti teisybę. Ar ji tai pasiekia? Ar be jos teisybė teisme nebūtų prieita?

Kiekviena apeiga turi reikšmės, sudaro įspūdį retai, iškilmingais momentais, vartojama. Bet kasdien vartojama, ar net keliolika kartų per dieną, ji netenka to įspūdžio, jai neteikiama tokios reikšmės, kokia jai pagal jos prasmę turėtų būti teikiama, ji tampa paprasta, kasdieniška, kaip ir visi kasdieniai reikalai.

Visa tai aš noriu pritaikyti teismuose atliekamiems priesaikos aktams. Kokį įspūdį jie gali daryti, 20—30 kartų kartojami per dieną. Kiekvienas teisininkas praktikas pasakys, kad jokio įspūdžio nedaro. Pats tas saikinimas atliekama mechaniškai, laikomas tik paprastu formalumu.

Kol teko stebėti tik teisėjo saikinamus liudytojus, kildavo mintis, kad, gal, dėl to priesaika įspūdžio nedaro, reikšmės jai neteikiama, kad tai atlieka pats teisėjas, ne dvasininkas, nes priesaika iš esmės yra religinis aktas.

Manydavau, kad priesaikai reikšmės neteikiama kartais ir dėl to, kad teisėjas ir liudytojas yra ne vienos tikybos. Buvo man tekę girdėti, kad kaimiečiai krikščionys piktinosi saikinami žydo teisėjo Kryžium ir šv. Evangelija, t. y., tuo, kuo jis pats netikįs. Panašiai, gal, yra — manydavau — ir su žydais liudytojais, saikinamais krikščionių.

Tačiau pasitaikė proga stebėti ir dvasininko saikinamus liudytojus.

Pirmą dieną įspūdis buvo. Bet, matyti, ne dėl esmės, o dėl to, kad nauja. Kitą dieną įspūdis jau mažesnis, trečią dar mažesnis, o toliau jau vėl virto paprastu formalumu, neišvengiamu kiekvienos bylos atributu.

Jeigu taip, tai susidariusią padėtį verta pasvarstyti. Toliau taip palikti nėra prasmės. Tai būtų tik paprastas laiko gaišinimas, ko šiais skubėjimo laikais reikia vengti.

Reikia visa racionalizuoti, kad būtų galima trumpiausiu laiku pasiekti geriausių rezultatų. Priemonės tiesai surasti turi būti tokios, kad jos skatintų tiesą sakyti. O visa tai, kas neskatina, kam žmogus reikšmės neteikia, kaip nereikalinga, turi būti pašalinta.

Kokia iš šio išeitis?

Viena ir labai paprasta: priesaikos aktus visai iš teismų proceso išbraukti. Baud. Stat. 158 str. pakeisti, skiriant už melagingus parodymus teisme tas pačias bausmes, kurios dabar nustatytos prisiekusiems. Įvairios giminystės, svainystės ir ki-

tokios priežastys, dėl kurių dabar galima liudytoją nuo priesaikos nušalinti, galėtų palikti tik bausmę lengvinančiomis aplinkybėmis.

Aš nekalbu prieš priesaiką, kaip tokią. Tikinčiam žmogui ji turi reikšmės. Bet bausti už jos sulaužymą ne valstybinio teismo dalykas.

Priesaika yra tikybinis aktas, tad ir jos sulaužymai paliktini bausti religijai, kaip paliekama bausti ir už kitų religinių aktų nepildymą, pvz., nėjimą išpažinties ar neklausymą mišių šventą dieną. Valstybės įstatymais baustina turėtų būti tik už melavimą.

Taip sprendžiant klausimą, skirtumas tarp melavimo prisiekus ir neprisiekus nyksta. Visur yra melavimas ir, kaip toks, visur jis turi būti baudžiamas vienodai.

Dabar, už melavimą prisiekus baudžiant skaudžiau, išeina, kad baudžiama ne tik už melavimą, bet ir už priesaikos — tikybinio akto — sulaužymą.

To neturėtų būti. Bažnyčia tegul bažnyčioje moko, tegul įtikina, kad reikia tiesą sakyti. Ir to užteks. Toks žmogus ir be priesaikos teisybę pasakys.

Kuo prisaikintas žmogus prigrasomas: didesne bausme ar pomirtiniu gyvenimu?

Bet didesnę bausmę galima ir įstatymais nustatyti, o dėl pomirtinio gyvenimo nevienas „rizikuoja". Teko girdėti balsų, labiau vertinančių iškilmingą pasižadėjimą, nes čia paliečiama žmogaus garbė, išlaikymas duoto žodžio...

Reikia pasitikėti žmonėmis, o su neteisybe kovoti valstybinėmis priemonėmis, nesišaukiant religijos. Sąžiningas pasakys teisybę, ir neprisaikintas, o nesąžiningo ir priesaika nesulaikys.

Sąžiningam reikalavimas priesaikos — tiesiog įžeidimas. Tai pareiškimas nepasitikėjimo. Tarsi, neprisaikintas, jis jau meluos; tarsi, jis nesupranta reikalo svarbumo; nesupranta, kad teisme, kur sprendžiamas žmonių likimas, reikia sakyti tiesa.

Eina žmogus, ir tam žmogui turi būti reiškiamas pasitikėjimas. O jo sąmoningi žingsniai tiesai iškreipti ir teismui suklaidinti valstybinėmis priemonėmis turi būti sudrausti.

Šiais humanizmo laikais, kada vis aukštyn keliamas žmogus, priesaikos nereikalavimas būtų dar vienas to žmogaus pa-

kėlimas. Būtų jam pareikštas pasitikėjimas, kad jis sakys teisybę ir be jokių sakramentalinių žodžių, be jokios deklaracijos.

Ar, pašalinus priesaiką, būtų sunkesnė kova su neteisybe? Manau, ne. Tikintieji, krikščionys ir žydai, dekaloge ir taip turi įsakymą „Nemeluok". Tad, meluodami, jie ir be priesaikos nusikalsta savo religijai. Kitaip sakant, jie, ir neprisaikinti, religijos yra verčiami sakyti teisybę. O priesaika tik tikintiesiems yra taikoma.

Iškilmingas pasižadėjimas yra nieko daugiau, kaip garbės žodis. Kaip toks, jis yra grynai deklaratyvinio pobūdžio, ir be jo visiškai galima apsieiti.

O kiek laiko būtų sutaupyta! Juk kiekvienai priesaikai sugaištama po kelias minutes. Paėmus posėdyje 20 su viršum bylų, jau gausim valandą su viršum. Per tą laiką galima būtų išspręsti viršaus kelias bylas.

Visi šitie sumetimai yra už tai, kad procesą reikia prastinti, išleidžiant tiek priesaiką, tiek iškilmingą pasižadėjimą.

———/———

Dr. G. Rutenbergas.

Skandinavų valstybių vedybinė teisė.

Mums įdomu pažinti skandinavų valstybių vedybinę teisę, nes tas valstybes, t. y. Daniją, Švediją, Norvegiją, Suomiją, Islandiją, jungia specialiai sudarytos vad. šiaurės valstybių tarpusavio konvencijos šeimos teisės reikalais, nes su tomis valstybėmis turime glaudžius kultūrinius ir ekonominius ryšius.

Baltijos trijų Santarvės narių valstybėms, einančioms palaipsniui prie teisinio bendradarbiavimo sustiprinimo, tokia konvencija galėtų būti pavyzdžiu. 1931 m. vasario 10 d. Stokholme sudarytomis konvencijomis, visi vienos tų valstybių teismo sprendimai vedybų reikalais, t. y. dėl vedybų perskyrimo, vedybų neįvykimo pripažinimo, sutuoktinių turto santykių ir išlaikymo prievolės ir t. t., pripažįstami kitoje valstybėje be jokios atskiros procedūros. Tam nereikia net paduoti prašymo ir atlikti formalinę procedūrą. Toji pat tvarka yra numatyta panašiose konvencijose, sudarytose Lietuvos su Latvija ir Estija arba anksčiau su Čekoslovakija dėl teisminių sprendimų

pripažinimo ir jų vykdymo. Tuo būdu savitarpis vienos valstybės, konvencijos signatarės, teismo sprendimo pripažinimas ir vykdymas kitos valstybės teritorijoje nereikalauja jokių formalybių, nebent tik paliudyto sprendimo vertimo į kalbą tos valstybės, kur jis turėtų būti pripažintas ar vykdomas.

1. Danijos vedybų ir persiskyrimo teisės klausimai.

Danų vedybų teisė paskiausiu laiku pergyveno visą eilę kodifikacijos mėginimų. Tenka visų pirma pažymėti: 1) 1922 birželio 30 d. įstatymą vedybų ir jų perskyrimų reikalu, 1925 m. kovo 18 d. to įstatymo pakeitimus; 3) 1925.III.18 d. įstatymą apie vedybų pasekmes; 4) 1926.IV.20 d. įstatymą dėl sutuoktinių įpėdinystės teisių ir turto santykių bendrumo.

1922.VI.30 d. įstatymams apie vedybas ir persiskyrimus, bendrais bruožais, atitinka švedų 1915.XI.12 ir norvegų 1918. V.31 įstatymus šioje srityje.

a) Susižiedavimas ir vedybos.

Pagal Danijos 1734 įstatymą sužieduotinis turėjo teisę kelti bylą antram, atsisakiusiam tuoktis sužieduotiniui, reikalaudamas vesti. 1922.VI.30 d. įstatymas tą sužieduotinio teisę panaikino. Taip pat panaikinta netesėjimo bauda tuo atveju, jei antroji šalis atsisakytų susižiedavusį vesti. Tačiau, jei vedybos neįvyko dėl vienos šalies kaltės, tai kaltoji šalis turi atlyginti nekaltai šaliai nuostolius, kuriuos ji turėjo ryšium su padarytais žygiais ir turto disponavimu, belaukdama vedybų. Jei sužieduotinė pastojo ir sužieduotinis, vis dėlto, atsisakė vesti, tai jis turi atlyginti visus dėl jos padėties ir aplinkybių pasikeitimo kilusius nuostolius.

Ieškiniai iš susižiedavimo gali būti keliami per vienerius metus nuo susižiedavimo panaikinimo. Tačiau nuostolių atlyginimo reikalavimas negali būti keliamas, jei susižiedavusiam nepilnamečiui arba paskelbtam nepilnamečiu reikėjo gauti sutikimą vedyboms ir to sutikimo nebuvo ir taip pat tuo atveju, jei sužieduotinis, turėjęs su sužieduotine lytinius santykius, dar nebuvo pilnametis (21 metų amžiaus).

Pagal naująjį 1922 m. vedybų įstatymą vesti arba ištekėti gali danų piliečiai, vyriškiai, sukakę 21 metus, moterys — 18

metų. Iki įmetėjimo vedyboms atlikti reikia tėvų ar jų teisėtų globėjų sutikimo. Jei vienas tėvų yra miręs, arba psichiškai nesveikas, arba kitoms svarbioms aplinkybėms esant, pakanka vieno tėvų sutikimo. Pilnametis, kuris yra paskelbtas nepilnamečiu (entmuendigt), norėdamas vesti, turi turėti savo globėjo sutikimą. Jei tėvas ar globėjas be rimto pagrindo atsisakytų duoti sutikimą, klausimas sprendžiamas atitinkamų savivaldybės organų.

Danų 1922 m. įstatymas numato šitokias svarbiausias vedyboms kliūtis. Neturi teisės vesti psichiškai nesveiki — (aukščiausiu laipsniu) ir sergantieji užkrečiamomis lyties ligomis ir epileptikai; bet vedybos leidžiamos, jei antroji šalis apie tai žino ir jei gydytojas apie ligos pasekmes ją buvo įspėjęs.

Toliau, kliūtimi vedyboms laikoma ankstesniųjų vedybų pasilikimas galioje, artimoji giminystė. Moterims našlėms leidžiama ištekėti, tik 10 mėnesių laikotarpiui išėjus. Našlys ar našlė gali vesti, kai bus sutvarkyti arba bent pradėta tvarkyti įpėdinystės reikalai, kilusieji ryšium su pirmojo sutuoktinio mirtimi. Moterystės neištikimumo atveju, kaltajam persiskyrimu sutuoktiniui gali būti uždėta prievolė tam tikrą laiką, bet ne ilgiau kaip 2 metų, nevesti. Pagaliau, draudžiama vesti be šelpimo bendruomenės sutikimo vyriškiui, kuris nuolat yra šelpiamas.

b) Vedybų teisena.

Visų pirma, nustatoma užsakai, kurie turi būti padaryti arba sužieduotinės gyvenimo vietoje, arba susižiedavusių pasirinkimu pas vietinį dvasininką, o dėl civiliniu būdu atliekamų vedybų — teismo įstaigoje. Jei sužieduotinė Danijoj neturi nuolatinės gyv. vietos, užsakai atliekami sužieduotinio ar sužieduotinės gyv. vietoje. Prieš atliekant užsakus, turi būti pristatyta įrodymų, kad nėra įstatymo numatytų kliūčių vedyboms. Nutarimas dėl užsakų gali būti skundžiamas teismui, kurio sprendimas šiuo reikalu yra galutinis. Jei nėra kliūčių vedyboms ir užsakai jau atlikti, atitinkama įstaiga turi išduoti susižiedavusiems pažymėjimą, kurį, reikalui esant, gali pateikti ir kitam užrašų skyriaus valdininkui vedybų atlikimo reikalu. Vesti galima tik nuo užsakų praėjus 2 savaitėms, bet nedaugiau kaip 3 mėnesiams. Nuo užsakų atlikimo galima atleisti

tam tikrais įstatymo numatytais atvejais, pvz., sužieduotiniams susirgus, pavojui jų gyvybei gręsiant ir kt.

Susižiedavusieji visuomet gali pareikalauti civilinių vedybų net ir tuo atveju, kai bažnytinėms vedyboms nėra kliūčių. Civilinės vedybos gali būti palaimintos ir bažnyčios.

Civilinės vedybos atliekamos Kopenhagoje magistrato, kituose miestuose — burmistro, kitur — savivaldybių arba tam reikalui paskirtų ar išrinktų asmenų.

Susižiedavusieji gali reikalauti bažnytinių vedybų tuo atveju, kai abidvi šalys priklauso tai pačiai bažnyčios bendruomenei. Dvasininkas gali atsisakyti atlikti vedybas, jei vienas arba abudu susižiedavusieji yra persiskyrę. Vedybų atlikimas įvyksta abiejų susižiedavusiųjų akivaizdoje, esant, mažiausia, 2 liudytojams. Po to kai jie atsakys teigiamai į dvasininko ar metrikacijos valdininko klausimą dėl sutikimo vesti, dvasininkas ar atitinkamos įstaigos valdininkas juos skelbia sutuoktiniais. Jei šios taisyklės nebuvo griežtai išlaikytos, vedybos iš pat pradžių laikomos neįvykusiomis. Tačiau, jei neesminės taisyklės nebuvo išlaikytos, pvz., nebuvo liudytojų arba užsakai nebuvo tinkamu būdu atlikti, vedybos laikomos teisėtomis. Vadinasi, danų įstatymai formalybėms neteikia tokios reikšmės, kaip kitų šalių įstatymai (pvz., vokiečių). Esant fakultatyvinei vedybų sistemai, griežti formaliniai reikalavimai neigiamai atsilieptų į vieną šių sistemų. Net nesilaikymas nuostatų dėl vedybų registracijos (bažnytinės vedybos turi būti įtrauktos į bažnytines knygas, o civilinės surašomos į tam tikrą protokolą) neatsiliepia į vedybų teisėtumą. Šiuos trūkumus galima pašalinti. Bet vedybos laikomos iš pat pradžių teisėtomis, ir jas galima naikinti tik teismo keliu.

c) Sutuoktinių turto santykiai.

Danijos 1925 m. įstatymas uždeda lygias pareigas ir suteikia tas pačias teises tiek vyrui, tiek žmonai. Ši lygybė paliečia sutuoktinių gyv. vietos pasirinkimo teisę. Dėl išlaikymo prievolės, naujasis danų įstatymas vienodai traktuoja vyrą ir žmoną.

Tuo būdu, danų nuostatai šiuo reikalu atitinka mūsų 1922 m. novelą (X t. 1 d. 106^1 ir 106^2 ir atitinkamai pakeistus Nap. Kodekso nuostatus). Išlaikymo dydžiui nustatyti, sutuoktiniai turi vienas kitam duoti reikalaujamas informacijas apie savo

materialinę padėtį. Tiek vyras, tiek žmona turi prisidėti atitinkamai savo ir savo sutuoktinio turtu prie bendrų išlaidų šeimai išlaikyti ir net visai jas apmokėti, jeigu sutuoktinis beturtis ir negali užsidirbti.

Sprendžiant išlaikymo prievolės klausimą, atsižiūrima, kas yra kaltas persiskyrimu, arba atskiru sutuoktinių gyvenimu. Bendru principu, išlaikymo prievolė uždedama kaltajai šaliai. Tačiau, jei kaltasis sutuoktinis, kaipo ligotas, nesugeba uždirbti arba esant kitoms aplinkybėms, išlaikymo prievolė uždedama ir nekaltam dėl vedybų gyvenimo suirimo sutuoktiniui. Pasikeitus materialinei padėčiai, teismas visuomet gali išlaikymo prievolės reikalą kitaip išspręsti, arba jo dydį pakeisti, nepaisydamas, kaip patys sutuoktiniai tarp savęs šiuo klausimu buvo susitarę.

Kaip suomių įstatymais, Danijos pokariniais įstatymais, sutuoktiniai gali savarankiškai disponuoti savo turtu. Kiekvienas jų atsako tik už savo skolas. Nors turto bendrumas, kaip bendras sutuoktinių turto santykių dėsnis, 1925.III.18 įstatymu, yra palikęs galioje, tačiau tas turto bendrumas gali kilti aikštėn, tik įvykus persiskyrimui, arba visiškam turto santykių atskyrimui. Šiaip, esant normaliam sutuoktinių vedybiniam gyvenimui, abidvi šalys turi lygias teises dėl turto valdymo, nežiūrint, kuris sutuoktinių tą turtą įnešė ar įgijo, prieš ar po vedybų.

Sutuoktinio turto valdymas turi būti pagrįstas bona fide principu. Nusižengus šiam dėsniui, sutuoktinių ar jų vaikų interesams apsaugoti galima kreiptis į teismą. Kilus ginčui dėl bendro turto valdymo, kiekvienas sutuoktinis gali prašyti teismą nustatyti tarp jųjų turto santykius pagal turto atskyrimo sistemą. Ypatingai jei vienas jų buvo paskelbtas neišsimokančiu skolininku.

Vedybų sutartimis, danų 1925.III.18 įstatymu, sutuoktiniai gali savo turto santykius įvairiais būdais tvarkyti. Tačiau, trečiųjų asmenų ir kreditorių interesams apsaugoti, yra numatyti tam tikri tą sutarties laisvę varžą nuostatai. Šiuo atžvilgiu danų įstatymuose randame nemaža nuostatų, paimtų iš vokiečių B. G. B.

Dėl vaikų padėties, danų įstatymu, visų pirma, nustatyta, kad iš vedybų gimusieji vaikai laikomi teisėtais ir jie įgyja tėvo pavardę, jei net vėliau tos vedybos pripažįstamos neįvy-

kusios. Vaikas, gimęs iš nevedusių, jei jo tėvai vėliau susivestų, laikomas teisėtu vaiku, ir jokio įteisinimo tam nereikia.

Vaikų išlaikymo prievolė tenka tiek vyrui, tiek žmonai. Ši prievolė, tačiau, turi galios, tik kol vaikui sukaks 18 metų amžiaus, nebent duktė anksčiau ištekės. Tuo atveju, jei vaikas pats uždirba arba turi kitokių pajamų, tėvai turi teisę tas pajamas panaudoti atitinkamu būdu vaikui išlaikyti. Tačiau tėvai neturi teisės naudotis vaiko turtu.

1922.VI.30 danų įstatymu, tėvas laikomas prigimtiniu vaiko globėju. Tėvui mirus arba atėmus iš jo globos teisę, motinai tenka globa. Mažamečiams, neturintiems teisėtų globėjų, globą gali paskirti teismas. Tėvų valdžia vaikams vienodai gali disponuoti tiek tėvas, tiek motina. Šita valdžia trunka, kol vaikams sukaks 18 metai, jei jie nesusives. Danų įstatymas, tačiau, skirtingai apibrėžia tėvų ir globos valdžios vaikams sąvoką. Kai tėvų valdžia yra visapusiška, t. y., turi pasireikšti tuo, kad tėvai turi visais atžvilgiais rūpintis savo nepilnamečių vaikų likimu tiek materialiniu, tiek moraliniu atžvilgiu, globėjams tenka, daugiausia, materialinė rūpinimosi pusė. Vadinasi, globėjai turi valdyti savo globojamųjų turtą ir jiems atstovauti visuose turtinio pobūdžio reikaluose.

d) Vedybų neteisėtumas ir jų perskyrimas.

Danijos 1922 birželio 30 d. vedybų įstatymas žino du būdus vedybų neteisėtumui pripažinti: 1) vedybų nebuvimas; 2) vedybų teisėtumo ginčijimas. Pirmuoju atveju reikia konstatuoti, kad vedybos atliktos nekompetentingo dvasininko arba civilinės įstaigos valdininko. Tokios vedybos laikomos neįvykusiomis. Jei buvo prasižengta kitokiems vedybų atlikimo reikalavimams, galima tik ginčyti vedybų teisėtumą. Tokiu atveju, jei teismas tą neteisėtumą pripažino, vedybos laikomos neteisėtomis, tik teismo sprendimui įsiteisėjus. Tas skirtumas turi didelę svarbą sutuoktinių ar jų įpėdinių turto santykiams arba vedybų turtinėms pasekmėms.

Vedybų teisėtumą galima ginčyti šiais atvejais: 1) bigamija; 2) giminystės laipsnių nuostatų peržengimas; 3) sutuoktinio psichinė ar dvasinė liga, jei ši pasireiškė dar prieš vedybas; 4) dvasios silpnumas, galįs atsiliepti į sutuoktinio veiksmingumą; 5) susituokimas per klaidą su kitu žmogumi; 6) sutuoktinio venerinė liga, epileptika ar impotencija, įgytos prieš

vedybas; 7) tyčia suklaidinimas dėl antrojo sutuoktinio asmens savybių, turto padėties ir kitų aplinkybių (pvz., paaiškėjo, kad žmona buvo prostitutė, kurią aplinkybę paslėpė nuo savo būsimojo vyro); 8) prievarta sudarytos vedybos.

Byla dėl vedybų teisėtumo gali būti iškelta, vėliausia, per 6 mėnesius nuo sužinojimo aplinkybės, sudarančios pagrindą ginčyti vedybų teisėtumui.

Danų įstatymai žino dvi vedybų išardymo rūšis: 1) galutinis perskyrimas ir 2) atskyrimas nuo stalo ir lovos (Separation).

Byla dėl separacijos gali būti keliama abiejų sutuoktinių sutikimais. Jei tokio sutikimo nėra, vienas sutuoktinių gali reikalauti separacijos, jei antrasis: a) sunkiai pažeidė savo išlaikymo prievoles kito sutuoktinio ar vaikų atžvilgiu; b) tyčia nusižengė einančioms iš santuokos pareigoms; c) girtauja; d) palaidai gyvena; e) aplamai, esant vedybų gyvenimo suirimui. Pirmais keturiais atvejais, separacija gali būti neduota, jei pasirodys, kad skundėjas pats savo elgesiu prisidėjo suardyti šeiminį gyvenimą.

Toliau, skundėjas gali prašyti duoti jam, vietoj galutinio perskyrimo, separaciją visais tais atvejais ir pagrindais, kuriais leidžiama skirtis.

Galutinis perskyrimas, tiek pagal danų, tiek pagal kitų skandinavų valstybių įstatymus leidžiamas, kaip ir separacija abiejų sutuoktinių sutikimu. Šiuo atveju galutinis perskyrimas leidžiamas, praslinkus 1½ metų nuo separacijos. Tačiau, jei separacija įvyko, tik vienam sutuoktiniui prašant, turi praeiti 2½ metų, ligi bus suteiktas galutinis perskyrimas. Per tokį laikotarpį, žinoma, gali paaiškėti, ar sutuoktinių vedybų gyvenimas tikrai yra taip suįręs, kad nėra vilties ir galimumo jį atstatyti. Sutuoktiniams gyvenant skyrium, be separacijos, iškelti bylą dėl šio pagrindo reikia 4 metus atskirai gyventi. Danų įstatymas nurodo 8 persiskyrimo pagrindus:

1) Antrojo sutuoktinio pametimas iš blogos valios 2 metų laikotarpyje; 2) sutuoktinio dingimas, jei praslinko 3 metai nuo paskutinio pranešimo apie dingusį; 3) bigamija; 4) neištikimumas moterystei ir priešgamtinis lytinis gyvenimas (homoseksualizmas, sodomija ir kt.). Tačiau, jei antrasis sutuoktinis prisidėjo prie tokio elgesio arba tam neprieštaravo, reikalavimas šiuo pagrindu perskirti gali būti atmestas; 5) lyties

liga užkrečiamoje stadijoje, jei jis žinojo ta liga sergąs, ir tuokdamasis pastatė antrąjį sutuoktinį į apkrėtimo pavojų; 6) pasikėsinimas prieš kito sutuoktinio gyvybę, arba sunkus nepadorus su juo pasielgimas; 7) nuteisimas už negarbingus veiksmus laisvės atėmimu 2 metams, nebent pirmasis prie tų baudž. veiksmų prisidėjo arba su jais sutiko; 8) nepagydoma ilgiau 3 metų laiko dvasinė liga tokio laipsnio, kad tęsti vedybų gyvenimą dėl to neįmanoma.

Pirmuoju, antruoju ir trečiuoju atveju, perskyrimo bylai iškelti nėra nustatyta jokių terminų. Likusiais šešiais atvejais, bylai iškelti yra nustatyta tam tikri terminai. Pvz., keliant bylą bigamijos, dėl neištikimumo moterystei yra numatyti 6 mėnesių terminai nuo sužinojimo, bet nevėliau kaip 2 metai po šių veiksmų; dėl pasikėsinimo prieš sutuoktinio gyvybę arba dėl nepadoraus elgesio su juo byla gali būti keliama per 6 mėn. nuo sužinojimo arba, vėliausia, per 3 metus nuo tų veiksmų atlikimo. Toks pats terminas yra nustatytas dėl nubaudimo už nusikalstamą darbą. Pagaliau 6 mėnesių terminas yra numatytas dėl užkrečiamos lytinės ligos.

Paliečiant atskyrimo ar persiskyrimo teisines pasekmes, tenka pažymėti, kad buv. sutuoktiniams vėl leidžiama susituokti. Tačiau, jei žmona būtų pripažinta kalta persiskyrimu, jai gali būti uždrausta toliau naudotis vyro pavarde. Dėl sunkaus nusižengimo vedybiniam gyvenimui, gali būti uždėta prievolė išmokėti nukentėjusiam sutuoktiniui atlyginimą. Atlyginimo didumą nustato teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes. Atlyginimo reikalavimas skyrium nuo persiskyrimo bylos negali būti svarstomas. Pagal danų įstatymą, sprendžiant bylą dėl atskyrimo ar persiskyrimo, kartu turi būti išspręstas ir sutuoktinio išlaikymo klausimas, kai pagal kitų valstybių įstatymus tas klausimas turi būti keliamas skyrium nuo perskyrimo bylos.

Toks vienoje byloje sujungimas ieškinio dėl persiskyrimo ir ieškinio dėl alimentų turi, be abejo, ir teigiamų pusių. Dažnai būna, kad sutuoktinis nori nusikratyti antruoju dėl grynai materialinių sumetimų, keldamas bylą tokiu pagrindu, kuris, šiaip, nesudarytų rimtos priežasties reikalauti perskyrimo. Jei perskyrimo byloje kartu bus iškeltas išlaikymo reikalavimas, vargiai taip lengvai išsispręs perskyrimo dalykas. Antra vertus, ne dėl savo kaltės perskirtas sutuoktinis tuo pačiu teismo

sprendimu greičiau bus medžiagiškai aprūpintas. Pagaliau, persiskyrimo byloje nustatytos aplinkybės turi reikšmės sprendžiant alimentų klausimus.

Danų naujuoju vedybų įstatymu, sutuoktiniai gali net savo noru susitarti tiek dėl turto padalinimo, tiek dėl išlaikymo reikalų, dar prieš persiskyrimo bylą iškeliant. Tačiau, išeidamas iš teisingumo dėsnio, teismas gali tokius susitarimus pakeisti ir net panaikinti, jei iš visų bylos aplinkybių paaiškėtų, kad toks susitarimas vienam sutuoktiniui buvo primestas arba išspaustas pasinaudojant jo padėtimi. Tokiais atvejais, nesutinkąs su susitarimu sutuoktinis gali tą klausimą iškelti perskyrimo byloje, arba, jei perskyrimas taip pat įvyko šalių susitarimu, tai nevėliau kaip per vienerius metus nuo įvykusio perskyrimo. Dėl vaikų danų įstatymai leidžia laisvai susitarti, katram tėvų turi pasilikti vaikai ir kas vaikų turi būti vieno ar kito sutuoktinio auklėjamas, tiek ir vaikų išlaikymo reikalu. Bet ir šie susitarimai gali būti teismo pakeičiami, arba naikinami. Sprendžiant šį klausimą, atsižvelgiama pirmoje eilėje į vaikų gerovę ir jų interesus. Bet spręsdamas, katram sutuoktinių turi palikti vaikai, arba spręsdamas vaikų išlaikymo klausimus, teismas gali atsižvelgti, dėl kieno kaltės įvyko persiskyrimas.

e) Svetimų piliečių jurisdikcija vedybų reikalais.

Pagal danų novelas prie Civ. teis. įst. 448 str., svetimšalių vedybų reikalais bylą galima iškelti Danijos teisme, jei atsakovas gyvena bylos iškėlimo metu Danijoje, arba jei abudu sutuoktiniai yra danų piliečiai, arba bent paskutinė jų pilietybė buvo danų. Taip pat leidžiama kelti bylą danų teisme, jei atsakovo paskutinė gyv. vieta buvo Danijoje, bet jis tyčiai pametė kitą sutuoktinį, arba pakeitė savo gyv. vietą, iškilus persiskyrimo pagrindui.

Pagaliau, galima kelti bylą danų teisme, jei ieškovas bylos iškėlimo metu gyvena Danijoje ir yra danų pilietis, kai atsakovo gyv. vieta nežinoma. Bylą dėl vedybų ginčijimo arba vedybų fakto nustatymo visokiu atveju galima kelti Danijos teisme, jei vienas sutuoktinis, susituokdamas, buvo danų pilietis. Liečiantieji jurisdikcijos klausimą vedybų reikalais nuostatai, gali būti konvencijų tiksliau nustatyti ar pakeisti.

Tačiau visai kitokie nuostatai šioje srityje taikomi, jei abudu sutuoktiniai yra vienos skandinavų valstybės piliečiai. Pagal šeimos reikalais sutuoktinių konvenciją, visoms šioms valstybėms yra privalomi nuostatai, kuriais byla dėl atsiskyrimo, persiskyrimo, vedybų ginčijimo keliama teisme tos valstybės, kurioje abudu sutuoktiniai gyveno; jei jie gyveno įvairiose valstybėse, tai teisme tos valstybės, kur jie turėjo savo paskutinę gyv. vietą. Išimtiniais atsitikimais leidžiama persiskirti ir toje valstybėje, kur gyveno bent vienas sutuoktinių.

Aplamai, pagal Danijos įstatymus bylų priklausomybė nustatoma pagal apskųstojo gyv. vietą. Jei jis iš Danijos išvyko, ir jo gyv. vieta nėra žinoma, tai byla priklauso jo paskutinės gyv. vietos, arba skundėjo gyv. vietos teismui ir, pagaliau, Teisingumo Ministerijos nurodytam teismui. Kitais klausimais taikomi bendrieji civilinio proceso nuostatai su kai kuriomis išimtimis. Visų pirma, nustatomas vad. susitaikimo bandymas, kuris daromas prieš sprendžiant bylą iš esmės. Teismas įpareigoja sutuoktinius asmeniškai atvykti. Tik nepavykus sutaikinti, teismas gali imtis bylą spręsti. Tas nuostatas netaikomas, jei vienas sutuoktinių negyvena Danijoje.

Prokuroro dalyvavimas vedybų bylose būtinas. Jam pavesta rūpintis visuomenės interesais dėl šeimos išlaikymo, ir tam jis gali savarankiškai rinkti ir pristatyti įrodymus teismui.

Teismas nėra suvaržytas šalių iniciatyva ir turi padaryti visus žygius teisingumui išaiškinti. Tam tikslui šalys gali būti net tardomos, ir, esant reikalui, joms gali būti paskirtas gynėjas. Vienu žodžiu, vedybų procesas daugeliu atžvilgių yra prilygintas baudž. procesui. Teismas gali imtis laikino pobūdžio priemonių iki galutinio bylos išsprendimo tiek dėl šeimos reikalų sutvarkymo, tiek dėl turto santykių, tiek dėl vaikų likimo.

f) Užsienių teismų sprendimų pripažinimas.

Dėl teismo sprendimų, padarytų valstybėse, nepriklausančiose prie vad. šiaurės valstybių konvencijos signatarų, suomių įstatymų atitinkamais nuostatais, laikomasi lex domicilli principo, t. y., persiskyrimo sprendimai pripažįstami, jei jie sudaryti pagal sutuoktinių nuolatinės gyv. vietos įstatymus. Kai perskiriamos vedybos svetimšalių, kurie tuo laiku gyveno kitoje valstybėje, bet nėra jos piliečiai, tai Danijoje tokie perskyrimai

pripažįstami, jei tėvynės įstatymais tas persiskyrimas būtų leistinas.

g) Privatinės tarptautinės teisės nuostatai vedybų teisės srityje.

Specialių įstatymų šiuo reikalu Danijoje nėra. Galima vadovautis tik teismų ir administracijos organų praktika dėl tų dalykų.

Sprendžiant privatinės tarptautinės teisės klausimus vedybų reikalais, priešingai daugelio valstybių Europos žemyne nusistatymui, Danijoje yra vad. domicilliumo dėsnis (lex fori celebrationis). Vadinasi, sprendžiant šiuos klausimus vadovaujamasi ne lex patriae, sutuoktinių tėvynės įstatymais, bet lex domicilli, t. y., jų gyv. vietų įstatymais. Šia proga tenka pažymėti, kad tas klausimas buvo iškeltas pirmajame Baltijos valstybių teisininkų kongrese Kaune. Priimtuose kongreso rezoliucijose buvo išreikštas pageidavimas: 1) kad Baltijos valstybės turėtų apsvarstyti prisidėjimą prie konvencijų, kurias yra išdirbusios tarptautinės organizacijos teisei suvienodinti; 2) kad Baltijos valstybės turėtų apsvarstyti kolizinės teisės normų parengimo klausimą.

Tuo tarpu 1902—1905 m. Hagos konvencijose vedybų materialinės teisės srityje turi būti atsižvelgta į kiekvieno vedančiųjų lex patriae. Vedybų formalinės teisės normų srityje taikomas, su tam tikromis išimtimis, lex patriae, lex loci celebrationis, t. y., vietos vedybų įstatymai. Pagaliau, procedūros klausimais ir diplomatinių vedybų reikalu atsižvelgiama tiek į lex patriae, tiek į lex loci reikalavimus.

Taigi į Hagos konvencijų pagrindą, su kaikuriomis išimtimis, yra padėtas lex patriae dėsnio taikymo pirmenybės principas. Šių konvencijų lex loci taikymas tik tiek teleidžiamas, kiek jam netenka susidurti su lex patriae taikymo griežtu reikalavimu ir net tais atskirais atvejais, kai „locus regit actum" taikymas prie konvencijų prisidėjusioms valstybėms yra privalomas; tėvynės valstybė, kurios įstatymai griežtai reikalauja lex patriae taikymo, nuo šio privalomumo yra įsakmiai atleista. Tokiomis sąlygomis, lex domicilli taikymas praktikoje labai pasunkėja, ir jo numatymas Hagos konvencijose net labai aprėžtais atvejais yra iliuzorinis.

Matyti šiais sumetimais Danijoje vadovautasi, atsisakant prisidėti prie Hagos konvencijų ir dedant pagrindan privatinės tarptautinės teisės reikalais vedybų srityje domicilliumo principą. Pagal danų įstatymus domicillium laikomas ta vieta, kur sutuoktinis apsigyvena tikslu tenai nuolat įsikurti. Tačiau, danų įstatymais, galima turėti keletą gyv. vietų. Jei kas visai neturi gyv. vietos, kolizijos klausimams spręsti imamas dėmėn paskutinė gyv. vieta, arba, pagaliau, tam tarpinė gyv. vieta. Dėl nustatymo gyv. vietos ištekėjusių moterų ir pilnamečių vaikų nėra tikslių nuostatų. Tačiau praktikoje vadovaujamasi vyrų arba tėvų gyv. vieta. Taikant svetimos valstybės įstatymus Danijoje, atsižvelgiama į vad. ordre public dėsnį. Danų teismas gali atsisakyti taikyti vedybų reikalais užsienių įstatymus, jei šie prieštarauja esminiams danų įstatymams. Pvz., vedęs musulmonų tikybos žmogus Danijoje negali antrą kartą vesti, nors jo šalies įstatymais jis turi teisę net 3 žmonas ar daugiau žmonų turėti. Tačiau, iš bendro domicilliumo principo, taikomo Danijoje, tam tikra išimtis lex patriae naudai daroma pagal šiaurės valstybės konvencijos nuostatus, kiek tai liečia Suomiją, Švediją ir kitas šiaurės valstybes. Šių valstybių piliečių atžvilgiu Danijos teismuose ir įstaigose atsižvelgiama tiek į lex domicilli, tiek į lex patriae.

Užsienių teismų sprendimai vedybų persiskyrimo reikalais Danijoje pripažįstami (net jei persiskyrėliai buvo danų piliečiai), bet tik esant šitokioms sąlygoms: 1) jei abudu sutuoktiniai savo nuolatinę gyv. vietą turėjo užsieniuose; 2) teismo sprendimas buvo padarytas pagal perskirtinių gyv. vietos įstatymus; 3) Danijos teisingumo ministerijai išžiūrėjus, ar pagrindas, pagal kurį buvo padarytas sprendimas, buvo pakankamas.

Literatūra ir šaltiniai:

1) **Curt Menzel,** Das neue daenische Ehegueterrecht, Gruch. Beitr. 1927 — N. F. 5. Jahrg. — S. 644/649;

2) **Walter Pappenheim.** Die Rechtsnatur des „Sitzenbleibens im ungeteilten Gut" im daenischen Recht, Ztschr. f. ausl. u. iPr. 1932 S. 120—134;

3) **O. A. Borum und Karsten Meyer.** Droit international prive de Danmark, Repertoire Bd. VI S. 213—227;

4) **I. Bergmann.** Internationales Ehe — und Kindschaftsrecht, Berlin, 1926;

5) **Bogeng.** Internationales Privat.-u. Zivilprozessrecht, Berlin, 1908;
6) **Dungs.** Sechs Haager Abkommen, Berlin, 1908;
7) **Kahn.** Das Eherecht der europaeischen Staaten und ihrer Kolonien, 1904;
8) **Dr. H. Munch - Petersen,** Das Eherecht Daenemarks (Leske — Loewenfeld, Rechtsverfolgung im internationalen Verkehr, Band IV, 2 Auflage, I Teil).

———/———

K. Laucius.

Kokia tvarka turi būti persekiojamas valstybės tarnautojų įžeidimas.

Baudžiamojo Statuto skyriuje „Apie įžeidimą“ yra specialus 532 straipsnis 3 p., kuris numato bausmę už įžeidimą valdininko, einančio tarnybos pareigas, ar dėl jų ėjimo.

Bet kokį valstybės tarnautoją reikia laikyti valdininku? Veikiančiai įstatymai į šį klausimą tiesioginio atsakymo neduoda, o šiaip gyvenime „valdininko“ ir „valstybės tarnautojo“ sąvokos identifikuojamos: spaudoje ir kitur dažnai visi valstybės tarnautojai vadinami valdininkais, kalbama apie valdininkiją. Dėl to už valstybės tarnautojo einančio tarnybos pareigas, ar dėl jų ėjimo įžeidimą, teismai ilgą laiką baudė pagal Baudž. Stat. 532 str. 3 p., vis vien, koks valdžios tarnautojas būtų įžeistas.

Ką laikyti valdininku, Baudžiamojo Statuto prasme, tas klausimas kelissyk buvo iškeltas Vyriausiajame Tribunole, kuris išaiškino, kad valdininku reikia laikyti tokį valstybės tarnautoją, kuris savo tarnybos srityje, paskirtose ribose, veikia savarankiškai. Visi kiti valstybės tarnautojai, einą išimtinai vykdomąsias pareigas, įstatymo prasme nelaikomi valdininkais (1934.I.16 d. Dzemido byloje sprendimas). Pagal tokį valdininko apibūdinimą nevisada lengva žinoti, kada įžeistąjį valstybės tarnautoją galima laikyti valdininku ir kada ne. Pvz., neseniai teismas nepripažino valdininku policijos vachmistro, kuris, vidaus reikalų ministro pavestas, ėjo nuovados viršininko pareigas.

Tenka pastebėti, kad dabar vyraujančia pažiūra, valdininkais įstatymo prasme nelaikomi visi žemesnieji valstybės tarnautojai, pvz., policininkai, eiguliai, raštininkai ir kiti. Už

valstybės valdininkų, einančių tarnybos pareigas, įžeidimą tenka traukti tieson pagal Baudž. Stat. 532 str. 3 p., o už visų kitų valstybės tarnautojų, kurie nelaikomi valdininkais, įžeidimą, pagal Baudž. Statuto 530 str., nes specialaus straipsnio nėra. Už įžeidimą apšmeižiant dėl tarnybos pareigų ėjimo kaltasis turi atsakyti pagal Baudž. Statuto 531 str., vis viena, kas būtų apšmeižtasis — valdininkas ar paprastas valstybės tarnautojas. Vadinasi, asmuo, įžeidęs paprastą valstybės tarnautoją arba apšmeižęs jį ar valdininką, atsako taip pat, kaip įžeidęs ar apšmeižęs šiaip pilietį.

Tai konstatavus, iškyla klausimas, kokia tvarka — privatinio ar viešojo kaltinimo — turi būti persekiojamas valstybės tarnautojų įžeidimas, einant tarnybos pareigas arba apšmeižimas ryšium su jų ėjimu? Baudžiamosios Teisenos įstatai numato, kad privatinio kaltinimo tvarka persekiojami tokie nusikalstamieji darbai, dėl kurių galima taikintis, o visi kiti — viešojo kaltinimo keliu. Tų įstatų 5 straipsnio papildymas („Vyr. Žin." Nr. 424) numato, kad dėl Baudž. Stat. 530 ir 531 str. numatyto įžeidimo galima taikintis. Iš to išeina, kad bylos dėl valdininkų įžeidimo (532 str. 3 p.) keliamos viešojo kaltinimo tvarka, o dėl žemesniųjų valstybės tarnautojų įžeidimo nuoskaudos ar šmeižto būdu (o taip pat ir dėl valdininkų šmeižimo) — privatinio kaltinimo tvarka su visomis jos pasekmėmis. Taigi, reikėtų, kad nukentėjęs valstybės tarnautojas būtinai paduotų skundą, paskiau stotų kaltintoju pats arba atsiųstų advokatą, nestojus byla būtų nutraukiama, galėtų susitaikinti su įžeidėju ir t. t.

Taip turėtų būti, turint galvoje aukščiau nupasakotą padėtį. Tačiau yra aišku, kad tokia tvarka būtų negyvenimiška. Privatinis persekiojimas čia negali būti taikomas, nes valstybės tarnautojas įžeidžiamas dėl to, kad jis vykdė valdžios jam pavestas pareigas, kad jis valdžios pareigūnas. Kaip privatų asmenį kaltinamasis valstybės tarnautoją, gal, niekuomet neįžeistų, nes nebūtų progos jiems susidurti.

Jeigu, tokiai padėčiai esant, valstybės tarnautojas turėtų persekioti savo įžeidėjus privatinio kaltinimo tvarka, jis dažniausiai turėtų atsisakyti ginti savo garbę teismo keliu ir susidarytų gana kebli, valdžios orumui kenkianti, padėtis. Juk valstybės tarnautojas nevisada galėtų atvykti į teismą kaltinti savo įžeidėjo ir ne kiekvienas sugebėtų šią funkciją vykdyti. Tektų

jam kviesti įgaliotinį, kitaip pasakius, samdyti advokatą, nes, pačiam nestojus ir įgaliotinio neatsiuntus, byla būtų nutraukta. Arba pačiam nesugebant tinkamai bylą vesti, kaltinamasis išvengtų bausmės. O iš kur jam paimti lėšų įgaliotiniui atlyginti? Toliau, paduodant kasacinį skundą, reikėtų pridėti užstatą, o dėl apygardos teismo sprendimo jį turėtų surašyti ir pasirašyti advokatas. Žodžiu, susidarytų tokia padėtis, kad daugumoje atvejų geriausia būtų bylos visai nekelti.

Pasižiūrėję į Baudž. Statutą, matome, kad įžeidimų bylose valstybės tarnautojai išskiriami iš bendros tvarkos. Tai matyti iš Baudž. Stat. 536 str., kuris numato, kokioms sąlygoms esant įžeidėjas gali palikti nebaustas. Ten pasakyta, kad šio straipsnio nuostatai netaikomi, jei yra įžeistas policininkas arba kitas sargovas... beeinant pareigas arba dėl jų ėjimo..." Jei valstybės tarnautojas, eidamas pareigas, ką nors įžeistų, jis taip pat negalėtų susitaikinti su nukentėjusiuoju, nes jis persekiojamas viešojo kaltinimo tvarka (Baudž. Stat. 65 str. ir Laikinojo teismų sutvarkymo įstatymo 34 str.).

Tokiais sumetimais, kaip aukščiau išdėstytieji, ar kitokiais vadovaudamasis, buvęs rusų senatas daug sykių buvo išaiškinęs, kad valstybės tarnautojų įžeidimas, einant pareigas, ar dėl jų ėjimo, persekiojamas viešojo kaltinimo keliu, nes čia nusikalstama ne prieš asmens garbę, o prieš valdymo tvarką. Valstybės tarnautojai tokiais atvejais negali būti laikomi nukentėjusiais asmenimis, nes įžeidžiama ne jų garbė, o valdžios orumas (baudž. kasac. dep-to 73/736; 76/140; 79/42 sprend.). Dėl to įžeistųjų valstybės tarnautojų skundai negali būti prilyginami privatinių asmenų skundams, o turi būti laikomi Baudž. teisenos įstatų 42 str. 2 p., 49 ir 297 str. 2 p. numatytais valdžios įstaigų pranešimais. Iškelti šios rūšies bylą gali tiek įžeistasis, tiek jo vyriausybė be įžeistojo prašymo. Taip pat turi teisę ją iškelti be įžeistojo prašymo ir prokuroras (93/19 ir 94/29). Apeliacinį skundą byloje dėl valstybės tarnautojo įžeidimo kaltintojas gali paduoti tik per prokurorą (72/206, 917; 71/1801; 75/304, 82/5). Kaip matyti iš to, kas čia buvo pasakyta, bylos dėl valstybės įžeidimo persekiojamos viešojo kaltinimo tvarka be jokių aprėžimų.

Tokios pat praktikos iki šiol laikėsi ir mūsų teismai. Ją pripažino ir Vyriausiasis Tribunolas (1935.XI.26 d. M. ir P. Radzevičių byloje dėl policininko Juodeškos įžeidimo).

Į šią nusistojusią praktiką įnešė neaiškumų Vyriausiojo Tribunolo 1936.XII.1 d. J. Aido byloje sprendimas. Šioje byloje kaltinamasis buvo nubaustas pagal Baudž. Stat. 531 str. už policijos viršininko šmeižimą dėl pareigų ėjimo. Byla ėjo viešojo kaltinimo tvarka. Kaltinimas buvo pareikštas pagal Baudž. Stat. 532 str. 3 p., bet apygardos teismas kvalifikaciją pakeitė ir nubaudė pagal 531 str. Nubaustasis padavė Vyriausiąjam Tribunolui skundą, kuriame, tarp kitko, nurodė, kad šis nusikaltimas yra privatinio kaltinimo ir dėl to turėjo kaltinti pats nukentėjusis arba jo teisėtas įgaliotinis. Kadangi šioje byloje kaltino bylą iškėlusio apskrities viršininko įgaliotinis, policijos įgaliotinis, policijos valdininkas, prašė ją nutraukti.

Vyriausiasis Tribunolas sutiko, kad ši byla yra privatinio kaltinimo, bet pripažino ją taisyklingai iškeltą ir vertą dėl to, kad nukentėjusis buvo prašęs apskrities viršininką patraukti šmeižiką atsakomybėn ir bylos eigoje tiesiogiai neatsisakė jį kaltinti.

Jei šis valdininkas būtų buvęs įžeistas n u o s k a u d o s būdu, už šį įžeidimą būtų keliama byla pagal Baudž. Stat. 532 str. 3 p., viešojo kaltinimo tvarka. Įžeidus jį š m e i ž i a n t, tenka persekioti privatinio kaltinimo tvarka, nors nuoskauda ir šmeižtas priklauso tai pačiai garbės įžeidimo rūšiai, nes, ir plūsdamas ir šmeiždamas asmenį, kaltinamasis moraliai pažemina kitą asmenį (Vyr. Trib. vis. sus-mo 35/96 nutarimas).

Atrodo, kad nėra pagrindo manyti, jog Aido bylos sprendimu norėta pakeisti ligšiolinę praktiką. Jei būtų buvęs turėtas toks tikslas, tai teisiamoji sudėtis būtų įnešusi šį klausimą į visumos susirinkimą, kaip to reikalauja Teismų santvarkos įstatymas 93 str. Laikantis šiuo reikalu senosios praktikos, būtų išvengta nereikalingo darbo teismui ir kitiems valdžios organams, kuris atsiranda, pradėjus viešiesiems kaltintojams skųsti teismų sprendimus bylose, kurios dėl aukščiau minėtų nusikalstamųjų darbų išsprendžiamos privatinio kaltinimo tvarka.

———/———

J. Januška.

Suimtųjų išlaikymo išlaidų ieškojimas.

„Suimtųjų išlaikymo išlaidų ieškojimo ir jų atskaitomybės taisyklėmis“ (V. Ž. Nr. 583), teismo ar administracijos organų nubaustieji, laikomi namuose suimtiems, moka už kiekvieną namuose suimtiems išbūtą parą po 3 litus išlaikymo išlaidų, Išlaikymo išlaidų nemoka: teismo išteisintieji, paleistieji dėl bylos nutraukimo ir nubaustieji drausmės būdu; visi kiti jas turi mokėti. Išlaikymo išlaidos išieškomos priverstinio vykdymo tvarka iš nubaustojo turto, jei jų nesumoka nubaustasis ar nubaustojo turto globėjai.

Išieškoti pinigai už išbūtą laiką Teisingumo Ministerijos vadybos namuose suimtiems įnešami į valstybės iždą Teisingumo Ministerijos pajamų sąmatą, o už laiką, išbūtą savivaldybių laikomose areštinėse, — į atitinkamos savivaldybės kasą.

Nors šios taisyklės yra paskelbtos 1937 m. liepos 31 d., bet pradėjo veikti nuo 1935 m. spalių 11 dienos, nuo kurios pasikeitė nubaustųjų asmenų padėtis, bausmę atlikus. Dabar nubaustasis turi ne tik atlikti už nusikalstamąjį darbą skirtą bausmę, bet dar ir primokėti. Tiesa, taisyklėse pasakyta, kad moka už parą 3 litus išlaikymo išlaidų. Jei jau ir pripažinti tokių išlaidų mokėjimo reikalą, tai už parą mokėti 3 litus yra per daug. Gal, kiek daugiau nubaustojo išlaikymas kainoja kalėjimuose, bet valsčių areštinėse jų per pusę mažiau.

Areštines prižiūri vienas prievaizda, kuris kartu yra valsčiaus sargas ir iš jos gauna už abi pareigas algą. Švarą areštinėse palaiko ir malkas supiausto beveik išimtinai areštuotieji, o valgyti suimtiesiems daugumas savivaldybių duoda vandens, duonos ir silkių. Tokiu maisto daviniu daugumas areštuotojų nepasitenkina, ir jiems maistą pristato iš namų. Tad kyla klausimas, už ką tokie asmenys turi į savivaldybių kasą mokėti po 3 litus už išbūtą areštinėse parą?

Provincijų viešbučiuose arba nakvynių namuose už parą nereikia mokėti daugiau kaip 1,50—2 lit., tai kodėl už areštinėse prabūtą tokį pat laiką reikia mokėti daugiau. Dėl to ūkininkai areštines ir vadina viešbučiais.

Tenka patikėti, kad suimtųjų išlaikymo išlaidų mokėjimas iš dalies reikalingas, bet tik nubaustiems nedidelėmis baudomis arešto ar kalėjimo ligi mėnesio.

Ligi šias taisykles išleidžiant, daugumas nubaustųjų 10 litų bauda arba 2 dienomis arešto eidavo atlikti arešte bausmės, bet nemokėdavo baudų. Kiekvienas, mokėdamas pinigus, galvojo gyvenimiškai, ar jis, mokėdamas 10 litų per dvi dienas ir nesėdėdamas areštinėje, uždirbs, ar ne. Jei neuždirbs, jis geriau eis atlikti arešte bausmės, pasirinkęs patogesnes dienas. Trumpai tariant, ligi taisykles paskelbiant, maža kas baudas mokėdavo, visi stengdavosi bausmes atlikti arešte, o dabar retai kuris mažesnių baudų nemoka. Dėl to už išbūtą laiką savivaldybių laikomose areštinėse išlaikymo išlaidos reikalautinos ir toliau, tik ieškomoji suma už parą turi būti sumažinta.

Toliau už nubaustųjų ilgiau kaip mėnesio arešto arba kalėjimo išlaikymo išlaidos turėtų būti neieškomos.

Išlaikymo išlaidos ieškomos iš nubaustojo kilnojamo turto, o, jei jo nepakanka ieškomai sumai apmokėti, kreipiamas ieškojimas į nekilnojamąjį turtą, ar jo dalį.

Bausmė skiriama už nusikaltimą, ir kiekvienas atsako už save. Bet, ieškant išlaikymo išlaidų iš nubaustojo, netiesioginiu būdu baudžiami visai nekalti asmenys.

Štai nusikalto vyras ar žmona ir nubaudžiamas, pvz., 9 mėn. papr. kalėjimo. Vyras išeina atlikti skirtos bausmės, namuose lieka žmona su keliais mažais vaikais ir kokie 3 ha žemės su gyvenamu namu. Vyras, atlikęs skirtą bausmę, grįžta namo, bet nespėja užmiršti nusikaltęs ir atliktos bausmės baisumą, kaip aprašomas paskutinis turtas — žemė ir trobesiai — išlaikymo kalėjime išlaidoms apmokėti. Turtas parduodamas iš varžytynių. Ne tik kaltas vyras, bet žmona ir vaikai lieka be pastogės ir duonos kąsnio. Šia tvarka netiesiogiai nubaudžiama, dar skaudesnę negu kalėjimo bausme, visai nekalta šeima. O tokių atsitikimų yra daug.

Dėl kaliniams taikomų režimų yra įvairių nuomonių, bet visi sutinka, kad kaliniais reikia rūpintis, auklėti. Yra draugija rūpintis iš kalėjimų paleistais žmonėmis, jiems padėti surasti darbo, sudaryti sąlygoms, kad tik daugiau nenusikalstų ir negrįžtų į kalėjimus. Taip pat reikia sutikti, kad bet kuri nuosavybė žmogų verčia jos neišsižadėti, ją gerbti, žmogų skatina būti geresnį ir dirbti, tą numatė taisyklių leidėjas, kur 15 str.

nurodo: „Nubaustojo namuose suimtiems uždirbti pinigai, kiek jų bebūtų, šioms išlaidoms apmokėti negali būti imami“.

Juk daugumas nusikalsta dėl sunkaus gyvenimo būvio, materialinių sunkenybių, tai kam iš nubaustojo ir jo šeimos atimti tą menką nuosavybę ir žmones padaryti bedarbiais, kurie ne tik patys skursta, bet sudaro sunkią visuomenei naštą.

Nubaustam sunku kur gauti darbo, nes visi jo bijo, lyg užkrečiamos ligos, o pardavus turtą, jis neturi iš ko pragyventi.

Pagaliau, išlaikymo išlaidų ieškojimas yra ne visiems lygus. Turintieji turtą turi mokėti, o nieko neturį nieko nemoka, tai neteisinga. Pasiturįs žmogus, sumokėdamas išlaikymo išlaidas, atlieka kaip ir papildomą bausmę, o beturtis tik vieną, ir čia prieš taisykles nevienodai visi traktuojami. Dėl to, jei jau ir būtų paliktas išlaidų bet kurios sumos reikalavimas, tai vardan teisingumo neturintieji iš ko jas sumokėti turėtų nemokamai atidirbti savivaldybei, jei atliko bausmę areštinėse, o jei kalėjimuose, valstybei. Palikti dabartines taisykles negalima, nes iš dalies nubaustųjų gyventojų bus atimtas paskutinis turtas, ir tokių nusikaltėlių, paliktų be pastogės, neišauklėsime ir nuo nusikaltimų neatpratinsime.

———/———

Vaclovas Biržiška.

Prof. Petrui Leonui mirus.

Neišvengiamos mirties dalgis diena iš dienos rauna iš visuomenės tarpo ir tylius darbininkus, kurių nė vardai plačiau nežinomi, ir pirmuosius mūsų krašto darbininkus. Ypatingai per keletą paskutinių metų vienas po kito mus apleido tie, kurių vardai seniai jau buvo žinomi visai mūsų aktyviai visuomenei, žinomi ne jų titulais, ordinais, valstybinėmis tarnybomis, bet tais darbais, kuriais jie mums Lietuvą kūrė dar anais, rusų okupacijos laikais, kurie mūsų priekyje ėjo visur, kur reikalingas buvo atsidavimas, pasišventimas, prisiėmimas atsakomybės už visuomenės viešąjį veiksmą ir kurie buvo mūsų sąžinės balsais ligi pat paskutinės savo gyvenimo dienos. Kada jie mus apleidžia, pasilieka jų vietose neužpildoma spraga, niekas jų apleisto postovio neužima ir užimti negali, nes jiems išaugti, sutvirtėti, subręsti reikėjo tokių sąlygų, kurių dabar nesugeba-

me sudaryti, reikėjo kovos, kurioje galėjo išsisaugoti tik ypatingai moraliai patvarūs. O senstančiam žmogui žiūrint aplinkui ir matant vis naujas tuščias vietas, pradeda rodytis, kad toji siaučianti aplinkui mirtis tai ne tik neišvengiama gamtos, bet ir lyg kokia socialinė būtinybė, kuri stengiasi pašalinti iš gyvųjų tarpo visus, kas tik buvo gyvi liudytojai senųjų, dabar palaidotų, idealų, senųjų visuomeninių vekselių, kuriuos dabar visuomenė atsisako mokėti: politinio karjerizmo, moralinio supuvimo, egoistinio rūpinimosi vien savo asmens reikalais laiku, pilno pamiršimo visuomenės reikalų ir nuolatinės hipokrizijos metu, ar ne anachronizmas yra žmonės, kurie į save priprato žiūrėti tiktai kaipo į visuomenės tarnus, kuriems nėra savo reikalų, o tik viešieji reikalai, kurie nieko iš visuomenės sau nereikalauja, bet visą save tai visuomenei atiduoda; šių dienų visuomenei jie vien savo buvimu kitiems akis bado, net ir tylėdami, net ir pasyviai žiūrėdami į naujųjų didvyrių žygdarbius. Jiems mūsų visuomenei jau nėra vietos ir mirus jiems smilkomi smilkalai, bet tuo pačiu laiku, gal būt, daug kas lengvai atsidūsta, nes, visgi, vienu viešuoju jų sąžinės priekaištu lieka mažiau. Ir daug kas lengviau atsiduso, viešai vieną kitą ašarą išleidęs, mirus profesoriui Petrui Leonui, nes tarp tų paskutinių laikų mūsų brangiųjų mirusių jis buvo tas, kurio sąžinės balso bijotasi daugiau negu kurių kitų. Dėl to, tarp balsų, kurie palydėjo jį į amžinybę greta nuoširdaus liūdesio, gal, ir galima buvo atjausti ir kitokių, nes jį lydėjo ne vien tie, kuriems buvo artimas mirusiojo darbo pagrindinis motyvas — kova už morale pagrįstą teisę.

Čia yra viena priežasčių, dėl kurios daug kam sunku atvirai dėl mirusio viešai atsiliepti; sunku ir man, nes, nežiūrint gražiausių asmeninių ir darbo santykių, kuriais buvome keliolika metų bendro darbo surišti, visgi, dėl skirtingų būdų ir visuomeninių polinkių ir tendencijų, kartais ir nesutikdavome — neretai tylinčiu priekaištu žiūrėjo jis ir į mane, kuris atrodė jam oportunistu ten, kur, jo manymu, neprivalu tokiam būti. Sunku rašyti, kada gilumoje širdies rusena įsitikinimas, kad, apie jį rašant, mažiau ar daugiau nusikalstama ir velionies valiai: visi, kas jam buvo artimesni, žino, kaip jis nepakentė kokio nors viešo jo kėlimo, minėjimo; taigi, negalima buvo net siaurame jo bendradarbių būryje minėti jokių jo sukaktuvių ar ruošti jam skirtų iškilmių; ir kada, jo 70 metų sukakties pro-

ga, man teko parašyti „Kultūrai“ mažą jam pavestą straipsnį, jis trumpai tik pranešė, kad jei šis straipsnis bus išspausdintas, jis žurnalui nuims savo redaktoriaus parašą. Taigi, ir dabar, rašydamas šiuos žodžius liūdesio proga, visgi, jaučiuos lyg nusikalstąs jam, lyg blogam išnaudojąs tą aplinkybę, kad iš anapus gyvenimo jis asmeniškai protestuoti negali. Bet rašau, nes per daug jau pats asmeniškai jam esu dėkingas, o nenorėčiau ir tos visuomeninės skolos nors maža dalim, nors širdingu žodžiu nepamėginti išlyginti. Atmesdamas kiekvieną savęs minėjimą, jis nepraleisdavo progos kitus, artimesnius ar tolimesnius, draugus priminti, paminėti, pagerbti.

Tačiau, apie jį rašydamas, nedaug tegaliu vien iš asmeninių santykių su juo pasemti, nes pirmą kartą su juo asmeniškai tesusidūriau 1918 m. Maskvoje, kada viename lietuvių susirinkime jis man viešai prikišo nenuoširdumą, berods veidmainiškumą, viešai kitiems statant tokius reikalavimus, kurių nestatau pats sau — vėliau jis prisipažino, nežinojęs kai kurių faktų, dėl kurių nebūtų to reikalo viešai tokia forma kėlęs; bet kaip tik tokiu manęs puolimu jis mane iš karto sužavėjo — tuo politinių aistrų siutimo metu, nuo kurių ir jam pačiam moraliai teko būti nuskaustam, iš politinio priešo, koks aš jam tuo laiku buvau, jis reikalavo ne savo politinės pozicijos pripažinimo, bet tik nuoširdumo, žodžių suderinimo su darbu, reikalavo politikoje moralės. Keletui metų praėjus, jau Kaune, likimas ilgam laikui įkinkė mudu į vieną visuomeninį vežimą, kur jis, kaipo teisių fakulteto dekanas, kūrė pirmąją Lietuvos aukštąją teisių mokyklą, o aš, kaipo to fakulteto sekretorius, turėjau tam jo darbe padėti. Ir keistas buvo tas mudviejų bendradarbiavimas; ne aš stengiaus nuimti nuo jo pečių, 20 metų už mane senesnių, dalį tos naštos, kuri ypatingai yra sunki kuriant tokią atsakingą organizaciją, nes aš stengiaus apsaugoti nebejaunus jo nervus nuo nereikalingų susijaudinimų, bet, atvirkščiai, jis pats, be savo tiesioginio dekano darbo, pasiimdavo žymiausią dalį kasdienio sekretoriaus darbo, lyg norėdamas duoti man galimumo ir kitų darbų imtis, ir ėmė ant savęs visą odiumą tų visų susidūrimų ir nemalonumų, tiek bendrai universitete, tiek įstaigose už universiteto ribų, nors žymią dalį tų susidūrimų sukeldavau aš pats savo kiek per karštu temperamentu; ir tuo pačiu laiku jis dar stengėsi man įrodyti, mano sąžinės graužimams nuraminti, kad kaip tik ta nedidelė darbo

dalis, kuri man fakultete paliko, tai ir yra, jo manymu, svarbiausia fakultetinio darbo sritis. Kada, per vieną fakultetų posėdį, išerzintas kažkokio mano užsispyrimo dėl vieno svarstomo fakultete klausimo, jis, vienintelį kartą per keliolika mūsų bendradarbiavimo metų, nesusivaldė ir gana griežtai man padarė pastabą, dėl kurios tuojau po posėdžio aš jam pasiunčiau atsistatydinimo iš sekretoriaus pareiškimą, tai po pusės valandos gavau tik trumpą jo laiškelį, kad į fakultetą jis mano pareiškimą įnešiąs tik kartu su savo atsistatydinimu iš dekano pareigų. Po to jau nemėginau daugiau trauktis nuo bendradarbiavimo su juo.

Atrodė man, kad toks baigtas plieninis žmogus, koks buvo prof. Leonas paskutiniame savo gyvenimo etape, gali susidaryti tiktai į senatvę, po ilgų vidujų ir laukujų kovų, sunkių pergyvenimų; bet ir čia apsirikau. 1934 m. pavyko man gauti pluoštą P. Leono laiškų, rašytų 1885—1887 m. jo gimnazijos draugui Pranckevičiui, jiems abiem jau esant universitetuose — P. Leonui Maskvoje, Pranckevičiui Charkove. Juos gavęs, paprašiau patį tų laiškų autorių pridėti jiems komentarus ir kartu su komentarais jų pradžią išsispausdinau „Mūsų Senovėje" 1937 m. (jų pabaiga, deja, pasirodys, P. Leonui jau mirus). Į tuos laiškus įsiskaičius, susidaro įsitikinimas, kad nėra jokio pagrindinio skirtumo tarp moralinio veido ano 20 metų jaunikaičio ir to 70 metų veikėjo, kuris, 50 metų praėjus, tuos laiškus komentavo. Žinoma, faktai, stilius, autoriaus kultūrinis bagažas yra kitas, bet esu tikras, kad, jeigu tie laiškai autoriaus ir nebūtų pasirašyti, niekas, kas P. Leoną pažino dabartiniais laikais, nedvejotų jam tuos laiškus priskirti. Tas pats aukštas moralinis autoritetingumas, tie patys griežti vidujai reikalavimai statomi sau ir kitiems, tas pats nepakentimas kokių nors politinių ar visuomeninių kompromisų, ta pati tolerancija svetimai nuoširdžiai nuomonei, tas pats tonas, dažnai net ir tie patys žodžiai. Sugretinus, jau iš tų laiškų iškyla tas pats visuomeninės moralės mokytojas, koks jis viešai liko daug vėliau, tas pats subrendęs visuomenininkas, nors tuo laiku jis buvo iš visų pusių įvairių mokytojų apsuptas ir visų mokomas, nors jam pačiam dar atrodė, kad daug kas turi jam lemiamos įtakos. Kaip jis įgijo tą aukštą subrendimą? Iš kur jam tai atsirado? Sunku atsakyti, P. Leonui nepalikus jokių platesnių atsiminimų iš savo vaikystės dienų, iš savo jaunystės. Rašė ir

kalbėjo jis apie daug savo senųjų draugų, minėjo neretai senuosius laikus, bet savęs beveik nelietė. Tačiau charakteringa, kad jo senieji, dar gimnazijos laiko draugai (A. Kriščiukaitis, V. Mačys) ir patys užtektinai savarankišką visuomenėje poziciją užėmę kai kuriais, ypatingai visuomeninės etikos klausimais, nuo gimnazijos suolo ligi pat mirties, laikė jį sau autoritetu. Iš tų jau minėtų laiškų aiškėja, kad dar gimnazijoje jis jau buvo visiems savo draugams toks pat moralinis autoritetas, koks buvo ir vėliau visiems kitiems. Matyti, tuos moralinius pradus jis atnešė iš savo tėvų pastogės ir sugebėjo juos išsaugoti ir jų neišbarstyti, trankomas po platųjį pasaulį, dirbdamas įvairiausią darbą, gyvendamas tarp įvairių žmonių. Ir ne dėl ko kito, bet dėl tų pradų, jis užėmė tokią išimtinę mūsų visuomenėje vietą, nes jo politinės pažiūros, jo mokslinės žinios susiformavo jau kiek vėliau, jam labiau subrendus.

Savo palinkimą prie teisės studijų ir teisininko darbo, matyti, gimnazijoje P. Leonas dar nebuvo įspėjęs, nes, 1884 m. gimnaziją baigęs, jis stojo ne į teisės fakultetą, bet į gamtos - - matematikos fakulteto matematikos skyrių. Ir jei ne fizikos profesorius Stoletovas, kažin ar nebūtumėm nustoję teisininko - visuomenininko P. Leono, gal būt, ir jam būtų buvę lemta, kaip ir daugeliui kitų, vargti po svetimas mokyklas matematikos mokytoju, taip savęs ir neatskleidus. Laimei, Stoletovas sukirto jį per egzaminus iš fizikos, ir P. Leonas, nenorėdamas sėdėti dvejų metų viename kurse, perėjo į teisę. Sužinojęs iš pasikalbėjimo su manim, kad man panašią paslaugą po 20 metų padarė prof. Konovalovas, nukirtęs mane iš chemijos ir tuo privertęs irgi stoti į teisę, velionis juokdamasis pabrėžė, kiek maža reikia jaunuoliui, nueiti visai jam svetimu keliu, sulaužyti ateičiai visą gyvenimą. Kaip tik teisėje P. Leonas ir rado visą save. Teisininko studijos nebuvo jam tik priemonė, kaip daugeliui kitų, lengvai gauti diplomui, bet patraukė jį visu savo gilumu, juo labiau, kad ir anuo metu Maskvos universitetas turėjo labai gerų mokslinių ir pedagoginių jėgų. Visą gyvenimą jis minėjo savo profesorius Janžulą, Čuprovą, bet ypatingai Maksimą Kovalevskį ir Gambarovą. Pirmieji du, matyti, paskatino jį rašyti ir pirmuosius ekonominius straipsnius - referatus (Keli žodžiai apie prekystę ir amatus, Apie bendroves). Gambarovas, kurį P. Leonas ypatingai brangino, formavo jo teisines pažiūras, M. Kovalevskis daugiausia turėjo

įtakos jo visuomeniškai - politinei pasaulėžvalgai sudaryti. Greičiausiai, jo įtakoje iš linkusio gimnazijoje į socializmą gimnazisto jis universtete virto giliu demokratu, bet ne revoliucionierium, tautininku, bet ne šovinistu, konkretaus, apčiuopiamo, pozityvaus darbo šalininku. Toji, universitete įgyta pasaulėžiūra, šiek tiek naujų politinių aplinkybių įtakoje ilgainiui dar pagilinta, sudarė pagrindą visai jo vėlesnei veiklai. Bet tai nebuvo tik gryni šūkiai — jų įgyvendinimo jis reikalavo ne tik visuomenėje, bet ir mažesnėje bendruomenėje, net atskirų žmonių tarpe. Būdingas tuo atžvilgiu yra jo vienas posakis laiške gimnazijos draugui Pranckevičiui, kuris pradėjo linkti į aristokratiją: „Aš pažinojau Mat. Pranckevyčią, sūnų ūkininko, kuris būdamas mažas kiaules ganė, bet suėjęs šįmet to savo pažįstamo ir mano draugo neradau“; „jeigu demokratas pavirsta aristokratu, tai retai esti prielankus viešajam darbui”; praėjus lygiai 40 metų tą patį posakį beveik žodis į žodį jis pakartojo, jį taikydamas mūsų naujai išaugusiai „nepriklausomai“ ponijai...

Savo organizaciškai konstruktyvinius gabumus jis turėjo progos parodyti ten pat Maskvoje. Nuo pat pirmųjų savo studentavimo metų, būdamas Maskvos lietuvių studentų draugijos narys, jis 1886 m. rudenį, tik perėjęs į II kursą, renkamas draugijos pirmininku. Kiek galima suprasti iš jo korespondencijos, jis buvo tos draugijos pirmasis pirmininkas, nes ligi to laiko draugija be jo apsieidavo. Nuo to laiko jis pirmininkauja draugijai ligi universiteto pabaigimo ir ją iš pagrindų reformuoja. Jis pirmasis iškėlė ir įgyvendino taisyklę, kad visi nariai turi kartkartėmis skaityti draugijos posėdžiuose referatus, taisyklę, kuri, veikdama keliasdešimt metų, davė Lietuvai daug mūsų rašytojų, kurie be jos, gal būt, ir nebūtų buvę savo plunksnos niekados išbandę. Jau pirmais metais jam tą taisyklę įgyvendžius, su referatais stojo būsimieji Lietuvos universiteto profesoriai P. Leonas, A. Kriščiukaitis, Vl. Mačys, J. Radzvickis, rašytojai A. Vilkutaitis, M. Lozoraitis, P. Matulaitis ir kiti. Beveik visi jų referatai buvo tuojau išspausdinti „Šviesos“ 1887—1888 m. ir iš karto virto visos visuomenės, ne vienų studentų nuosavybe. Tuo pačiu laiku jis sužadina visą draugiją rūpintis „Aušros“ atgaivinimu ir, labiausiai A. Kriščiukaičiui ir Vilkutaičiui padedant, organizavo „Šviesos“ „maskviečių“ priedą, kuriame pasireiškė toks būdingas P. Leonui su-

gebėjimas bendram darbui sujungti ideologiškai labai skirtingas jėgas. „Šviesoje“ ir jis pats pirmą kartą pasirodė savo slapyvardžiu „P. Liūtas“, kuris jam buvo tik vertimas jo neva lotynizuotos pavardės, bet Lietuvos visuomenei virto savitu simboliu, charakterizuojančiu visą jo paties moralinį veidą. Tuo slapyvardžiu pasirašydavo jis daugumą savo straipsnių (dar vartojo slapyvardžius „Girininkas" ir „Atsiradęs"), bet, apskritai, jis nebuvo gausus rašytojas — tiek spaudos uždraudimo laikais, tiek vėliau periodinėje spaudoje retkarčiais teatsiliepdavo, bet todėl svariai, neretai lemiamai: periodinė spauda jam visada buvo brangi viešosios nuomonės tribūna, kuri leistina naudotis tik svarbiais, visuomenei rūpimais klausimais — taigi, joje prabildavo dažniausiai, tik palaikydamas tą ar kitą visuomenei svarbų sumanymą, daug rečiau ką pasmerkdamas. Šiaip be būtino reikalo vengdavo polemikos, geriau pasirinkdamas savo laiką leisti ne paviršutiniams publicistiniams straipsniams, bet rašyti mokslo straipsniams, kuriuos spausdino tik visiškai subrendintus.

Diplomą gavęs, jis pergyveno tuo laiku bendrą visiems lietuviams inteligentams tragediją — bergždžias pastangas imtis savo profesinio darbo savo krašte. Ir jam, kaip ir daugeliui kitų, teko virsti „bėgliu iš tėvynės", išsikelti tarnauti į tolimą Turkestaną. Tik buvo ir tam tikrų skirtumų — kad ir atskirtas nuo savo krašto tūkstančiais kilometrų, jis nenutauto nei pats, nei leido savo šeimą nutautinti; dėl karjeros neišsižadėjo savo politinių pažiūrų ir kaip tik dėl jų nukentėjo Turkestane per 1905 m. revoliuciją, kas jį paskatino dar kartą pamėginti, šį kartą sėkmingai, savo krašte rasti savo darbui dirvą; pagaliau, visą laiką būdamas už Lietuvos ribų, jis palaikė su ja artimiausią kontaktą, tiek asmeniškai, kiekviena proga ją lankydamas, tiek literatūriškai, kartkartėmis siųsdamas „Varpui“ ir „Vienybei Lietuvininkų" savo straipsnius, kurie mūsų visuomenei svėrė gal daug daugiau, negu kitų inteligentų veikla pačioje Lietuvoje.

Grįžęs į Lietuvą ir Kaune pradėjęs verstis advokato praktika, jis rado Lietuvą, visgi, žymiai politiškai pasikeitusią ir dėl to ne iš karto sutapo su nauju Lietuvos gyvenimo tempu. Ligi tol jam artimieji „varpininkai“, kurių net pirmuose organizaciniuose suvažiavimuose jam teko dalyvauti, revoliucijos

įtakoje evoliucijonavo, virto, kad ir trumpam laikui, revoliucine organizacija, o jam nuo pat studentavimo laikų buvo svetimi revoliuciniai kovos metodai. P. Leonui likus ištikimam pirmųjų „Varpo“ metų ideologijai, o „varpininkams - demokratams“ nuo jų nukrypus į kairę, be to dar, jiems labai maža teturint įtakos ir šalininkų Kaune, savaime apsilpo ir artimi ligi šiol P. Leono su jais ryšiai. Iš kitos pusės, ir vyraujančios Kaune klerikalinės dešiniosios lietuvių grupės savo politinėje veikloje buvo jam visiškai svetimos. Nesant demokratinio centro, jis pasilieka tarp tų visų grupių, bet, gal būt, kaip tik dėl to patenka į I valst. dūmą, nes ties jo asmeniu lengviau buvo susitarti priešingoms rinkikų grupėms. Jo trumpalaikis darbas Rusijos dūmoje negalėjo jam duoti didesnio pasitenkinimo, nes nei bendroje Rusijos politikoje nei Lietuvos reikalams politinių aistrų audroje sunku buvo ką nors pozityvaus laimėti, juo labiau, kad ir jam ideologiškai artimiausiojį tuo laiku kadetų partija, tautiniais, ne rusų tautą liečiančiais klausimais, neretai užimdavo jam nepriimtiną poziciją. Dūmą išvaikius, jis grįžo į Kauną ir čia, be savo profesijos darbo, daugiausia energijos atidavė kultūriškai organizaciniam lietuvių darbui, vaidindamas jame panašią rolę, kaip studentavimo laikais, — prie bendro darbo, neturinčio grynai politinio pobūdžio jungdamas dažniau jam svetimus politiškai elementus, žmones, kurie, savo tarpe bekovodami, net neįsivaizduodavo, kad galės bet kokį darbą prie vieno stalo bendrai dirbti; jis ir Kauno tautiniame atgimime tuo būdu suvaidino labai rimtą rolę.

Didysis karas nubloškė jį į Maskvą, kur tuo laiku susibūrė daug jaunuomenės ir šiaip lietuvių pabėgėlių. Savaime jų tarpe jis virto centru — Maskvos lietuvių komiteto pirmininku. Jo aukštas moralinis autoritetas paveikė lietuvių koloniją, ne tik rūpinant tremtinių reikalais, bet ir politiškai: aplink jį susispietė didelis būrys jo politinių šalininkų, ir iš to išaugo „Santara“, kuri atitiko jo senąją politinę, demokratinio centro liniją. Tačiau, nevartojant demagogijos, tų laikų sąlygomis „Santaros“ principais sunku buvo paveikti mases — prie jos susispietė, daugiausia, inteligentai, studentai, ir jų daugumas, P. Leono veikiama, pasiliko tai ideologijai ištikimi, jau ir nepriklausomoje Lietuvoje, ir irgi panašiai, kaip ir Maskvoje, neįsileidę gilesnių šaknų masėse. Bet, visgi, P. Leono politinė grupė veikdama svariai reiškėsi tremtinių gyvenime ir dėl to kon-

kuruojančių partijų buvo smarkiai puolama. Dėl tos kovos 1916—1917 m. ir iškilo žinomas konfliktas tarp P. Leono ir Petrapilio lietuvių studentų draugijos, radęs ir platesnį tremtinių visuomenėje atbalsį ir smarkiai moraliai paveikęs ir patį P. Leoną. Kaipo lietuvių centro komiteto įgaliotinis, P. Leonas buvo nuvežęs 100.000 rub. į Stokholmą įduoti Vilniaus lietuvių komiteto įgaliotiniui. Šiam neatvažiavus, P. Leonas, negalėdamas ilgiau Stokholme gaišti, pinigus perdavė lenkų įgaliotiniui Lubomirskiui, kuris apsiėmė juos lietuviams atiduoti. Po kiek laiko paaiškėjo, kad iš pasiųstų 100.000 rub. vilniečiai lietuviai tegavo 10.000 rub., t. y., vos $^{1}/_{10}$ pasiųstos sumos dalį. Kadangi niekas neabejojo, kad Lubomirskis asmeniškai tų pinigų sau nepasiėmė, bet atidavė juos ne adresatui, tik lenkų organizacijoms, tai Rusijos lietuvių spaudoje kilo audra prieš lenkus, kuriuos „Lietuvos Balsas“ pakaltino lietuvių pinigus pasisavinus. Ir tuomet Petrapilio lietuvių studentų draugijos valdyba savo posėdyje 1917 m. sausio 26 d., žinomam demagogui, vėlesniam sovietų centralinio vykd. komiteto nariui, Petrui Baliui įnešus, sumanė ginti lenkus nuo šmeižimo iš lietuvių pusės, ir tinkama tam priemonę surado suformulavusį P. Leonui paklausimą apie šių pinigų likimą. Aišku, P. Leonas, turėdamas Lubomirskio pakvitavimą, jokių kitų paaiškinimų ir nebūtų galėjęs duoti. Tačiau „Naujoji Lietuva” šios draugijos protesto neišspausdino, bet, redakcijos prieraše (1917 m. Nr. 5) trumpai tik paminėjusi, sudarė įspūdžio, kad jau čia P. Leonas kaltinamas pinigus neatidavęs. Savaime aišku, tokios jautrios sielos žmogui, kuris, be to, ypatingai visad pasižymėdavo didžiausiu tvarkingumu visuomenės reikalus vedant, toks neva kaltinimas buvo ypatingai skaudus. Ir jis „Liet. Balso“ 1917 m. Nr. 13 griežtai jai atsakė, nors iš dalies ir suprato, kad čia būta ne tiek jam asmeniškai mesto kaltinimo, kiek progos atsiskaityti su juo, kaipo su įtakingu politikos priešu. Tokią taktiką jis palaikė jėzuitizmu ir palygino net su rusų vad. juodašimčių taktika. Iš to atsakymo kilo naujos polemikos, jos atbalsiai paplito visoje gausioje išeivijoje, ir, nors netrukus prasidėjusi rusų revoliucija nukreipė lietuvių visuomenės dėmesį į kitą pusę, velionis ilgai negalėjo pamiršti jam padarytos moralinės skriaudos. Rodosi, tik arčiau susigyvenęs su jaunuomene jau dekanavimo laikais, jis įsitikino, kad jos netaktas dažnai yra sukeliamas ne blogos valios, bet tik neapsigalvojimo, kad tokiuose ekscesuose visados už jaunuo-

menės pečių stovi kas nors pašalinis, kuriam rūpi visai kitas reikalas, negu tas, kurį pakiša jaunuomenei.

Į nepriklausomą Lietuvą P. Leonas grįžo tokiam amžiuje, kada paprastai jau galvojama apie poilsį, apie sumažinimą darbo, apie tylų taupymą fizinių jėgų likusiai gyvenimo daliai; juo labiau, kad grįžo su nusistovėjusia reputacija vieno žymiausiųjų tautos veikėjų, kas ir visuomenės akyse jį visai pateisintų, jei jis panorėtų ramiai, toli nuo visuomeninio darbo, savo gyvenimą baigti. Tačiau įvyko visai priešingai — kaip tik paskutiniu savo gyvenimo laiko tarpu jis valstybei kurti ir visuomenei organizuoti išvystė visas savo turtingas sielos jėgas, jų tarpe ir tokias, kurioms anksčiau nebuvo nei progos, nei galimumo pasireikšti, — bet visur, kiekvieną savo varomą darbą grįsdamas tuo pačiu etiniu pagrindu, jam nuo pradžios jo viešojo veikimo būdingu. P. Leonui teko kurį laiką dalyvauti ir vyriausybės darbe, kaipo teisingumo ir vidaus reikalų ministeriui. Čia jis buvo kūrėjas, kuriam teko tiesti pamatus mūsų teismų organizacijai ir mūsų savivaldybėms. Ir viskas, ką gero tose institucijose mes teturime, gavo pradžią iš P. Leono joms įkvėptų pradų; vėliau jam teko būti lyg ir permanentiniu vyriausiųjų rinkimų į seimą komisijų pirmininku, nes jo objektyvumu ir teisingumu neabejojo nė jo politiniai priešai. Pagaliau, nuo 1922 m. prasidėjo žymiausias ir sunkiausias jo darbas — kūrimas teisių fakulteto, o vėliau ir vadovavimas Lietuvos Advokatų Tarybai.

Tenka tik stebėtis žmogumi, kuris, turėdamas 58 metus, aplinkybių, tinkamų žmonių stokos verčiamas, sutiko pradėti dėstyti iš karto keletą teorinių kursų, anksčiau niekados nesiruošęs profesoriaus karjerai. Bet jam tai ir nebuvo karjera, tik visuomeninė pareiga, tokią pat, kaip ir kitos, nebent už kitas daug atsakingesnė. Trumpu, palyginti, laiku jis nugali visus kurso paruošimo sunkumus ir patraukia studentus ne tiek išoriniu savo paskaitų skambumu ar kalbėtojo privalumais, kiek gilia visuomenine filosofija, kuri tų paskaitų pagrindan buvo padėta ir kurią jis patraukdavo klausytojų širdis. Susirūpinęs palengvinti studentams studijas, jis, neapleisdamas savo kitų darbų, tuo pačiu laiku paruošė ir pirmuosius spausdintus savo paskaitų kursus. Susiartinęs su jaunuomene, jis virto fakulteto gyvenime karščiausiu ir atlaidžiausiu tos januomenės reikalų gynėju, kuris visas jos daromas klaidas visad stengėsi išaiškinti

jos nesubrendimu, nepasiruošimu, nuovargiu. Kaipo dekanas nuolatos susidurdamas su studentais, su jų reikalais ir įvairiais prasižengimais, jisai stengdavosi pats juos likviduoti, nekeldamas viešumon, kad kaip nors nepakenktų suklydusio jaunuolio ateičiai, ir apie daugelį tokių faktų fakultetas dažnai tik po metų — kitų sužinodavo, kada pats nusižengimas nustodavo savo aktualumo. Susirūpinęs intelektualiniu tos studentijos pakėlimu, jisai savo lėšomis įsteigė fondą piniginėms premijoms už geresnius studentų darbus duoti. Pagaliau, žaliai savo klausytojus nutašęs, jis dar turėjo progos ir galimumo ir toliau jų gyvenimo eigą sekti ir kartais jų vingiuotus kelius tiesti, globodamas jaunuosius teisininkus, kaipo Advokatų Tarybos pirmininkas. 12 metų dirbdamas su jaunuomene, jis taip su ja suaugo, kad jau nebegalėjo ir skirtis, ir kada, dėl amžiaus ribos, bet prieš jo norą, jam teko apleisti aktyvaus profesoriaus darbą, jisai netrukus, pasinaudojęs išrinkimu garbės profesorium, paskelbė studentams naują — sociologijos — kursą, kuriame stengėsi duoti kvintesenciją savo etiškai teisinės pasaulėžvalgos; šį, neapmokamą, kursą jis skaitė ligi paskutinio savo gyvenimo momento — dvi dienas prieš mirtį jis dar skaitė eilinę paskaitą.

Nemažiau atsakingas, bet žymiai sunkesnis ir reikalaująs daug daugiau takto ir ištvermės buvo ir kitas jo, kaipo fakulteto dekano, darbas — fakulteto organizavimas. Reikėjo jį sudaryti iš žmonių, kurių daugelis taip pat į profesorius nesiruošė, bet kurių kiekvienas buvo tam tikra individualybė, su įvairiu pasiruošimu, su savo senais įpročiais, ambicijomis, fantazijomis (teisių fakultetas ilgai buvo „ministrų" fakultetas, savo tarpe turėdamas daugiau kaip pusę įvairių sričių, politinių krypčių ir nusistatymų buvusių ar esančių ministrų). Kiekvienas jų laikė savo dėstomą kursą svarbiausiu, savo pedagoginį prityrimą geriausiu, savo politinius įsitikinimus kilmingiausiais. O čia dar prisidėjo ir būrys iš svetur pakviestų profesorių, svetimų mums ir savo kultūra ir visai kito pasiruošimo ir kitų tendencijų, kurių kitų ir moralinis veidas, kviečiant, dar nebuvo aiškus. Iš tos margos sudėties sudaryti darną, vieningą organą galėjo tik vienas P. Leonas. Savo taktu, sugebėjimu kiekvieną konfliktą tiek pačių profesorių tarpe, tiek kylantį nuolatos tarp profesorių ir studentų, likviduoti tik gimstant, vengimu primesti savo nuomonę kitiems, net pirmininkaujant posėdžiuose,

kuriuose jis išsitardavo paskutinis, ir tai tik jei būdavo įsitikinęs bręstančio veiksmo kenksmingumu, jis trumpu laiku pasiekė tai, kad tas margas dėstytojų konglomeratas virto labiausiai susigyvenusiu ir net susidraugavusiu fakultetu visame universitete. O tie keli konfliktai, kurie kilo su keliais svetimšaliais profesoriais, pasirodžiusiais neprisitaikusiais mūsų darbo sąlygoms, buvo taip tyliai ir sklandžiai likviduoti, kad ir patys, fakultetą apleidę dėstytojai, nesijautė nuskriausti. Net ir pats fakultetas, laikęs P. Leoną savo įgimtu dekanu, dažnai neatjausdavo jo rolės fakultete; ją geriausiai suprato tik tuomet, kada P. Leonas savo funkcijas užleido kitiems.

Dar vienas būdingas bruožas — paprastai nuoširdūs draugai įsigyjami gimnazijos ar universiteto suoluose; vėliau atsiranda bendradarbiai, padėjėjai, šalininkai, bet nauji draugystės ryšiai jau neužsimezga. P. Leonas, ligi grabo lentos ištikimas savo jaunų dienų draugams, ir toliau, per gyvenimą eidamas, vis naujus draugus įsigydavo, kurie galiausiai apsupo jį gausiu būriu; tai buvo draugai, kad ir jaunesni už jį, ir jis jiems buvo tikras draugas, kuriam rūpėjo visos jo draugų asmeninės ir šeimyninės bėdos, materialiniai sunkumai; kartu su jais jis tas bėdas pergyvendavo, kartu džiaugdavosi jų džiaugsmais ir laimėjimais. O tokiam draugui toliau kur išvykus, jis visados surasdavo laiko plačiausiai korespondencijai, kurią palaikydavo ir su žilagalviu seniu, ir su žaliu jaunuoliu, pirmuosius savarankiškus žingsnius tebeinančiu. Naujiems draugams jis taip pat buvo ištikimas, kaip ir seniems, net ir tuomet, kada retkarčiais kitas jų ir galėjo jį apvilti — jis tiesiog netikėjo, kad kas jo draugų galėtų ką nors negero padaryti; tokių, tačiau, buvo, bet daug daugiau buvo tokių, kurie, nuolatos su juo bendraudami, nejučiomis suvaldydavo savo polinkius ir stengėsi bent kiek savo gyvenimo žingsnius derinti su jo žingsniais. Tačiau buvo ir tokių žmonių, jie kiek nusvėrė ir P. Leono paskutiniųjų metų gyvenimo bėgį, kuriems ši velionies įtaka aplinkumai ir atrodė pavojinga...

Petro Leono netekome. Daug kas likome našlaičiai. Bet tie, kurie su juo dirbome ir vargome, ir jo nesant, laikysime jį savo širdyse.

———/———

V. Burkevičius.

Advokatų tarybos pirmininką atsisveikinant.

1918 m. gruodžio 5 d. Vilniuje Valstybės Tarybos patalpose ankštokas Lietuvos Teisingumo Ministro kabinetas. Savo nuoširdumu ir paprastumu Teisingumo Ministras, be jokių didesnių įvadų, jau susipažinęs, matyti, su mano XII.2 prašymu ir ankietos turiniu, siūlo man „taikos teisėjo" vietą. Dėkodamas, sakau, kad negaliu, deja, tokios vietos imti, nes neturiu jokio patyrimo, nesu dar teisme dirbęs. „Tai nieko, pramoksite", be jokių motyvų, bet, vistik, įtikinamai išsklaidė ministras mano abejones. Sunkiu ir pavojingu momentu, kada visur sumišimas viešpatauja, vienam stoti naujos srovės priešakyje, rasti ir mokėti, kam reikia, tinkamą žodį pasakyti — tegali aukštos, tikros dvasinės kultūros, tvirtos valios ir grynos sielos žmogus. Tokį ir pažinau velionį per šiuos 20 metų. Reikalingas tada buvo ir skubotumas šiame darbe. Turiu dar anų laikų, „senos" redakcijos oficialų savo paskyrimo raštą, su tokiu pažįstamu, iki galo vienodu ir nepasikeitusiu, būdingu parašu, iš vokiečių taikos teisėjo tuoj priimti visas bylas, ...tuoj pavestas pareigas pradėti eiti. Tai yra, nežiūrint tik 20 praėjusių metų, jau mūsų tolima praeitis, šiandien daug kam nebežinoma.

Geriausiai žmogų pažinsi tik sunkią, persilaužimo valandą, kryžkelėje bestovėdamas. Taip mūsų mažoje teisininkų šeimoje buvo 1918 m. baigiantis ir naujųjų 1919 m. angoje. Didelis gyvenimo patyrimas ir teismo darbo pažinimas neleido pirmajam mūsų Teisingumo Ministrui vadovautis iliuzijomis ir skubotumo atmosferoje padaryti ką mūsų gyvenimui abejotino ar netinkamo. Laikas pakankamai mums tai jau yra įrodęs.

Prisimenu 1920 m. vasario 27 d. įžengiamąją a. a. Leono paskaitą iš teisės enciklopedijos srities, mūsų Aukštųjų Kursų atidarymo proga. Tai buvo irgi naujas, sunkiomis aplinkybėmis, varomas svarbus valstybinis darbas. Pirmosios paskaitos ėjo dabartinės „Aušros" berniukų gimnazijos ankštose, klausytojų perpildytose, patalpose. Šio darbo pionierių pirmose eilėse aiškiai matyti a. a. P. Leonas.

1929 m. pateko man į rankas kukli knygutė: „Po povodu agrarnoj reformy v Litvie (vkliučiaja i Suvalskuju guberniju).

P. S. Leonas, člen Gosudarstvennoj Dumy" (S. P. B. 1907)". — Tada visu smarkumu ėjo Lietuvos žemių parceliavimas rusifikacijos tikslais. Nustebau perskaitęs šią bibliografinę retenybę ir pamatęs, kad visa tai, kas mūsų šiandien žemės ūkyje reformuojama ir siekiama, yra ne kokia dabar mūsų sugalvota naujiena, o dar prieš 30 metų, visai skirtingose politinio ir visuomeninio gyvenimo aplinkybėse, viešai iškeltas reikalavimas. 1907 m. P. Leonas spaudoje skelbė, badaujančių bežemių ir mažažemių naudai žemės priverstinio nusavinimo idėją, užgaunant ir patį nuosavybės principą. Pacituosiu čia vieną vietą ištisai: „Rašytieji įstatymai pas mus iki šiol buvo sudaromi privilegijuotosios klasės, daugiausia tų klasių privilegijoms ir interesams apginti. Dabar atėjo laikas šiuos įstatymus perdirbti, vadovaujantis visų gyventojų interesais". Mūsų krašto vargdienių ūkininkų reikalai, matyti, buvo ypatingai artimi velioniui, ir jo pasiūlymai jiems padėti ir dabar dar mums yra gyvi ir įdomūs. Rusijos parlamente Leonas iškėlė visą eilę svarbių lietuviams žemdirbiams klausimų, mūsų žemės valdymo savybių, dėl kurių Lietuvoje negalima taikyti bendrų, visiems kitiems Rusijos gyventojams tinkamų, reformų. Nurodyti buvo: lietuvio prisirišimas žemei, emigrantų - lietuvių įtaka mūsų kaimo gyvenime; mūsų miškų, ežerų naudojimo pertvarkymo reikalas; žemės ūkio smulkinimo žalingumas ir žemės mokesčių naštos sunkumas; rusų valdžiai drąsiai buvo mestas lietuvių rusinimo (per kolonistus rusus ir kitaip) ir tinkamo švietimo stokos kaltinimas.

Visur ir visada velionis rado progos aiškiai ir griežtai pasisakyti už lietuvybę ir ginti lietuvio reikalus. Gimtoji kalba tada dažnai reikalinga buvo užtarimo. Ir štai a. a. Leonas prieš pat Didįjį Karą 1914 m. gegužės 19 d. Kaune, naujojo Žemaičių Vyskupo Karevičiaus ingreso proga viešai pasakė kalbą apie „tautų kilimo" amžių, lietuvio „prisirišimą prie savo tikybos"; kad „toji brangiausia Dievo dovana, kalba, buvo niekinama, žeminama" ir apie lietuvių skriaudas iš tų, „kurie nepripažįsta mums teisės būti tuom, kuom mus Viešpats sutvėrė, ir naudoties tuo, ką mums Viešpats davė" (Ž. A. Dambrausko: „J. M. Naujas Žemaičių Vyskupas P. Karevičius", Kaunas, 1914 m., 47—51 psl.).

Dar neatėjo laikas prisiminti ir tinkamai įvertinti velionies įvairiais mūsų valstybės viešojo ir visuomenės gyvenimo

klausimais pareikštąsias sveiko proto ir gilios išminties nuomones ir pranašavimus. Jo protas ir karšta tikro lietuvio patrioto širdis daug kartų per paskutinį mūsų naujojo pokarinio gyvenimo dvidešimtmetį visaip pasireiškė.

Iš tų kelių charakteringų bruožų ir iš viso velionies gyvenimo matyti, kad jis organiškai buvo svetimas ir labai tolimas by kokiam šovinizmui. Liko ištikimas savo ideologijai iki galo. Tas mūsų šiomis dienomis jau į paskutinę kelionę palydėto žilojo jaunuolio, nuolatinio dėl teisybės ir žmoniškumo principų kovotojo, kilnus vaizdas teesie mūsų jaunajai kartai ryškus gyvenimo švyturys.

Kalbos, pasakytos 1938 m. gegužės 14 d. laidojant prof. Leoną.

TEISINGUMO MINISTRO B. MASIULIO ŽODIS*).

Palydint prof. Petrą Leoną į amžinatvę, Vyriausybės vardu tarsiu kelis žodžius.

Velionis buvo vienas iš Lietuvos Valstybės kūrėjų. Lietuvių Tauta, kad ir buvo tarusi kietą savo nepriklausomybės žodį, bet vienu tarimu toji nepriklausomybė neatsirado. Kad žodis taptų kūnu, reikėjo daug pastangų. Lietuva priešų buvo gąsdinama, puolama, ir to Tautos žodžio kūnytojui reikėjo daug daug drąsos. Kas dirbo tada Lietuvos Valstybės kūrimo darbą, buvo didis patriotas — pasišventėlis, pasiaukojėlis, nes grėste grėsė jam visokie pavojai. Petras Leonas ir buvo vienas iš tokių darbininkų.

Jis buvo pirmas teisingumo ministras. Taigi jam teko nelengvas darbas, kartu ir garbė, organizuoti teisingumą. Ant jo padėtų pamatų auga ir stiprėja mūsų teismas. Sėkmingai paskiau tvarkė jis ir Valstybės vidaus reikalus, kaip tų reikalų ministras, vis tuo nepriklausomybės kovų metu. Ir šitoms kovoms aprimus, jis tebedirba Valstybės darbą, kaip antai universitete, ilgus metus būdamas teisių fakulteto dekanu. Dirbo ir paskutinėmis savo gyvenimo dienomis, nors ir aštuntą dešimtį eidamas, — buvo Advokatų tarybos pirmininkas, taigi stovėjo priešaky

*) Čia spausdinama kelios kalbos, iš pasakytų 1938 m. gegužės 14 d. laidojant prof. P. Leoną.

tos korporacijos, kurios narių paskirtis yra atlikti teisinės piliečiams pagalbos veikmenį, — veikmenį, reikalingą, būtiną ir teisingumo darymui.

Prof. Leonui, šitam skaisčios sielos ir skaisčių darbų lietuviui, Vyriausybės vardu pareiškiu paskutinę pagarbą.

REKT. PROF. M. RÖMERIO ŽODIS.

Drauge su visa Lietuvos visuomene liūdi Vytauto Didžiojo Universitetas. Mirė profesorius, tačiau ne eilinis profesorius, kaip ne eilinis ir žmogus buvo prof. Leonas. Formaliniai prof. Petro Leono titulai Vytauto Didžiojo Universitete buvo šie: jisai buvo vienas tų, kurie dar visuomenės jėgomis Lietuvoje kūrė aukštosios mokyklos užuomazgą; Lietuvos Universitetui besikuriant jisai ordinarinio profesoriaus vardu įėjo į pirmąjį organizacinį Teisių Fakulteto branduolį; jisai buvo pirmas Teisių Fakulteto dekanas, nuolat Fakulteto perrenkamas, kol pasiekęs amžiaus ribą jis iš veiklaus akademinio mokslo personalo išėjo; būdamas pirmuoju Fakulteto Dekanu jis buvo tikras šio Fakulteto organizatorius, jojo žymiausias kūrybinis veikėjas; drauge jis buvo nuolatinis akademinio Senato narys; jisai buvo Teisių Fakulteto garbės daktaras ir, išėjęs iš veikliosios profesūros, tapo Universiteto Tarybos išrinktas Vytauto Didžiojo Universiteto garbės profesoriumi.

Jau vien šių formalinių profesoriaus d-ro Petro Leono titulų išvardinimas rodo, kad velionis buvo žymus Universiteto veikėjas. Tačiau jojo vaidmeniui ir jojo reikšmei Universitetui ir Lietuvos mokslui pažinti ir suprasti, o tuo pačiu ir Universiteto liūdesio ir gedulo gelmėms išmatuoti šių formalinių titulų paminėjimo neužtenka. Tai išreikšti bus per silpnas ir mano žodis.

Universitetas yra akademinė mokslo, mokymo ir auklėjimo korporacija. Tad iš šios korporacijos veikėjo reikalaujama, kad jisai būtų mokslininkas, mokytojas, pedagogas ir pagaliau, jeigu jis yra Universiteto Senato narys, Fakulteto dekanas, tam tikros katedros vedėjas — kad jisai būtų sumanus darbo organizatorius, kitaip sakant — korporacijos administratorius. Ne visuomet ir ne kiekvienas akademinis veikėjas savo asmeny jungia visas šias kvalifikacijas. Talentingas mokslininkas gali būti silpnas pedagogas ir niekam netikęs administratorius. Žymus administratorius dažnai nėra geras mokytojas. Kad aka-

deminis veikėjas visais nurodytais atžvilgiais būtų žymus — reikalinga, kad jo asmeny gili išmintis, tiksli, preciziška ir aiški proto funkcija būtų susijusi su karšta širdimi, su tvirtu asmens būdu, su socialinio solidarumo pajautimu arba visuomeniškumu, kuris žmogų daro socialinės aplinkumos ne parazitu, bet jos funkcijos, evoliucijos ir tvarkos reiškėju. Profesoriaus, akademinio veikėjo visuomeninė tarnyba sunki yra ir atsakinga, tačiau sociališkai graži ir kilni, jeigu žmogus šias kvalifikacijas turi ir jeigu jo sąžinė yra jautri ir valdo jojo veikimą, kad jisai šias kvalifikacijas naudotų ir jomis savo pareigą nustatytų.

Tas kvalifikacijas ir tą sąžinę turėjo prof. Leonas. Nuo jaunų dienų jisai turėjo palinkimo į mokslą ir turėjo mokslui meilę ir entuziazmą. Dar anais laikais, kada Lietuva neturėjo jokių lietuviškų mokyklų ir kai jos tautinėje literatūroje dar nebuvo mokslui vietos, jaunasis Petras Leonas savo specialybėje ėmė ruošti pirmus mokslo rašinius lietuviškai, populiarizuodamas teisės mokslo žinias. Chronologiškai jis buvo pirmas lietuvių mokytojas teisės srity, pirmas teisės mokslo ragintojas lietuvių literatūroje. Mylėdamas mokslą ir turėdamas jam entuziazmo jisai, žymus teisininkas, suprato, kad tautinis Lietuvių atgimimas yra gilus socialinis reiškinys, kuriam turi būti paruošta tvirta socialinė armatūra, kad atgimstanti tauta tvarkytųsi ir žengtų pirmyn, būdama pajėgi gyventi ir savo likimą valdyti kitų tautų tarpe. Tokia žymi socialinė sritis, kaip teisė, kuri organizuoja ir apdraudžia visuomeninį bendravimą atitinkamomis institucijomis, negali likti svetima atgimstančiai tautai ir turi jos psichiką veikti. Mokslo populiarizacija buvo pirma elementarinė mokslininko veikla anomis politinėmis sąlygomis. Ir kai daugelis profesinių teisininkų — prokurorų, advokatų, kaip jisai, — paskęsdavo profesinėje praktikoje, jisai, Petras Leonas, neturėdamas jokių sąlygų mokslininko karjerai Lietuvoje, negalėdamas tuo laiku net svajoti apie profesūrą, nenutraukė kontakto su mokslu ir, kiek pajėgdamas, plėtė mokslo kultą. Jis visuomet buvo ir liko išlavintas, aukštos mokslo kultūros teisininkas. Ir kai besikuriančioje Lietuvos valstybėje teko organizuoti teisė ir jos svarbiausias aparatas — teismas — Teisingumo Ministru — tapo jisai. Ir šiandien, kai mes jau turime perspektyvos pažvelgti į praeitą kelią, mes turime konstatuoti, kad visų Lietuvos Teisingumo Ministrų žymiausias buvo tasai ministras - teisininkas - mokslininkas, pir-

masis Teisingumo Ministras, jisai, Petras Leonas, atkaklus mokslo populiarizatorius ir mokslo kulto tarnautojas anų pavergimo laikų, kada šitokia veikla galėjo atrodyti bergždžia naivaus svajotojo, socialinio Don Kichoto fantazija. Laimė Lietuvai ir garbė Petrui Leonui, kad mokslo atžvilgiu jis niekuomet, net sunkiausiu metu, nepasidavė defetizmo nuotaikai ir išlaikė gyvą jaunybinį mokslo entuziazmą.

Dar ryškiau iškilo teisininko - mokslininko, mokslo entuziasto Petro Leono asmens vaidmuo, kai Nepriklausomoje Lietuvoje teko kurti Universitetas. Profesorių mokslininkų Lietuvių tarpe ir iš viso Lietuvoje kaip kad nebuvo. Ir kaip jie galėtų būti, jei krašte iki tol nebuvo nei vienos aukštos mokyklos, o lietuviškos gimnazijos bei pradžios mokyklos vos keli metai, kaip pradėjo steigtis. Teisės srity profesinio mokslininko nebuvo nei vieno. Reikėjo ieškoti žmonių su moksliniais palinkimais, iš kurių būtų galima tikėtis, kad jie arba vienas kitas jųjų, bedirbdami mokslo darbą, taps mokslininkais, tačiau kurie mokslininkais tikra prasme dar nebebuvo ir buvo tiktai diletantais. Ryškiausias ir vienintelis vyresnysis jų tarpe buvo kaip tik Petras Leonas. Jeigu ir jisai nebuvo profesinis mokslininkas, tai vis dėlto jisai teisės mokslo darbą dirbo ir mokslo kultą laikė. Parinktų teisės mokslo veikėjų ir mokytojų, kuriems buvo skirta ši mokslo šaka Lietuvos moksle veikti, — vadu savaime tapo naujas ordinarinis profesorius Petras Leonas. Mes, tie pirmieji, kurie dar esame likę, žinome, kaip sunku mums būtų buvę ši funkcija atlikti, jei mums tuo laiku nebūtų vadovavęs prof. Leonas, kuris buvo ne tiktai studentų, bet ir mūsų pačių bent entuziazmo, ištvermės ir šios mums naujos pareigos metodų mokytojas. Šia prasme mes, pareikšdami čia šiandien Jojo šviesiai atminčiai pagarbą, atsisveikiname ne tiktai su vyresniuoju kolega ir mūsų buvusiu vadu, bet atsisveikiname ir kaip mokiniai su didžiuoju mūsų mokytoju, kurio darbai ir mūsų profesinių mokslininkų darbuose yra gyvi ir reiškiasi, kol mes patys gyvi būsime ir dirbti pajėgsime, o per mūsų darbus jie įsikūnys į darbus ir tų, kuriuos mes Universitete paveiksime Lietuvos mokslo pažangai ir Lietuvos garbei.

Savo mokslinei veiklos tradicijai ištikimas prof. Leonas Teisės Fakultete ne tiktai skaitė paskaitas, bet iš visų savo kolegų pirmasis ėmė ruošti mokslo literatūrą, aprūpindamas akademinio jaunimo studijas mokslo priemonėmis lietuvių kalba.

To mokslo ir mokymo darbo bei entuziazmo mokslui prof. Leonas neprarado ne tiktai per visą savo veiklaus profesoriavimo laiką, bet ir vėliau iki pačios savo mirties dienos, kada jisai liko tiktai garbės profesoriumi. Dar šiais mokslo metais jisai dėstė Fakultete sociologijos kursą. Jo entuziazmo šaltiniai jame buvo tiek gilūs ir gyvi, kad iki paskutinės savo fizinės gyvybės dienos jis dirbo savo mylimąjį darbą ir kontakto su mokslu nenutraukė. Tiek mokslo, tiek visose savo veiklos srityse šis žmogus, pasiekęs gilios senatvės, išlaikė visas savo darbo pozicijas ir iš gyvosios visuomenės nepasitraukė. Jis ėjo su gyvaisiais, ne kaip kad tie seniai, kurie visuomenei miršta dar fiziškai nemirę; jis mirė gyvas ir per tai juo skaudesnė mums yra ši mirtis.

Jei prof. Petras Leonas buvo didysis Lietuvos mokslo veikėjas — tai ne menkesnis jis buvo mokytojas ir pedagogas. Jau pats profesoriaus mokslinis entuziazmas veikia studentus ir jųjų studijas. Tačiau dar labiau reikalingas yra mokytojui ir pedagogui atitinkamas jojo asmens būdas ir jojo psichiniai privalumai. Prof. Leonas buvo žmogus, teisus, tvirtų aiškių įsitikinimų, žmogus, kuris pirmon vieton statė ne savo privatinę gerovę, bet viešąjį reikalą, kaip jisai jį suprato, lojalus pareigos žmogus, kiek aistringas tiesos pamėgime, tačiau visuomet korektingas formos atžvilgiu, susivaldąs, gerbiąs kito žmogaus asmenybę, vengiąs nuskriausti ar įžeisti žmogų, nors mėgstąs pareikšti tiesą į akis tam, kurio darbuose ir žodžiuose jam pasirodžiusi klasta, spekuliacinis egoizmas ar tuščios didybės manija, švelnus ir jautrus ypač žmogaus nelaimei ar klaidai, subtiliškai teisingas tiek, kad jis buvo pavadintas Lietuvos sąžine ir kad Leono teisingumas tapo legendarinis Lietuvoje. Šis švarus žmogus, sąžinės riteris, turėjo visus tuos privalumus, kurie reikalingi tam, kad veiktų suaugusį jaunimą, kuriam jisai buvo mokytojas ir pedagogas.

Puikus taip pat jisai buvo korporacijos organizatorius. Tvarkingas, tylus, aiškus, nusistatęs ir ramus. Jis visuomet žinojo, ką norįs. Teisininko psichika, tikslus kategoringas galvojimas ir žymaus profesinio teisininko praktiko metodizmas — suteikdavo jo organizaciniam veikimui aiškumo ir autoriteto. Akademiniame Senate jojo nuomonė būdavo svari ir įtikinanti; jojo trumpas ryškus žodis paruošdavo sprendimą. Teisių Fakultete dekano Leono vadovavimas buvo švelnios formos,

bet ryškaus turinio. Jojo mintis, protas ir socialinės funkcijos pajautimas bei tikslus kolektyvinio veikimo metodų valdymas — suteikdavo jo vadovavimui didelio autoriteto ir pasisekimo: nebuvo ginčų, intrigų, nesusipratimų. Kolektyvas veikė tiksliai ir sklandžiai.

Toks buvo Vytauto Didžiojo Universiteto garbės profesorius dr. Petras Leonas, Universiteto ir Lietuvos mokslo vardu kalbėdamas aš stengiuos duoti akademinį šio brangaus žmogaus įvertinimą. Be abejo šis vaizdas nėra pilnas. Jis neapima viso žmogaus ir visų nuveiktų jo amžiaus darbų. Atlydėję jį į šią vietą ir atsisveikindami su juo, išėjusiu iš mūsų tarpo, mes štai turime įspūdžio, kad čia šiame mirusiojo Petro Leono kūne yra materializuota tam tikra nepaprasta mūsų visuomenės brangenybė, kuri štai buvo tarp mūsų, veikė, gyveno žmogaus individe ir staiga užgeso, tapo bejėgė, kaip inertinis daiktas, ir tuoj visiškai išnyks. Tiesa — tasai individas, tasai žmogus, tasai paslaptingas gyvybės fenomenas, kuris buvo mirusiojo kūne ir kuris tą brangenybę materializavo ir kūrė, išnyko. Tačiau jojo sukurta socialinė Lietuvos brangenybė, kurioje liko nemiręs Petro Leono vardas, nėra dingusi ir nemiršta. Josios mes nelaidojame. Ji liko ne tiktai mūsų, jį pažinusią, jį mylėjusią, sąmonėje ir širdyse — mūsų sąmonė ir mūsų širdys mirs su mumis, — bet ji liko tautos ir visuomenės legendoje, kuri eis iš kartos į kartą, ir ji liko materializuota tame, ką jis yra paveikęs ir kas įėjo į visuomenės judėjimą, į gyvenančių ir gyvensiančių psichiką. Tą jojo socialinę brangenybę mes sveikiname.

Vytauto Didžiojo Universitetas ir mes, Tavo, profesoriau Leone, kolegos ir mokiniai, Tavimi didžiuojamės, Tave mylime ir Tau mūsų pagarbą pareiškiame.

TEISININKŲ DRAUGIJOS PIRMININKO J. GUDAUSKIO ŽODIS.

Kas turi pradžią, turi ir pabaigą; kas yra gimęs, turi ir mirti. Toks yra gamtos dėsnys, kuriam turėjo nusilenkti ir velionis a. a. Petras Leonas.

Bet klausimas, ar mirtis visada reiškia sunaikinimą, o gyvu buvimas — tikrąjį gyvenimą? Ar nebūsime užtikę žmonių, apie kuriuos tik tiek galima tarti, kad jie tikrai gyvi, bet jie negyvena nei žmonijai, nei tautai, nei šeimai, nei patys sau.

Tai gyvi šešėliai, kurie praeina žemišką kelionę, nepalikdami nė pėdsako, kad žmogumi buvę.

Ir vėl mums žinoma ir kita žmonių kategorija, kurių kilni asmenybė spinduliuoja iš jų atliktų darbų ir paliktų veikalų. Prie pastarųjų priklauso ir velionis.

1) Atsidėjęs dirbdamas garbingą advokato darbą, jis bus ne vienam savo klijentui daug gero padaręs, kurie jį minės iki savo karsto lentos.

2) Savo paskaitomis bus išugdęs ne vieno jaunuolio sieloje teisinį pajautimą ir žmogaus žmogui pagarbą, kurie principai ne vieną jų lydės visą amžių.

3) Būdamas gilus teisininkas ir tvirtas savo principuose, juos skelbė ne tik gyvu žodžiu, bet įkūnijo ir raštuose, spausdindamas atskiromis brošiūromis bei „Teisės“ skiltyse. Pastarieji jo darbai teisininkų buvo rimtai vertinami ir už jo nuopelnus teisės ugdyme Lietuvos Teis. draugija jam buvo suteikusi Garbės Nario vardą.

4) Pagaliau, jis nėra visiškai sunaikintas ir individualiai, nes jo kraujas teka jo vaikų gyslomis.

Turėdamas prieš akis jo visą veiklą, jį kviečiu veikti į mus ir mūsų jaunąją kartą savo tauria asmenybe, įkūnyta jo reikaluose ir užsilikusią jo posakiuose.

Apžvalga.

I.

P. Stravinskas.

Teisinės spaudos reikalai.

Spauda yra priemonė intelektuoliniam žmonių bendravimui plėsti, kultūrai ugdyti. Teisininkų Draugijai, užsibrėžusiai aiškinti veikiančią teisę, ugdyti tautos teisinį pajautimą, rinkti teisinę medžiagą įstatymdavystei ir sekti teisės vystymąsi viduje ir užsienyje, spauda yra nepakeičiama priemonė.

Žurnalo tobulumas ir jo turiningumas priklauso ne tik nuo redakcijos gerų norų ir pastangų, bet ir nuo visuomenės, o ypač nuo jį leidžiančios Draugijos narių visumos kultūrinio lygio, nuo tos Draugijos mokslinio pajėgumo ir ypač nuo jos veiklumo, lygiai kaip ir nuo viešojo gyvenimo sąlygų.

Kai kas norėtų mūsų teisinę spaudą matyti „skubesnę", pageidaujama esą, kad mūsų teisinėje spaudoje būtų daugiau keliami bręstančios teisės idėjos klausimai, kad daugiau būtų rašoma klausimais *de lege ferenda.*

Keliamas klausimas yra rimtas. Bet juk ir dabar „Teisė" paliečia daugelį aktualių šalies interesų, kurie dar nėra, o turėtų būti teisės apsaugoti. Spaudos balsas kartais turi ir praktikinių pasekmių. Pvz., „Teisėje" prieš kurį laiką net kelių autorių iškelti įvairūs klausimai buvo įstatymo leidėjo sutvarkyti paskutiniu Civilinės teisenos įstatymo pakeitimu. Jeigu dar tų praktinių klausimų *de lege ferenda* trūksta, tai tuo turėtų susirūpinti pati teisininkija, ypač Teisininkų Draugijos nariai, kurių tarpe yra daug mokslingų praktikų, sugebančių ne tik veikiančios teisės spragas ir netobulybes pastebėti, bet ir pastebėtąsias tinkamai iškelti. Svarbesniais teisės klausimais, teisinį gyvenimą tiriant ar tvarkant, reikia turėti plačių teisininkijos masių, ypač teisininkų praktikų nuomonę. Pvz., prieškarinė Rusijos valdžia, sumaniusi parengti civilinį teisyną, pirmiausia, kreipėsi į teisininkus praktikus, klausdama jų nuomonės dėl veikiančiosios teisės. Iš atsiųstų atsakymų ir pastabų buvo atrinkta tinkamiausios, atrinktoji medžiaga moksline tvarka buvo susisteminta ir buvo išleista atskira knyga. Tos teisininkų praktikų nuomonės būdavo svarstomos redakcinės komisijos civilinio teisyno projektą rengiant.

Tenka girdėti nusiskundimų, kad daugelis mūsų net svarbių įstatymų išleidžiama netikėtai, užklumpa visuomenę, tiems įstatymams neprisirengusią, o naują teisinė mintis dar ilgai visuomenėje neprigyja, nes su ja nebuvo prieš tai susigyventa. Pageidaujama, kad svarstomi įstatymų projektai teisinėje spaudoje visuomenei būtų paaiškinti, o priimti projektai — ištisai paskelbti. Tas teisininkų nusiskundimas iš dalies pagrįstas. Reiktų vyriausybės rengiamus įstatymų projektus iš anksto viešai paskelbti arba bent per spaudą bendrais bruožais apie rengiamus įstatymus painformuoti. Nusiskundžiama, kad įstatymų rūpinimo įstaigos

dirba užsidariusios, visuomenei nežinant, ir savo darbą bei sumanymus teisės srityje slėpdamos. Šitas priekaištas yra kiek perdėtas, nes įstatymus rengiančios įstaigos kartais net duoda savo projektus spausdinti. Pvz., buvo išleistas prekybinės teisės srityje parengtų įstatymų projektų rinkinys, pavadintas „Iš Valstybės Tarybos darbų", taip pat Teisingumo Ministerija buvo išleidusi Ipotekos įstatymo projektą. Jeigu dar atrodo, kad tebetrūksta šitokiems įstatymų projektavimo darbams viešumo, tai šitokio reiškinio priežasčių tenka ieškoti ir pačioje visuomenėje. Pastebėta, kad visuomenės kritika nepasireiškia noru giliau įsigyventi į projekto mintis, jas objektyviai suprasti ir įvertinti. Pvz., civ. metrikacijos įst. projekto mintis visuomenė ir net dienraštinė spauda svarstė paviršutiniškai ir be reikalo sudarė tam tikro nusistatymo grupių tarpe įtemptą santykiavimo nuotaiką. Nei civilinės metrikacijos sumanymo gynėjai, nei jo priešai neparodė reikiamo sugebėjimo šį klausimą pasvarstyti giliau iš esmės.

Pageidautina, kad visi naujai išleisti įstatymai teisinėje spaudoje tuojau būtų apsvarstyti, paaiškinti ir teisės doktrinos bei praktikos atžvilgiu įvertinti.

Iš esmės šis pasiūlymas rimtas. Tačiau, negalima pasakyti, kad mūsų teisinė spauda šiuo klausimu nesirūpintų. Visa eilė įstatymų, nors kartais kiek ir pasivėlinusi, mūsų teisinė spauda, ypač „Teisės" žurnalas, apsvarstė ir moksline kritika tyrė. Redakcijos užsakymas paskubomis parašyti tokį straipsnį kartais gali būti net nenaudingas. Tačiau kiekvienas teisininkas, kuriam teisės klausimai doktrinos ar praktikos atžvilgiu pažįstami geriau, negu kitiems, turėtų jausti pareigą ir pats, neprašomas, naujai išleistą įstatymą kritiškai įvertinti. Šitai čia pastebime dėl to, kad kai kurie mūsų žymūs teisininkai, šiandien teisinėje spaudoje lyg ir nenoromis dalyvauja. Šias mintis čia keliu dėl to, kad jie mūsų jaunesniąjai teisininkijai ir dabar yra savo srityje autoritetai.

Vieni teisinės spaudos skaitytojai pasigenda „Teisėje" daugiau praktinių teisės žinių, kiti, priešingai, norėtų daugiau teoretinių studijų, jame rasti.

„Teisė", būdama Teisininkų Draugijos organas, turi lygiai nagrinėti visas problemas, t. y. „lengvinti teisinės praktikos darbą, aiškinant veikiančią teisę" (Dr-jos įst. § 7, p. „a"), „sekant teisės vystymąsi viduje ir užsienyje" (įst. § 7, p. „d").

Teisininkų Draugijos susirinkimuose ir atskirais raštais reiškiamas pageidavimas „Teisę" leisti dažniau, kas mėnesį, vargu bau įvykdomas. Žurnalo leidimą padažninus tektų susiaurinti atskirų numerių tūrį. Tas būtų netikslinga, nes žurnalo atskirų numerių turinys pasidarytų neįvairus, tektų pasitenkinti gal 3—4 straipsniais, o ilgesnius straipsnius leisti dalimis daugelyje žurnalo numerių. Teisinį straipsnį naudinga skaityti vienu kartu visą, nes dalį paskaitęs, negali turėti kritiškos nuomonės, o ligi sulauki straipsnio pabaigos, dažniausiai užmiršti, ką esi skaitęs anksčiau, pradžioje. Kitų valstybių tolygūs teisiniai žurnalai, pvz., Šveicarijoj leidžiamas „Zeitschrift für Schweizerisches Recht" išleidžiamas per metus po 4, o daugiausia po 6 numerius.

Teisininkams praverstų palaikyti taip pat ir kitą mūsų teisinę spaudą, pvz., „Teisininką“, kuris skiriamas daugiau teisinės praktikos reikalams, taip pat „Kriminalistikos Žinyną“, kuris svarsto daugiau teoretinius kriminalistikos mokslo dalykus.

II.

P. Stravinskas.

Nacionalsocialistinis Vokietijos teisininkų sąjudis ir nacionalsocialistinė teisės idėja.

Kas yra teisė ir kokie žmonių interesai turi būti teisės saugomi, tai nuolat keliami ir įvairiai aiškinami klausimai.

Net didžiosios tautos, daug amžių gyvenę savarankišku valstybiniu gyvenimu, sukūrę gražių teisės paminklų, rodosi, aiškiai atsakiusios į šiuos klausimus, neilgai džiaugiasi savo surastąja tiesa. Pasikeitus valstybės santvarkai, staigiai valstybės vairą pasukus nauja kryptimi, lūžta senieji teisės pagrindai, ir naikinama tai, kas buvo anksčiau sukurta, neigiama tai, kas buvo anksčiau laikoma įrodyta tiesa. Naujieji valstybės vadai kuria naują teisę.

Bet senoji teisės idėja, nors būtų sunaikintos visos senojo mokslo knygos, pasilieka dar ilgam žmonių sąmonėje ir naikinama tik iš lėto nyksta, o kartais net ilgai žmonių sąmonėje kovoja su naująja teisės idėja. Atsiranda naujai skelbiamos ir tautos sieloje gyvenamosios teisės dualizmas. Jis stabdo valstybės vyrus, skubomis stumiančius valstybės gyvenimą nauja kryptimi, nes senosios, žmonių sąmonėje glūdinčios teisės balsas nekartą smerkia naujų vadų darbus, nesutinkančius su senąja norma. Vyksta griežta, žūtbūtinė šių dviejų teisės idėjų kova.

Vokietijai pasukus viešojo gyvenimo vairą nacionalsocialistine linkme, atsiradus tokiam naujosios teisės ir senosios, žmonių sąmonėje užsilikurios teisės dualizmui, valstybės valdžos iniciatyva griebtasi griežtai kovoti su senąja teisės idėja. Ta kova dar paaštrėja, kai valstybės vadai padarė veiksmų, kuriuos senosios teisės norma tektų kvalifikuoti neteise.

Šią kovą, tiksliau sakant, nacionalsocialistinį Vokietijos teisininkų sąjūdį suorganizavo ir jam vadovauja ištikimiausias Hitlerio idėjos vykdytojas, reicho teisės vadas ir NSDAP teisės vadovas reicho ministras Dr. Hans Frankas. Paties Hitlerio atsišaukimu 1928.X.11 d. buvo įsteigta Vokiečių nacionalsocialistinė juristų sąjunga.

Sąjunga, kaip ji pati skelbia, nuo pat pradžios turėjusi pagrindiniu savo tikslu atgaivinti ir naujai sukurti vokiečių teisę, kaip priemonę apsaugoti nacionalsocialistinei valstybei, jos kultūrai ir ūkiui. Kokia yra ta naujai kuriamoji teisė, kokie jos pagrindai ir kokia struktūra, paaiškina ta pati sąjunga viename savo informaciniame rašte: „Tauta yra pati teisės nešėja. Teisinė santvarka gali tik tuomet tikra teisė būti, kai tautos valia ir teisės valia sutinka. Valstybės autoritetinė mintis turi eiti pirm visų individualinių pastangų; niekas, taikydamas teisę, negali išgalėti ką nors įvykdyti, kas būtų priešinga tautos gyvenimo interesui“.

Vadinasi, ir teisėjas, taikydamas teisę, pirmoje eilėje turi griebtis šio anksčiau negirdėto nacionalsocialistinio teisės interpretacijos būdo. Dogmatinė ir ypač literatūrinė įstatymo interpretacija, kuri anksčiau turėjo pirmaujamą reikšmę ir pagal kurią būdavo spėjama įstatymų leidėjo arba įstatymo valia, blanksta ir atrodo menkutė prieš šitą nacionalsocialistinį teisės interpretacijos metodą. Įstatymas — ta rašytoji teisės norma, kuri anksčiau visuomet būdavo statoma pirm nerašytosios normos, nacionalsocialistinė interpretacija, susilpnėja ir neturi ankstesnio autoriteto, nes įstatymo raidė, nors ji būtų kažin kaip aiški, jeigu tiktai nesutinka su „tautos gyvenimo interesu", ipso facto nustoja savo galios ir prasmės*). Pirmasis ir svarbiausias teisės pažinimo šaltinis, nacionalsocialistine pažiūra, yra tautos nauda. „Visa tai, kas tautai naudinga, yra teisėta, o kas jai kenkia — neteisėta".

Neturint tikslo leistis į kritinį šių minčių vertinimą, norisi, vis dėlto, pareikšti abejonių šios nacionalsocialistinės pažiūros tikrumu.

Pirmiausia, tenka paabejoti, ar tautos gyvenimo interesas visų, netgi vienos partijos žmonių, vienodai gali būti suprastas. Tenka abejoti, ar pavyks Vokietijos nacionalsocializmui įkvėpti, pagaliau, visiems vienodą tautos interesų, taigi, ir ta prasme vadinamos teisės, supratimą. Jeigu vienodo tautos interesų ir tuo pačiu teisės supratimo nėra ir nebus, tai ar ligi šiol buvusi teisės sistema nepavirs teisės vykdytojų sauvale ir anarchija?

Tas begalinis tautos ir jos interesų iškėlimas ir tokiomis sąlygomis galimas nepaisymas kitų egzistuojančių socialinių grupių, kad ir tautinių mažumų, interesų, iš nacionalsocialistinio fronto žiūrint, gal atrodo ir didingas, bet vargu suderinamas su sveiku žmogaus dorovės pajautimu.

Pagaliau, teisė yra žmonių tarpusavio pasitikėjimo laidas. Jeigu tautos gyvenimo interesu, nacionalsocialistine pažiūra, pateisinamas kiekvienas veiksmas, nors jis ir neatitiktų įstatymo raidės prasmės, tai atrodo, kad šitokia teisės interpretacija praktikoje galima daug pareigos laužymų pateisinti „teise", paremta „tautos gyvenimo interesu". Tada ir valstybė galėtų atsisakyti vykdyti sutartis, jeigu iš tos sutarties kyląs reikalavimas prieštarauja „tautos gyvenimo interesui". Argi, tokiu atveju, teisė nenustotų svarbiausio savo ypatumo — privalomojo ryšingumo, kuriuo ji ligi šiol, daugiausia, išsiskirdavo iš kitų socialinių normų? Ar dėl to teisė nenustotų visuotinio savo pasitikėjimo jos autoritetu, o tuo pačiu ir reikšmės? Šitos ir daug kitų minčių kyla, svarstant ir įvertinant nacionalsocialistinę pažiūrą į teisę.

Nežiūrint visų tų klausimų ir pavojų, Vokietijos nacionalsocialistinis teisininkų sąjūdis, reicho valdžios viršūnių vadovaujamas, plečiasi ir apima visą Vokietijos teisinį gyvenimą.

Reicho ministras dr. Hans Frankas, įsteigdamas nacionalsocialistinę teisės saugotųjų sąjungą, ryžosi sujungti tos sąjungos uždaviniams vykdyti visų profesijų reicho teisės darbininkus. Šis užsimojimas jam gerai sekėsi, nes tuojau prie įsteigtosios sąjungos prisidėjo svarbiausios teisi-

*) Plg. su SSSR teismine praktika spręsti bylas pagal „revoliucinę sąžinę".

nės vokiečių organizacijos, pvz., Vokietijos teisėjų sąjunga, Vokietijos teisės rūpintojų (Rechtspfleger) sąjunga, Vokietijos advokatų sąjunga, ūkio tyrimo institutas ir kiti.

Nacionalistinėje teisės saugotųjų sąjungoje sudarytos atskiros, profesinės grupės. Svarbiausios jų yra šios: 1. teisėjų ir prokurorų grupė, kurioje yra per 20 tūkstančių narių, 2. advokatų grupė, turinti per 10 tūkstančių narių*), 3. notarų grupė, turinti apie 6 tūkstančius narių, 4. administracijos teisės saugotojų grupė (pvz., burmistrų, landratų ir k.), kurią sudaro apie 12 tūkstančių narių, 5. profesorių grupė, kurioje yra 419 narių, 6. ekonomistų grupė, susidedanti iš apie 13½ tūkstančių narių, 7. jaunųjų teisės saugotojų (referendarų, asesorių ir kit.) grupė, kurioje yra per 12½ tūkstančio narių. Be to, prie šio teisės saugotojų sąjungos fronto priklauso dar ir visi kiti teisės įstaigų darbininkai, net ir neteisininkai. Sąjunga turi iš viso per 100.000 narių ir didžiuojasi, kad narių skaičiumi šiandien yra didžiausia pasaulyje teisės saugotojų organizacija.

Sąjunga domisi ir užsienyje veikiančiomis teisininkų organizacijomis ir siūlo užmegzti ir palaikyti santykius.

Ar ta vokiečių teisės saugotojų sąjunga taip išaugo naujos, nacionalsocialistinės idėjos šilimoje, ar ji išauginta dirbtinai, tarnybine valdžios įtaka, nesiimame čia spręsti.

Juridinės literatūros naujienos

1. *A. S. Šapovalov.* **Caro kalėjimuose ir ištrėmime.** (Rusų kalba). „Jaunosios gvardijos" leid. 1937 m., 101 p.

Autorius — caro laikų politinis kalinys. Jis pradeda aprašinėti savo pergyvenimus Petropavlovsko tvirtovės Trubecko bastionu. Iš pradžių jis atpasakoja, kaip jį ten kvotė viceprokuroras Kičinas ir žandarų pulkininkas Šmakovas, kuris, autoriaus teigimu, „nukamavo nevieną revoliucionierių". Kai jam nepasisekė iš autoriaus išgauti tinkamų parodymų, tada jis pradėjo jį bauginti, žadėdamas „doškurit", t. y., neduoti jam skaityti jokių knygų, neleisti su nieku matytis, laikyti vienutėje kokius metus ir pan. Vienutės tyla jį slopino; už pasikalbėjimus patekęs 3 paroms į karcerą, kuris buvo panašus į šaltą rūsį. Aštuoniems mėnesiams praslinkus, jam pirmą kartą buvo leista pasimatyti su savo motina.

1897 m. gale jam buvo paskelbta, kad jis trejiems metams ištremiamas į Rytų Sibirą. Sunkiai davėsi jam tas kelias su įvairiais etapų kalėjimais, pradedant dabar pagarsėjusiu Butyrkos klėjimu ir baigiant Krasnojarsku. Ten jam buvo pranešta, kad jis turi apsigyventi Tesinsko km. Minusinsko apskr. Jis buvo siunčiamas į savo paskyrimo vietą barža. Jenisiejaus upe. Ten suradęs kitus politinius kalinius ir utapęs su jais, bet ilgesys jį nuolat slėgęs; jam nugalėti jis greit radęs vaistą, būtent, savišvietą.

---

*) Vadinasi, magistratūra savo narių skaičiumi nustelbia advokatūrą.

2. *R. Katanjan.* **Naikinant senus prietarus.** (Rusų kalba). SSSR Teisingumo m-jos juridinis leid. Maskva. 1937 m. 94 p.

1935 m. viduryje Adžaristano vyr. teismas nagrinėjo gyd. Choromanskaitės pagrobimo bylą. To proceso centrinis asmuo yra Čičiko Mindadzė. Tas, negavęs iš gydytojos pritarimo savo meilei, nutarė ją prievarta pagrobti ir išprievartauti. Tuo reikalu yra inscenizuojamas sunkiai susirgęs ligonis, ir pas jį kviečiama atvykti sakytoji gydytoja. Pirmoji dalis, būtent, gydytojos atvykimas jam pavykęs, bet jos išprievartavimas — nepasisekęs. Pergyvenusi šį įvykį, gyd. Choromanskaitė tapo psichiškai sukrėsta ir toliau negalinti dirbti savo darbo. Svarbesnieji šio įvykio dalyviai buvo nuteisti po 10 metų kalėti.

Šioje knygoje dėl to įvykio yra įdėta prokuroro Katanjano teisme pasakyta kalba, kurią jis baigia šūkiu „Sušaudyti abu... Lauk iš kelio. Laisvojo Adžaristano laisvajai moteriai laisvesnio kelio". Ten yra paliečiamas ir šiandieninis sovietų moters socialinis vaidmuo. Knyga skaitytina.

Rom. Burokas.

Oficialinė dalis.

I.

Respublikos Prezidento Įsakymai.

Paskirti:

1) Marijampolės II Apylinkės Tardytojas Kazlauskas Ignas atleistas iš užimamos vietos ir paskirtas Panevėžio Apygardos Teismo Prokuroro padėjėju, nuo 1938 metų birželio mėn. 1 dienos (Aktas Nr. 762a).

2) Kauno Apygardos Teismo kandidatas dipl. teisininkas Motiejaitis Juozas paskirtas Marijampolės II Apylinkės Tardytoju, nuo 1938 m. birželio mėn. 1 d. (Aktas Nr. 763).

3) Pasvalio Apylinkės Tardytojas Vileišis Jonas iš einamųjų pareigų atleistas į pensiją nuo 1938 metų liepos mėn. 1 dienos.

II.

Teisingumo Ministro Įsakymai.

Paskirti:

1) Viršetatiniam Šiaulių Apyg. Teismo kandidatui Mačiukui Antanui paskirta grąžinamoji stipendija po 150 litų mėnesiui, nuo 1938 m. kovo mėn. 1 d. (įsak. Nr. 93).

2) Prikomandiruotas prie Žem. Naumiesčio Apyl. Teismo eiti apyl. teisėjo pareigas Šiaulių Apyg. Teismo kandidatas Kisielius Ignas iš tų pareigų atšauktas ir pavesta jam apyl. tardytojo pareigas eiti prie Šiaulių II Apyl. Tardytojo, nuo 1938 m. balandžio mėn. 20 d. (įsak. Nr. 107).

3) Prikomandiruotas prie Vilkaviškio Apylinkės Teismo eiti apyl. teisėjo pareigas Marijampolės Apyg. Teismo kand. Dailidonis Vladas iš tų pareigų atšauktas ir prikomandiruotas apylinkės teisėjo pareigas eiti prie Marijampolės Apylinkės Teismo, nuo 1938 m. gegužės mėn. 1 dienos (įsak. Nr. 118).

4) Prikomandiruotas prie Marijampolės Apylinkės Teismo eiti apylinkės teisėjo pareigas Marijampolės Apygardos Teismo kandidatas Andriušaitis Antanas iš tų pareigų atšauktas ir prikomandiruotas Apylinkės Teisėjo pareigas eiti prie Vilkaviškio Apylinkės Teismo, nuo 1938 m. gegužės mėn. 1 d. (įsak. Nr. 119).

5) Prikomandiruotas prie Joniškio Apylinkės Teismo eiti apylinkės teisėjo pareigas Šiaulių Apyg. Teismo kandidatas Kazlauskas Vincas iš tų pareigų atšauktas ir prikomandiruotas apylinkės tardytojo pareigas eiti prie Telšių Apylinkės Tardytojo, nuo 1938 m. gegužės mėn. 1 dienos (įsak. Nr. 120).

6) Dipl. teisininkė Janina - Marijona Ceranaitė paskirta viršetatiniu Kauno Apygardos Teismo kandidatu, nuo 1938 m. gegužės mėn. 5 dienos (įsak. Nr. 127).

7) Kauno Apyg. Teismo tvarkdario Jasinsko Vytauto į Alytaus Apyl. Teismą Ipotekos Įstaigos knygų vedėjo pareigoms eiti komandiravimo laikas pratęstas vienam mėnesiui, nuo 1938 m. gegužės mėn. 20 d. (įsak. Nr. 146).

8) Dipl. teisin. Mikelionis Jonas paskirtas etatiniu Kauno Apygardos Teismo kandidatu, nuo 1938 metų birželio mėn. 1 dienos. (įsak. Nr. 148).

9) Prikomandiruotas prie Panevėžio Apyg. Teismo Prokuratūros eiti prokuroro padėjėjo pareigas Panevėžio Apyg. Teismo kandidatas Markevičius Ignas iš tų pareigų atšauktas, nuo 1938 m. birželio mėn. 15 d. (įsak. Nr. 155).

10) Prikomandiruotas prie Kauno IV Apyl. Tardytojo eiti apyl. tardytojo pareigas, Kauno Apyg. Teismo kandidatas Gaška Juozas iš tų pareigų atšauktas ir pavesta jam apylinkės teisėjo preigas eiti Kauno Apylinkės Teisme (įsak. Nr. 156).

Priimti advokatais:

Kauno Apyg. Teismo kandidatas dipl. teisin. Epšteinas Mauša priimtas į advokatus, nuo 1938 m. gegužės mėn. 26 dienos, su gyvenamaja vieta Kaune (įsak. Nr. 144).

Mirė:

Kauno Apygardos Teismo Teisėjas Vaitiekavičius Antanas miręs 1938 m. birželio 10 d. išbrauktas iš Teisingumo Ministerijos tarnautojų skaičiaus nuo jo mirties dienos (įsak. Nr. 163).

Redaktorius JURGIS BYLA

TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ ir PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS.
Leidžia Lietuvos Teisininkų Draugija.

Laikraščio programa:

I. Teisės mokslų raštai.
II. Pasaulio teisės apžvalga.
III. Teismo kronika.
IV. Korespondencijos apie įdomesnius teisės atžvilgiu gyvenimo įvykius.
V. Vyr. Tribunolo praktika.
VI. Recenzijos ir bibliografija.
VII. Mokslinio turinio priedai.

Oficialinė dalis.

I. Vyriausybės įsakymai Teisingumo Ministerijos srity.
II. Teisingumo Ministerijos aplinkraščiai, instrukcijos ir įsakymai.

Laikraštis parduodamas knygų krautuvėse ir jo redakcijoj.

Prenumeratos kaina metams 25 lt. (Teis. d-jos nariams—20 lt.).
Atskiro numerio kaina 7 lt. (su priedu).

KAINA: pirmųjų dvidešimt numerių (išskyrus Nr. 1) kaina sumažinta per pusę, būtent: Nr. 2 — **50 ct.**, Nr. Nr. 3, 4 ir 5 po **1,25 lt.**, Nr. 6 — **2,25 lt.**, Nr. Nr. 7—8 po **2 lt.**, Nr. Nr. 9—10 po **2,25 lt.**, o visas devynių numerių komplektas tik **10 litų**; Nr. Nr. 11—12 po **2,25 lt.**, Nr. 13 — **2,50 lt.**, Nr. 14 — **3,50 lt.**, Nr. 15—**2 lt.**, Nr. 16—18 po **3 lt.**, Nr. 19—**2,25 lt.**, Nr. 20—**3,50 lt.**, o visas Nr. Nr. 11—20 komplektas tik **15 lt.**; Nr. 21—**4 lt.**, Nr. 22—**8 lt.**, Nr. 23—**4 lt.** Pradedant Nr. 24 eina su priedu ir vieno Nr. kaina **7 lt.**

Pirmųjų dvidešimt numerių papigintąja kaina galima gauti tik iš Redakcijos.

Redakcijos adresas:

KAUNAS,

Vyr. Tribunolas (telef. 25753).

1.75Rb

Cp 1283

Parduodama redakcijoj:

1. Teisininkų kalendorius 1938 m. (5 lt.).
2. Lietuvos Valstybės Konstitucijos reforma, prof. M. Römeris (2 lt.).
3. Skolininkų neišsigalėjimas ir bankrotas, D. Gecas (2 lt.).
4. Čekiai, Jokūbas Abramavičius (2,50 lt.).
5. Hagos Tribunolo sprendimas Klaipėdos byloje (2 lt.).
6. „Teisės“ 2—10 Nr. Nr. komplektas — papiginta kaina — **10 litų.**
7. „Teisės“ 11—20 Nr. Nr. komplektas — papiginta kaina — **15 litų.**
8. Konstitucinės Teisės principai, A. Esmein 2 tomai 16 litų.

SPAUDĖ „RAIDĖS“ SPAUSTUVĖ KAUNE.